

Nio områden där politiker och tjänstemän kan göra skillnad för långtidsarbetslösa

Företagande som verktyg mot
arbetslöshet, med fokus på
arbetsintegrerande sociala företag

Rapport 0130

Nio områden där politiker och tjänstemän kan göra skillnad för långtidsarbetslösa

Företagande som verktyg mot
arbetslöshet, med fokus på
arbetsintegrerande sociala företag

Rapport 0130

Tillväxtverkets publikationer

finns att beställa eller ladda ner som
pdf på tillväxtverket.se/publikationer.
Där finns även material som gavs ut av Nutek

© Tillväxtverket

Upplaga: 500 ex, därefter tryck vid behov
Stockholm, april 2012
Produktion: Ordförandet AB
Tryck: DanagårdLitho
ISBN 978-91-86987-43-5
Rapport 0130

Har du frågor om denna publikation, kontakta:

Eva Johansson
Telefon, växel 08-681 91 00

Förord

Den här rapporten är producerad på uppdrag av Temagruppen Entreprenörskap och Företagande, ett projekt som ska ta tillvara och sprida kunskap och erfarenheter om hur företagande kan vara ett verktyg som ger fler möjlighet till arbete och egen försörjning.

Ett av målen är att utarbeta och sprida förslag och lösningar som kan motverka de hinder som idag finns för långtidsarbetslösa, oavsett orsak, som vill skapa sig en plattform för försörjning genom företagande, eget eller tillsammans. Men också att tydliggöra vilka förändringar företag och myndigheter och andra aktörer behöver få till stånd för att kunna bidra till en hållbar utveckling för individer och företag.

I vissa fall är det politiker i regering och riksdag som har ansvaret och möjligheten att fatta besluten som skapar förändringen. Men även politiker och tjänstemän i regioner, i kommuner och på våra myndigheter har många möjligheter att bidra till en positiv utveckling inom sitt område.

I rapporten presenterar Temagruppen Entreprenörskap och Företagande konkreta förslag inom nio olika områden. Förslag som om de förverkligas kan leda till fler företag, fler arbetstillfällen, fler i arbetskraften och utveckling av nya affärsområden. Förslag som inte kostar stora pengar men som kan ge hög avkastning, framför allt i ökad livskvalité men också samhällsekonomiskt.

Våra förslag baseras på den kunskap som vi fått genom studier av i första hand projekt med finansiering från Socialfonden. De bygger naturligtvis också på den långa erfarenhet Tillväxtverket, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, intresseorganisationer (Skoop med flera) och företagsutvecklare som Coompanion, har med sig in i projektet.

Allt är inte nytt, men tål att upprepas!

Christina Lugnet
Generaldirektör

Sammanfattning

Temagrupp Entreprenörskap och Företagande ger här förslag inom nio områden som kan öka möjligheterna för långtidsarbetslösa, långtidssjuka och andra med svårigheter på arbetsmarknaden att nå egenförsörjning genom företagande.

Förslagen grundar sig främst på studier av projekt inom de Europeiska strukturfonderna, då främst den Europeiska socialfonden. Även erfarenheter från företagare, företagargorganisationer, myndigheter som Arbetsförmedlingen, Tillväxtverket, Försäkringskassan samt från landets kommuner har använts.

Utgångspunkten för förslagen är att allt fler blir långtidsarbetslösa eller har svårt att få arbete. Arbetslivet har blivit alltmer exkluderande. Arbetsförmedlingen anser att omkring 300 000 personer har svårare än andra att få ett arbete, bland annat beroende på olika former av funktionsnedsättningar. Den Europeiska socialfonden, ESF, finansierar helt eller mot medfinansiering, projekt i avsikt att pröva och testa olika arbetssätt och metoder för att minska långtidsarbetslösheten. Inom Socialfondens programområde 2 har under perioden 2007–2011, 519 så kallade genomförandeprojekt startats i det syftet. Av dessa är mer än ett sjuttiofem inriktade mot företagande som medel eller mål.

Temagrupp Entreprenörskap och Företagande har av den Europeiska socialfonden fått i uppdrag att kartlägga, sammanställa och sprida erfarenheter från projekten. Vissa av de sammanställda erfarenheterna har ansetts ha extra betydelse för politiker och tjänstemän i olika myndigheter och förvaltningar. Här presenteras några av de lärdomar, som temagruppen på kort sikt anser kraftfullt kan bidra till ökade möjligheter att använda företagande som en metod mot långtidsarbetslöshet.

Behovet av verksamma verktyg för att minska arbetslösheten för långtidsarbetslösa är stort. Här kan företagande vara en möjlig väg till egenförsörjning. Det gäller såväl egenföretagande som de alltmer vanliga arbetsintegrerande sociala företagen. Dessa har visat sig ha stor potential för att skapa egenförsörjning för människor som annars skulle haft mycket svårt att etablera sig som företagare eller arbetstagar. Viktigt är dock att anpassa insatserna till gällande förutsättningar.

Temagrupp Entreprenörskap och Företagande vill lyfta fram följande nio områden som viktiga möjligheter för insatser från politiker och tjänstemän.

1) Egenföretagande för långtidsarbetslösa

Se till att alla långtidsarbetslösa, långtidssjukskrivna och de med ekonomiskt bistånd erbjuds möjligheter att bli företagare. För att göra detta möjligt måste kommuner, och myndigheter som Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Tillväxtverket samverka. Arbetsförmedlingen bör ges i uppdrag att se till att en sådan samverkan sker i regioner och kommuner. Övriga myndigheter bör ges i uppdrag att samverka.

Dessutom anser temagruppen att:

- Rådgivare och företagsfrämjare bör ges uppdraget samt tid, resurser och kompetens att arbeta med långtidsarbetslösa och långtidssjukskrivna som vill bli företagare.
- Kommunerna bör pröva olika vägar så att företagare i en uppstartsfas kan behålla ekonomiskt bistånd. Kommunerna bör även se över möjligheterna för nyföretagare, som tidigt misslyckas, att snabbt återfå rätten till ekonomiskt bistånd.

Förslag angående företagande inom den sociala sektorn:

2) Öka legitimiteten för arbetsintegrerande sociala företag

Regeringen bör ge Arbetsförmedlingen möjlighet att ge lönebidrag och andra bidrag till anställda som sitter i styrelsen i arbetsintegrerande sociala företag.

- Regeringen bör ge Arbetsförmedlingen i uppdrag att starta ett arbetsmarknadsprogram för socialt företagande.

Dessutom anser temagruppen att:

- Regeringen bör ge Arbetsförmedlingen i uppdrag att samordna regional och lokal samverkan med andra myndigheter som Försäkringskassan, samt med regioner och kommuner kring arbetsintegrerande sociala företag.
- Regeringen bör utse en interdepartemental arbetsgrupp eller motsvarande med uppgift att samverka kring företagande inom den sociala ekonomin, följa utvecklingen inom EU och genomföra nödvändiga förändringar i olika regelverk för att stödja den sociala ekonomin.

3) Öka möjligheten till finansiering

- Regeringen bör omedelbart, genom riktad finansiering, garantera lika villkor för företagande inom den sociala ekonomin. Detta skulle kunna ske genom en fond/stiftelse, uppdrag till myndighet eller i annan form.
- Kommuner, myndigheter och statliga bolag bör i största möjliga utsträckning betala för arbetsinkluderande tjänster i förskott eller så snabbt som möjligt. Detta gäller särskilt betalning till småföretag och verksamheter inom den sociala ekonomin.

Dessutom anser temagruppen att:

- Regeringen och andra aktörer, på längre sikt, även bör satsa på kreditgarantier och andra åtgärder. Detta innebär att staten och kommunerna på olika sätt bör främja konsortier, kreditgarantiföreningar och borgensringar genom finansiellt stöd. Likaså skapa gemensamma mötesplatser och kompetensutveckla den egna personalen.
- Kommunpolitiker bör fortsätta att stödja företagande inom den sociala ekonomin genom hjälp till ”bootstrapping” och andra metoder. Här är det viktigt att olika stöd ges under längre tid.
- Regeringen bör ge Tillväxtverket möjlighet att utöka sin program-satsning på sociala innovationer och affärsutveckling för arbetsin-tegrerande sociala företag.

4) Skapa fler jobb genom upphandling

- Regering och riksdag bör ändra regelverket så att upphandling utifrån sociala hänsyn inte bara bör utan ska prövas. Om formuleringen bör kvarstå, så ska undantag motiveras skriftligt.
- Upphandlingar ska utformas så att sociala företag och andra små-företag har en möjlighet att delta i anbudet. Här bör möjligheten att använda lagen om valfrihetssystem, LOV, alltid prövas.

Dessutom anser temagruppen att:

- Regering, regioner, landsting, kommuner och finansiella samordningsförbund bör formulera policyer och styrdokument om upphandling utifrån sociala hänsyn och kriterier med inriktning mot inkludering i arbetslivet.
- Regering, myndigheter, regioner och kommuner bör utnyttja olika möjligheter att få klargöranden från Europeiska domstolen när det gäller upphandling med sociala hänsyn.
- Offentliga organisationer bör kompetensutveckla upphandlare och anbudsgivare så att dessa klarar av sina uppgifter.

5) Anordna relevant kompetensutveckling

- Regeringen bör driva att myndigheter, regioner och kommuner arbetar för att ledare i olika roller i företag inom den sociala sektorn får relevant kompetensutveckling. Det gäller såväl verksamhetsledare som handledare och arbetsledare.

Dessutom anser temagruppen att:

- Regering, partnerskap inom strukturfonderna, regioner, landsting och kommuner bör prioritera och möjliggöra samtidiga satsningar för att starta sociala företag samt mobilisering och kompetensutveckling av berörda aktörer, så kallade ”dubbla strategier”.
- Regeringen, universitetsstyrelser, region- och kommunpolitiker bör se till att kunskap om socialt företagande blir en naturlig del i samhällsvetenskapliga, vård-, hälso- och ekonomiska utbildningar från gymnasienivå upp till högskolenivå. Kunskapen bör även bli en naturlig del i Tillväxtverkets arbete för utökat entreprenörskap i högre utbildning.

6) Etablera stödjandestrukturer

- Regeringen bör genom sina myndigheter se till att det finns rådgivare, främjare och stödverksamheter runt om i landet som täcker alla faser i ett företagande. Fortsatt stöd och arbete genom organisationer som Coompanion samt samverkan med olika intresseorganisationer är nödvändigt.

Dessutom anser temagruppen att:

- Regeringen, regioner och kommuner bör se till att myndigheter och offentligt finansierade organisationer erbjuder möjligheter för dem som vill starta arbetsintegrerande sociala företag att ”mjukstarta” genom inkubatorstrategier.
- Öka kunskapen hos rådgivare och stödjare om andra rådgivare med mer kunskap om företagande för särskilda målgrupper, inkluderat arbetsintegrerande sociala företag.

7) Samordna utvärdering, uppföljning och validering

- Politiker och tjänstemän bör se till att det på statlig, regional och kommunal nivå sker en ökad samordning av uppföljnings- och utvärderingsmetoder så att det växer fram gemensamma standarder. Detta ökar möjligheterna för upphandlare, finansiärer och brukare att jämföra olika alternativ. Här har samordningsförbund en viktig uppgift.
- Regeringen och strukturfondspartnerskapen i strukturfonderna bör stödja utvecklingen av arbetssätt och metoder för validering inom ramen för företagande inom den sociala ekonomin.

8) Använd riktlinjer och styrdokument

I dag är olika styrdokument som policyer, program och olika visioner avgörande hjälpmedel för att åstadkomma förändring och styrning. Det är med hjälp av formuleringar i sådana dokument som man i förvaltningar omvandlar politik till handling. Det är med hjälp av sådana formuleringar som insatser prioriteras.

- Politiker och tjänstemän bör se till att formuleringar kring företagande inom den sociala ekonomin och om arbetsintegrerande sociala företag förs in i alla relevanta styrdokument, policyer och program från nationell, regional och lokal nivå.

Dessutom anser temagruppen att:

- Ansvariga politiker och tjänstemän bör följa upp mål i policyer och styrdokument med konkreta handlingsplaner där ansvariga, resurser och genomförande slås fast.

9) Öppna för ökad matchning

Ansvariga politiker och tjänstemän bör öppna för en ökad matchning mellan förutsedda kompetens- och arbetskraftsbehov vid tillväxtsatseringar och företag inom den sociala ekonomin för att skapa fler jobb.

Detta genom att:

- Politiker och tjänstemän bör införa som villkor att alla myndigheter som ger stöd till tillväxtsatsningar ska analysera hur satsningarna kan gynna långtidsarbetslösa.
- Myndigheter, regioner, kommuner och andra ansvariga för olika kluster, branscher och andra tillväxtsatsningar kartlägger nuvarande och kommande arbetskrafts- och kompetensbehov. Här kan arbetet med de regionala Kompetensplattformarna spela en samordnande roll.

Dessutom anser temagruppen att:

- Myndigheter, regioner och kommuner bör utgå från sociala hänsyn i upphandlingar av leverantörer och underleverantörer i samband med större tillväxtsatsningar.
- Lämpliga myndigheter som Svenska ESF-rådet, Arbetsförmedlingen och Tillväxtverket bör medverka till att kompetensutveckla de arbetsintegrerande sociala företagen så att de kan utnyttja regionala tillväxtsatsningar.

Innehåll

1 Inledning, syfte och bakgrund	
Bakgrund	15
Företagande som verktyg mot långtidsarbetslöshet	16
2 Utgångspunkter för temagruppens arbete	18
Tidigare politiska åtgärder och åtaganden mot långtidsarbetslöshet	20
Temagrupper samlar och sprider kunskap	21
3 Företagandets roll inom Socialfondens verksamhet	24
Tillgänglighet och jämställdhet viktiga delar i ESF-projekt	26
Jämställdheten	28
Sammanfattning tillgänglighet och jämställdhet	29
4 Egenföretagande som verktyg för långtidsarbetslösa	30
Långtidsarbetslösa behöver mer tid för att starta företag	31
Långtidsarbetslösa behöver tillgång till nya nätverk	32
Samverkan mellan olika stödjande aktörer nödvändigt	33
Långtidsarbetslösa behöver stöd för kompetensutveckling	33
Deltagarna själva har ansvaret för sin utveckling	34
Affärsidéerna utvecklas och provas kritiskt	34
Gruppbaserad affärsutveckling och coaching	35
1 Heterogena arbetsgrupper och delaktighet	35
2 Pedagogik inriktad mot grupper	35
3 Likvärdiga kollegor – inte klienter	35
4 Handledare med dubbla kompetenser och tillgång till nätverk	35
En helhetssyn behövs: Inkubatorstrategier i olika former	36
Inför företagsstarten:	37
Investeringar:	37

Efter företagsstart	38
Om företagandet misslyckas	38
Detta bör politiker och tjänstemän göra för att möjliggöra egenföretagande för långtidsarbetslösa!	39
5 Socialt företagande och social ekonomi	40
Politiskt stöd för arbetsintegrerande sociala företag	43
Påverkan från EU	44
Sammanfattning	44
Legitimitet – en erkänd plats i regelverket	45
Detta bör politiker och tjänstemän göra för att öka legitimiteten!	47
Finansiering	48
Varför finansiering och hur?	50
”Bootstrapping” eller ”Snålt” företagande	50
Projektfinansiering	51
Kommunala borgensåtaganden och lån	54
Gemensamt handlande och samverkan	54
Sociala investeringsfonder	55
Kvalificerade mellanhänder osäkerhet och arbetstid	55
Andelsförsäljning	55
Investeringsfonder inom den sociala ekonomin	56
Snabbare betalningar minskar likviditetsbehoven	57
Föreslagna men ännu ej förverkligade lösningar	57
Vägen över etablerade kreditgivare är osäker	58
Detta bör politiker och tjänstemän göra när det gäller finansiering!	59
Upphandling	60
Att vara liten inte alltid lätt	61
Sociala hänsyn och företagande inom den sociala ekonomin inom EU	63
Socialt ansvarsfull upphandling i Sverige	65
Detta bör politiker och tjänstemän göra när det gäller upphandling!	69
Kompetensutveckling särskilt genom ”dubbel strategi”	69

Dubbla strategier	73
Hinder för dubbla strategier	73
Faktorer som underlättar dubbla strategier	74
Anställd eller deltagare?	74
Detta bör politiker och tjänstemän göra när det gäller kompetensutveckling!	74
Stödjande aktörer och verksamheter	75
Detta bör politiker och tjänstemän göra när det gäller rådgivare, företagsfrämjare och stödjande organisationer!	76
Uppföljning, utvärdering och validering	77
Validering och skriftliga intyg	79
Detta bör politiker och tjänstemän göra när det gäller utvärdering, uppföljning och validering!	80
Implementering av socialt företagande och social ekonomi i policyer och program	80
Regional nivå – sociala företag i styrdokument	82
Kommunala visioner och policyer	84
Sociala företag i policyer och styrdokument	85
Detta bör politiker och tjänstemän göra när det gäller policyer och styrdokument!	86
Matchningar mellan långtidsarbetslösa, sociala företag och tillväxtsatsningar	86
Vem är ansvarig för samordnande matchning?	89
Detta bör politiker och tjänstemän göra när det gäller matchning vid tillväxtsatsningar!	89
Källor och referenser	91

1 Inledning, syfte och bakgrund

I denna rapport från Temagrupp Entreprenörskap och Företagande redovisas erfarenheter från att arbeta med företagande mot långtidsarbetslöshet. Rapporten fokuserar på nio områden där temagruppen menar att man genom politiska åtgärder kan ta bort hinder och underlätta för företagande för långtidsarbetslösa, långtidssjukskrivna och andra med svårigheter på arbetsmarknaden.¹

Innehållet i rapporten baserar sig främst på Temagrupp Entreprenörskap och Företagandes studier av projekt inom den Europeiska socialfonden under tiden 2007 till 2011. Men även erfarenheter från tidigare strukturfondsperioder och program, kunskaper från företagare, organisationer, myndigheter, forskning och aktiva inom området har använts.

Bakgrund

I november 2011 kom Arbetsförmedlingens prognos för 2012–2013. Arbetsmarknaden viker. Det blir än svårare för unga, utrikes födda, personer med funktionsnedsättning och de med låg och bristfällig utbildning att få jobb. Människor från dessa grupper utgör en stor andel av det totala antalet inskrivna som öppet arbetslösa eller i olika program. Av totalt 373 000 arbetslösa hösten 2011 var 220 000 utomeuropeiskt födda, funktionsnedsatta, äldre (55–64 år) samt personer med högst förgymnasial utbildning. År 2013 befaras antalet ha ökat till över 260 000 personer, vilket betyder en fördubbling på fem år.

Gruppen av långtidsarbetslösa, långtidssjukskrivna och de med ekonomiskt bistånd ökar och andelen arbetslösa som bedöms få svårt att få jobb riskerar att bli historiskt stor. Värst verkar det bli för unga utomeuropeiskt födda och personer med funktionsnedsättningar.² Totalt var år 2011 totalt 174 000 människor med funktionsnedsättningar inskrivna hos Arbetsförmedlingen, varav 68 000 var öppet arbetslösa och 106 000 i program med aktivitetsstöd. Över åttio procent av dessa hade varit arbetslösa i över ett år, cirka hälften i tre år.

Av de totalt 373 000 arbetslösa hade 107 000, cirka en tredjedel, varit arbetslösa mer än sex månader. Och arbetslöshetstiderna ökar. Olika beräkningar av hur många människor som bedöms ha det riktigt

---

¹ Arbetsförmedlingen, *Arbetsmarknadsutsikterna hösten 2011*, 2012.

² Arbetsförmedlingen, *Arbetsmarknadsutsikterna hösten 2011*, 2012.

svårt på arbetsmarknaden varierar mellan cirka 200 000 och upp till 300 000 personer.

Det är människorna bakom dessa siffror och deras öden som är drivkraften för Temagrupp Entreprenörskaps och Företagandes arbete. Kan företagande och entreprenörskap bli deras väg till egenförsörjning?

Företagande som verktyg mot långtidsarbetslöshet

Sedan 1980-talet har allt mer gjorts för att stödja företagande för långtidsarbetslösa, långtidssjukskrivna och biståndsberoende. Särskilt gäller det företagande inom den sociala ekonomin och arbetsintegrerande sociala företag.

I ett ambitiöst programförslag från dåvarande NUTEK 2008 sattes som mål att det 2013 skulle finnas 30 procent fler arbetsintegrerande sociala företag som skulle sysselsätta 50 procent fler personer.³

Då fanns det cirka 150 sociala företag som sysselsatte omkring 4 500 personer. År 2011 identifierade Tillväxtverket i en översyn 268 stycken arbetsintegrerande sociala företag som sysselsatte närmare 9 000 personer.⁴ En utveckling som överträffat förhoppningarna.

Syftet med NUTEKs programförslag från 2008 var att peka ut angelägna utvecklingsområden för politiken för att stödja en utveckling av de arbetsintegrerande sociala företagen. Syftet med denna rapport är att på ett liknande sätt peka ut utvecklingsområden för företagande mot långtidsarbetslöshet.

De som tidigare har intresserat sig för dessa frågor kommer att känna igen mycket. Många av de tidigare kartlagda hindren kvarstår.

Vad som skiljer läget från situationen 2008 är att det nu inte längre på samma sätt är frågan om pionjärverksamhet. Arbetssätt och metoder har prövats. Tidigare handlade utmaningarna främst om att se om idéer gick att genomföra. Nu handlar det främst om att gå vidare, att kraftfullt öka insatserna och sprida användandet av de kunskaper som har erövrats.

Skriften är upplagd så att efter denna inledning följer en redovisning av bakgrunden till temagruppen och dess arbete (kapitel 2). Därefter redovisas hur temagruppen har arbetat och vilka källor som har använts (kapitel 3).

I de efterföljande kapitlen redovisas temagruppens syn på viktiga utvecklingsområden för politiken, med en redogörelse för läget inom varje utvecklingsområde och rekommendationer (kapitel 4–5). I redo-

³ Se, NUTEK, *Programförslag för fler och växande sociala företag*, 2008, sid 35. För en beskrivning av läget för sociala företag då, se även NUTEK, *Sociala företag i Sverige*, 2007. Av intresse är också regeringens *Handlingsprogram för sociala företag*, 2010.

⁴ Med sysselsatta menas här anställda i företagen eller sådana som genom dessa får rehabilitering, praktik, kompetensutveckling och liknande. För en jämförelse sysselsatte Samhall AB under 2010 motsvarande 17 000 årsarbetare eller cirka 20 000 personer. Se Samhall, *Års – och hållbarhetsredovisning 2010, 2011*.

visningen skiljs mellan förslag riktade mot egen- och vinstutdelande företagare som redovisas i kapitel 4, och företagande inom den sociala ekonomin som återfinns i kapitel 5. Mycket som är relevant för egenföretagare är dock också relevant för arbetsintegrerande sociala företag, och tvärtom. Det gäller särskilt förutsättningarna för långtidsarbetslösa och långtidssjuka och deras möjligheter till egenförsörjning.

2 Utgångspunkter för temagruppens arbete

Temagrupp Entreprenörskap och Företagandes arbete utgår från att egenförsörjning genom anställning eller företagande är viktigt för såväl samhället som för individen. Det finns stora behov i samhället som behöver tillgodoses genom produktivt arbete. Möjligheten att få bidra till detta arbete är en väsentlig källa till stolthet, gemenskap och egenmakt för den enskilde.

Frågan om full sysselsättning är en rättvisefråga men också en fråga om goda levnadsvillkor för den enskilde och välfärd för samhället.

En utmanande paradox är att samtidigt med en ökande utslagning från arbetsmarknaden, så ökar behovet av fler människor i arbete för att trygga välfärden. Enbart inom offentlig sektor kommer det fram till 2020 att behövas 420 000 nyrekryteringar.⁵

Det finns hinder som motverkar allas möjlighet till egenförsörjning: diskriminering, ekonomiska kriser och en pågående strukturrationalisering.

Människor exkluderas från arbete och egenförsörjning. Det kan handla om exkludering utifrån kön, könsidentitet, ålder, etnicitet, sexuell läggning, funktionsnedsättning, sjukdom eller på grund av en bakgrund med missbruk eller kriminalitet. En bakgrund med långtidsarbetslöshet eller långtidssjukskrivning minskar också människors möjligheter på arbetsmarknaden.⁶ Detta handlar om olika former av diskriminering.

Ytterligare ett hinder är att ekonomiska konjunkturer, finanskriser och politik påverkar efterfrågan på arbetskraft. I goda tider ökar möjligheterna för arbetslösa att få jobb. De senaste årens erfarenheter visar dock att även när tillgången på jobb ökade och den totala arbetslösheten minskade, så fortsatte antalet långtidsarbetslösa att öka.⁷

Vid varje kris verkar ytterligare fler människor bli långtidsarbetslösa. Det handlar ofta om människor med nedsatt arbetsförmåga,

---

⁵ Sveriges kommuner och landsting, *Här finns Sveriges viktigaste jobb*, 2011. Se även Arbetsförmedlingen, *Var finns jobben? Bedömning för 2012 och en långsiktig utblick*, 2012.

⁶ Se till exempel TCO, *Jakten på den perfekta arbetskraften*, 2000, TCO, *Jakten på superarbetskraften III*, 2009, och Svenska ESF-rådet, *Möjligheter för personer med funktionsnedsättning*, 2011.

⁷ Se Arbetsförmedlingen, *Arbetsmarknadsutsikterna våren 2011*, 2011 samt. SOU, *Förtidspensionering av unga*, 2011.

frånvarohistoria, både äldre och unga,⁸ personer med utländsk bakgrund, långtidsarbetslösa, långtidssjukskrivna, personer med försörjningsstöd under en längre tid samt lågutbildade. Många av de långtidsarbetslösa kombinerar låg utbildning med andra problem. Så ökar till exempel gruppen unga med hälsoproblem bland de långtidsarbetslösa.⁹

En erfarenhet från arbetet inom den Europeiska socialfonden är att långtidsarbetslösa och långtidssjukskrivna behöver mer tid på sig för att rusta sig för arbete än vad som tidigare har antagits. Detta på grund av att deltagarna har behov av att samtidigt arbeta med sådant som hälsoproblem, funktionsnedsättningar, kunskapsbrister och ett dåligt självförtroende.¹⁰ Det kan ta flera år att rusta sig för egenförsörjning, vilket kan innebära att man inte hinner få arbete under en högkonjunktur.

Den nuvarande finanskrisen i samverkan med pågående strukturrationaliseringar innebär att arbetsmarknadens efterfrågan på arbetskraft kommer att vara begränsad under en tid framåt, vilket försvårar inkludering i arbetslivet.

Det tredje förhållande som påverkar arbetslösheten negativt är en fortsatt strukturrationalisering inom många områden samtidigt som efterfrågan inom andra områden inte växer. En kombination av strukturförändringar, teknisk utveckling och rationaliseringar betyder att tillväxt inte automatiskt innebär ökat behov av arbetskraft.¹¹ För många är det svårt att gå från arbete inom ett område till ett annat på grund av ökade kompetenskrav. Motsättningen mellan arbetslivets allt hårdare krav och människors faktiska arbetsförmåga ställer politiken inför en stor utmaning.¹²

Den demografiska utvecklingen där allt fler går i pension ökar möjligheterna och kan innebära en ökad efterfrågan för att utnyttja hela den potentiella arbetskraften. I vissa regioner kan detta få stor betydelse. Arbetsförmedlingens höstprognos 2011 menar dock att den totala efterfrågan på arbetskraft kommer att minska.¹³

Temagruppens slutsats är att långtidsarbetslösheten och att så många långtidssjukskrivna och biståndsberoende står utanför arbetsmarknaden inte kommer att övervinnas av sig självt.

---

⁸ När det gäller unga, se till exempel Jansson, *Det livslånga utanförskapet* 2011 och Angelin, *Den dubbla vanmaktens logik*, 2010 samt SOU, *Förtidspensionering av unga*, 2011.

⁹ SOU, *Förtidspensionering av unga*, 2011.

¹⁰ Se till exempel Thörnquist, *I utkanten av arbetsmarknaden*, 2011, SOU, *Förtidspensionering av unga*, 2011 samt Larsson, *Ohälsan tiger inte still*, 2011. Se även LO, *Utsatta från flera håll*, 2010.

¹¹ För diskussioner kring strukturomvandling, läs gärna Lennart Schön, till exempel: *Globaliseringen och den svenska ekonomins struktur*, 1999; eller: *En modern svensk ekonomisk historia*, 2007 samt *Technological Waves and Economic Growth*, 2009. Se även TCO, *Modern arbetslinje: fler inne, färre ute*, 2010, TCO, *Jakten på superarbetskraften III*, 2009, Jan Edling, *Agenda för Sverige*, 2009, och LO, *Alla behövs*, 2004.

¹² Se till exempel TCO, *Modern arbetslinje: fler inne, färre ute*, 2010.

¹³ Se även Arbetsförmedlingens prognos för 2012, (Af, 2012-01-26).

Tidigare politiska åtgärder och åtaganden mot långtidsarbetslöshet

Insikten om att stora grupper står utan egenförsörjning har lett till en rad näringslivs-, arbetsmarknads- och socialpolitiska åtgärder på såväl EU-nivå, som på nationell, regional och lokal nivå i Sverige.

Målen är högt satta. Från ett snitt i EU-27 (alla EU:s medlemsländer), på 68.6 procent i sysselsättningsgrad i gruppen 20-64 år 2010, vill EU till 2020 nå en sysselsättningsgrad på 75 procent. I Sverige hade man fram till 1990-talets ekonomiska kriser en hög sysselsättningsgrad. Målet är nu att gå från nuvarande situation (med en sysselsättningsgrad på 65,7 procent i åldersgruppen 15-64, år 2011) till väl över 80 procent (åldersgruppen 20-64) år 2020. Denna höjning ska "främst ske i grupper med en svag förankring på arbetsmarknaden".¹⁴ Det vill säga temagrupperna och Socialfondens målgrupper.

I många länder står de Europeiska strukturfonderna för en stor del av de politiska insatserna mot arbetslöshet. I Sverige finns, utöver strukturfondernas insatser, omfattande andra arbetsmarknads-, näringslivs-, ekonomiska och socialpolitiska åtgärder i stat och kommuner.¹⁵

I Sverige ses därför strukturfondernas huvuduppgift vara att finansiera utvecklings- och försöksverksamhet; att ge möjlighet att pröva nya idéer, metoder och arbetssätt som kan utvärderas och därefter implementeras i ordinarie verksamhet samt bidra till en fungerande strukturuomvandling.

En av de europeiska strukturfonderna, den Europeiska socialfonden, startades för att öka den ekonomiska och sociala sammanhållningen mellan medlemsländer och regioner. I Sverige etablerades den 1995. EU formulerar övergripande mål för dess verksamhet som sedan översätts till olika nationella program. Den nuvarande programperioden sträcker sig från 2007 till 2013. Nästa period påbörjas 2014 och pågår till och med 2020. I Sverige förvaltas verksamheten av myndigheten Svenska ESF-rådet.

Totalt har Socialfonden i Sverige en budget på cirka 6,2 miljarder kr. Till detta kommer en medfinansiering i form av antingen pengar, arbetsinsatser, lokaler eller liknande av olika offentliga aktörer. Det ger en total budgetram perioden 2007-2013 på drygt 12 miljarder kronor för experiment, utveckling och kunskapsspridning.

Målen för socialfondsperioden 2007-2013 sattes under en pågående högkonjunktur då det fanns starka förhoppningar om att kunna utnyttja dragkraften i en stark ekonomi för inkludering. Övertygelsen

¹⁴ Se Regeringen, *En nationell strategi för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007-2013*, 2009.

¹⁵ Arbetsmarknadspolitikens budget omfattar cirka 70 miljarder kronor år 2011 under det att Sveriges kommuner satsar cirka tre miljarder kronor årligen tillsammans i egna arbetsmarknadsåtgärder. Den Europeiska socialfonden har med medfinansiering cirka 12 miljarder under en sexårsperiod. Det motsvarar cirka tre procent av de arbetsmarknadspolitiska insatserna. För mer information om den Europeiska socialfonden, se www.esf.se. För information om den andra stora fonden, Europeiska regionala utvecklingsfonden, ERUF, se www.tillvaxtverket.se.

om att denna ekonomiska högkonjunktur skulle fortsätta under en längre tid i kombination med en diskussion om kommande demografiska förändringar innebar en stark tyngdvikt på att stödja struktur-omvandlingen genom kompetensutveckling.

Detta både genom åtgärder riktade till redan anställda inom privat och offentlig sektor och genom åtgärder riktade mot långtidsarbetslösa.

Den svenska socialfondens verksamhet delades upp i två programområden:¹⁶

- Inom programområde 1 finansieras utvecklingsverksamhet för kompetensutveckling och stärkt konkurrenskraft för sysselsatta inom ramen för existerande företag och verksamheter. Dessutom finansieras projekt för ökad jämställdhet, likabehandling och icke-diskriminering.
- Inom programområde 2 prioriteras ett ökat arbetskraftsutbud genom insatser för dem som är långtidsarbetslösa, har sjuk- eller aktivitetsersättning, har ekonomiskt bistånd eller introduktionersättning samt för unga mellan studier och arbetsliv.

Insatserna inom socialfondens verksamheter har tre övergripande samhälleliga mål:

- Att öka möjligheterna för människor till egenförsörjning genom arbete eller företagande.
- Att öka arbetsmarknadens och näringslivets förmåga till inkludering för grupper som står utanför dagens arbetsmarknad eller har svårt att sälja sin arbetskraft.
- Att öka samhällets förmåga att genom produktivt arbete för fler tillgodose samhällets behov och stödja en hållbar tillväxt och välfärd.

Temagrupper samlar och sprider kunskap

Avsikten med socialfondens arbete är att stödja och sprida nya arbetsätt och metoder för en stärkt arbetsmarknad och inkludering på arbetsmarknaden. Men kunskapsspridning och implementering har visat sig svår. Lärdomarna från de enskilda projekten stannar ofta i projektens omedelbara närhet. För att öka möjligheterna till kunskapsspridning inrättade det Svenska ESF-rådet år 2009 fem så kallade temagrupper. Dessa ska utifrån olika perspektiv kartlägga socialfondsprojekt, analysera projekten och lärdomarna från dessa samt föra ut resultaten av analyserna till aktörer med möjlighet att påverka förhållanden på arbetsmarknaden och näringsliv i en större omfattning.¹⁷

En viktig uppgift är att kartlägga olika hinder i existerande regelverk, rutiner och arbetssätt samt attityder som hindrar inkludering på arbetsmarknaden.

¹⁶ För en närmare beskrivning av den Europeiska socialfondens i Sverige, ESF, se www.esf.se.

¹⁷ Se Svenska ESF-rådets hemsida: www.esf.se.

En av temagruppernas viktigaste uppgifter är att placera de enskilda projektens erfarenheter i ett större sammanhang. Många projekt är inriktade på metoder och arbetssätt för enskilda individers utveckling. Andra arbetar mer med strukturell påverkan. Men för att förändra arbetsmarknaden mot mer av inkludering behöver erfarenheterna analyseras och sammanställas samt föras ut till aktörer med intresse och makt att påverka förhållandena.

Temagruppen Likabehandling motverkar diskriminering på grund av kön, ålder, etnicitet, funktionsnedsättning, trosuppfattning, könsöverskridande identitet och sexuell läggning.

Temagruppen Unga i Arbetslivet utgår från ett ungdomsperspektiv framförallt gällande långtidsarbetslösa ungdomar.¹⁸ Temagruppen Arbetsplatslärande och omställning i arbetslivet, Tema A & O, inriktar sig huvudsakligen på kompetens- och organisationsutveckling inom programområde 1. Temagruppen integration i arbetslivet fokuserar på inkludering av personer med utländsk bakgrund.

Temagrupp Entreprenörskap och Företagande, Temagrupp E & F, kartlägger och förmedlar kunskap om socialfondsprojekt och andra projekt och åtgärder där företagande används mot arbetslöshet, långtidssjukskrivning och beroende av ekonomiskt bistånd. Den är huvudsakligen inriktad mot programområde 2 inom socialfonden.

Temagruppen E & F förvaltas av den statliga myndigheten Tillväxtverket. Gruppen leds av en styrgrupp av personer från organisationer, företag och myndigheter som med hjälp av ett litet kansli leder och samlar in kartläggningar, studier och analyser.¹⁹

Olika arbetsgrupper med deltagare från intresseorganisationer, myndigheter och forskare spelar en viktig roll. En viktig del har varit samarbete med aktörer som har god inblick i förhållandena på fältet. Erfarenheter från tidigare strukturfondsprogramperioder och olika program har också använts.

Resultaten från temagruppens kartläggningar och analyser sprids genom rapporter, seminarier, konferenser, personliga kontakter och andra metoder.

Temagruppen inledde sitt arbete genom en kartläggning av projekt som arbetade med entreprenörskap och företagande som metod.²⁰ Utifrån resultatet från denna kartläggning och diskussioner i temagruppens styrgrupp bestämdes att fördjupade studier skulle göras i landets åtta strukturfondspartnerskap.²¹ Dessa så kallade fältstudier resulterade i rapporter utförda av olika konsulter och forskare. Fältstudierna var färdiga sommaren 2011. Utifrån dessa rapporter plane-

¹⁸ Som långtidsarbetslös ungdom räknar den som varit arbetslös och arbetssökande i minst tre månader, 100 dagar, i åldern 16 till och med 24 år, se Arbetsmarknadsstyrelsen, 2007.

¹⁹ För mer information, se Temagruppens hemsida på <http://temaef.wordpress.com>.

²⁰ Se Malin Gavell, *Entreprenörskap och företagande i projekt finansierade av den Europeiska socialfonden*, 2010

²¹ Motsvarande de så kallade NUTS 2-områdena.

rades och genomfördes under hösten 2011 ett antal mindre fördjupningsstudier inom olika områden. Utöver dessa har temagruppen även genom sina tre arbetsgrupper tagit fram rapporter som berör upphandling, hållbar affärsutveckling samt ledarskap i sociala företag. Dessutom har temagruppen deltagit i transnationella samarbeten kring social franchising och finansiering av sociala företag. Alla dessa studier bildar grunden till de analyser som temagruppen presenterar i denna skrift.

Entreprenörskap kan anta en mängd olika former: entreprenörskap i företagande, samhällsentreprenörskap, entreprenörskap i arbetet, i skolan, med mera. I denna rapport har temagruppen valt att fokusera på entreprenörskap i betydelsen starta och utveckla företagande.²²

---

²² För en mer utvecklad diskussion om entreprenörskap som begrepp, se till exempel antologin *Samhällets entreprenörer*, 2009, med redaktörerna Malin Gawell, Bengt Johannisson och Mats Lundqvist.

3 Företagandets roll inom Socialfondens verksamhet

I detta avsnitt beskrivs omfattningen av insatserna inriktade mot att starta och utveckla företagande inom ramen för den Europeiska socialfonden.

Till november 2011 hade Socialfonden beviljat projektfinansiering motsvarande 7 miljarder kronor, av dessa utgjorde cirka 3,5 miljarder kronor socialfondens egna medel (resten var medfinansiering). Dessa medel fördelades på 1 929 projekt. Av dessa projekt var 943 så kallade förstudier eller projektstudier.

I denna studie har vi framförallt koncentrerat oss på så kallade genomförandeprojekt – det vill säga projekt som arbetar med att genomföra planerade åtgärder. Dessa var, i november 2011, 986 stycken.

Arbetet i Socialfondens start under perioden 2007–2013 blev försenat drygt ett år. Då många projekt har en omfattning på mellan två till tre år, innebär det att majoriteten av projekten fortfarande pågår. Det minskar möjligheten att dra slutsatser om dem. Dock hade, i november 2011, 350 projekt avslutats och lämnat slutrapporter (inom programområde 2, 112 stycken). Det går också att dra preliminära slutsatser från pågående genomförandeprojekt.

Temagruppen har i viss mån kartlagt beviljade ansökningar inom programområde 1, men framförallt fokuserat på programområde 2. Utifrån dessa kartläggningar har olika projekt identifierats där företagande prövats som verktyg mot långtidsarbetslöshet och -sjukskrivning. När det gäller programområde 1 har ett mindre antal projekt identifierats som stödjer företagande för långtidsarbetslösa.

Även övriga projekt inom programområde 1 påverkar givetvis läget för långtidsarbetslösa. Många projekt var inriktade mot rekrytering av arbetskraft från grupper som tidigare inte har prioriterats. Ett tiotal projekt har varit direkt inriktade mot att öka kompetensen om företagande inom den sociala ekonomin och arbetsintegrerande sociala företag, liksom mot att höja kompetensen hos existerande sociala företag.

Men temagruppens fokus har legat på att identifiera lärdomar från arbete som mer direkt varit inriktade mot företagande. Detta ledde till en fokusering på programområde 2: Ett ökat arbetskraftsutbud. En kartläggning av beviljade ansökningar för genomförandeprojekt följ-

des upp med en enkät till samtliga 417 beviljade genomförandeprojekt från 2008 fram till och med oktober 2011. I enkäten ombads de projekt som haft eller har en inriktning mot företagande att beskriva sitt arbete. Totalt inkom 155 svar. Av dessa uppgav 58 att de arbetade med företagande som ett inslag i sin verksamhet. Två av de positiva svaren har tagits bort då det visade sig att företagandet hade en mycket begränsad roll i projekten. Kvar blev då 56 projekt som uppgett sig arbeta, eller komma att arbeta, med företagande. Troligen har benägenheten att inte svara varit störst bland de projekt som inte bedriver verksamhet kring företagande. Det är dock troligt att det kan finnas fler projekt som har inslag av företagande. (Efter den 1 november 2011 har ytterligare 25 ESF-projekt beviljats som arbetar med företagande. Av dessa är femton inriktade mot arbetsintegrerande sociala företag, sex mot egenföretagande och fyra mot både och).

Tabell1 Projekt inriktade mot enskilda företag, gemensamma (sociala) eller både och:²³

Enskilda företag	Gemensamma företag (sociala)	Både och
12	24	20

När det gäller projekt som svarat ”både och” går det inte att se i vilken grad dessa har varit inriktade mot enskilda respektive gemensamma företag. Huvuddelen av de undersökta projekten har varit inriktade mot enbart företagande. Relativt många projekt har dock både arbetat med att starta företag och förbereda deltagarna för anställning. I enkäten har också frågats efter antalet startade företag i samband med projekten. Här är svaret på denna fråga inte slutgiltigt då flertalet projekt fortfarande pågår. Men i november 2011 hade 106 enskilda företag och 30 arbetsintegrerande sociala företag startats. Flertalet av de senare inom traditionella områden som städning, caféer, hälsovård, frisör, second hand, fastighetsskötsel, trädgård men även hotell, tryckerier, eventföretag och webbutiker.

De socialfondsprojekt inom programområde 2 som till och med år 2011 hade en inriktning helt eller delvis mot företagande, omfattade totalt cirka 8 865 deltagare. Av dessa var 4 226, eller 48 procent kvinnor. Detta tyder på en jämn fördelning. Totalt ligger övervägande delen av projekten i intervallet 40–60 procent när det gäller andelen kvinnor.

Det är fortfarande dock osäkert hur många av dessa deltagare som i verkligheten sysslat med företagande. I flera stora projekt är företagande en del av verktygen och det är ännu oklart hur många som egentligen arbetat med entreprenörskap och företagande. Dessutom har det ännu inte gått att se om inriktningen mot typen av företagande skiljer sig mellan män och kvinnor. I fyra projekt, främst riktade mot personer med utländsk bakgrund, har enbart kvinnor varit deltagare.

²³ Dessutom var ett projekt också inriktat mot egenanställningsföretag.

Totalt har under perioden 2007–2012 motsvarande 498 miljoner kronor betalats ut av Europeiska socialfonden till projekt som arbetar med företagande som medel eller mål. Med medfinansiering motsvarar det cirka 1 870 miljoner kronor.

Tillgänglighet och jämställdhet viktiga delar i ESF-projekt

Europeiska socialfondens projekt är till för att ta fram kunskap, arbetssätt och metoder för att underlätta för långtidsarbetslösa och långtidssjuka att få egenförsörjning. Flera studier har visat att många långtidsarbetslösa har funktionsnedsättningar. Likaså visar andra erfarenheter att detta att vara långtidsarbetslös i sig innebär risk för funktionsnedsättning i form av sjukdomar och missbruk.²⁴ Frågorna om tillgänglighet och jämställdhet hamnar därför i själva kärnan av verksamheten när det gäller socialfondsprojekt.²⁵ Det innebär att Europeiska socialfonden såväl påverkas av de allmänna mål för integrering av jämställdhet och tillgänglighet som generellt styr svenska myndigheter, som att det fält som fonden verkar inom leder till att dessa frågor blir angelägna. Detta blir än tydligare när man granskar de projekt som arbetar med arbetsintegrerande sociala företag som metod. I dessa fall är andelen med funktionsnedsättningar bland deltagarna mycket hög.

Principen om integrering gäller även tillgänglighetsperspektivet, det vill säga, att perspektivet ska integreras i varje fas av en process – i utformning, genomförande, övervakning och utvärdering. Temagrupp Entreprenörskap och Företagande håller på att genomföra studier om arbetssätt och metoder kring tillgänglighet och jämställdhet bland ESF-projekt med företagandeinriktning. Resultaten är inte klara. Men i en inledande beskrivning av de omkring sjuttio ESF-projekt som arbetar mer direkt med företagande som verktyg och mål går det ändå att dra vissa slutsatser. Beskrivningen grundar sig framförallt på ESF-projektens ansökningar som de återges i Svenska ESF-rådets projektbank. I varje ansökning är det obligatoriskt att beskriva hur projektet ser på tillgänglighet och jämställdhet under respektive rubrik, och vad man avser att göra.

De projekt som granskats här är alla inom programområde 2, som syftar till att långtidsarbetslösa ska ges möjlighet till egenförsörjning. Detta har betydelse enligt konsultföretaget Kontigo, som upplever en skillnad mellan programområde 1 och 2:

Inom PO2 har en relativt hög andel av deltagarna i projekten någon form av funktionsnedsättning. Projekten inom PO2 har också personer med funktionsnedsättning som antingen explicit eller implicit målgrupp i relativt stor utsträckning.

²⁴ Vissa av dessa studier återges i kapitel 2.

²⁵ För definitioner av tillgänglighet och jämställdhet i ESF-sammanhang och beskrivningar av hur man arbetar med dessa, hänvisas till rapporten till Socialfonden, Kontigo, *Ökad jämställdhet och bättre tillgänglighet genom Socialfonden?* 2010.

Projekt inom PO 1 verkar ha en mindre medvetenhet om förekomsten av olika funktionsnedsättningar. De utgår från existerande företag och organisationer och anser ofta att funktionsnedsättningar inte förekommer i någon större omfattning bland de anställda. En sådan skillnad i åsikten om betydelsen av funktionsnedsättningar verkar synlig i de granskade projektens ansökningar. Frågan om tillgänglighet blir mycket konkret när flera av deltagarna i ett projekt har funktionsnedsättningar. Detta både i vardagen, men också när det gäller kostnader för projektet.²⁶

Det verkar vara så att det under programperioden har utvecklats fylligare ansökningar när det gäller att beskriva problem med tillgänglighet, vad man vill göra för att öka tillgängligheten och en uttalad vilja att söka hjälp hos processtöd, hos myndigheten Handisam eller andra aktörer för kompetensutveckling.

I Kontigo, 2010 beskrivs hur man inom PO 2 i högre grad än tidigare inriktar sig mot att kompetensutveckla inte bara personal i projekten utan även deltagarna. Det stämmer med våra iakttagelser. Intressant nog så finns det flera projekt som arbetar med ett ännu vidare perspektiv. Där syftar man till att kompetensutveckla omgivande aktörer och förändra attityder hos till exempel projektägare, arbetsgivare, och kunder. I en del fall görs detta med konkreta insatser i form av arbetsplatsanalyser, utbildning och handledarstöd. I några fall anges också att tillgänglighets- och jämställdhetsperspektiv ska påverka projektens upphandlingar.

Ett uttalat integreringsperspektiv råder även för tillgänglighet för det Svenska ESF-rådet, vilket innebär att tillgänglighet och jämställdhet ska genomsyra projekten från början till slut. Det finns också ett större antal projekt som lyfter fram vikten av uppföljning och utvärdering. Detta på olika nivåer. I en del fall handlar det om systematiska uppföljningar med individer genom samtal, i vissa fall enligt olika etablerade modeller. Men även grupporienterade metoder som enkäter, dialogmöten, fokusgrupper förekommer allmänt. I vissa fall så byggs hela tillgänglighetsprocessen och utvecklingsarbetet i projektet kring just uppföljningar och utvärderingar. Dessa blir styrande för fortsatt arbete och utveckling av nya arbetssätt och metoder.

Bredden av metoder och omfattning av uppföljning och utvärdering borde innebära att det här finns ett utrymme för lärande mellan och av projekten.

De projekt som anger att de tänker kraftsamla kring uppföljning och utvärdering av tillgänglighet och jämställdhet verkar också i högre grad vilja arbeta aktivt för att förankra dessa aspekter i styrgrupper och liknande. En viktig fråga är att visa fram exempel på hur tillgänglighetsfrågorna och jämställdhetsaspekterna kan genomsyra hela projektverksamheten.

---

²⁶ Kontigo, *Ökad jämställdhet och bättre tillgänglighet genom Socialfonden?* 2010

När man läser ansökningarna framstår det också som klart att tillgänglighet alltmer ses som något som omfattar flera områden/dimensioner. Fortfarande förekommer det projekt som fokuserar helt eller mest på fysisk tillgänglighet. Men alltmer återkommer en modell där det talas om fysisk, informativ, kommunikativ och kognitiv tillgänglighet. Detta måste ses som en ökad medvetenhet om funktionsnedsättningar. Relativt många projekt refererar också till tidigare erfarenheter och kompetensutveckling. Det handlar då om projekt som utvecklats ur andra projekt, så kallade pärlbandsprojekt. Här går det att se en läreffekt.

En ökande medvetenhet om behoven av tillgänglighet går möjligen också att avläsa i att ett stort antal projekt har olika former av kartläggningar i centrum för sin verksamhet. Det handlar om kartläggningar på flera nivåer: individ, projekt, arbetsplatser och samhälle.

På den första nivån handlar det om att synliggöra eventuella funktionsnedsättningar, även "osynliga" sådana som sociala funktionsnedsättningar, psykiatriska problem, läs- och skrivsvårigheter, men även diagnoser som allergi och diabetes.

När det gäller förslag på åtgärder handlar mycket om anpassning av lokaler, arbetsvillkor, tempo, tid och språk. Anpassningarna ska ske ur ett individperspektiv och individuella handlingsplaner för deltagarna utgör grunden. Kompetensutveckling och förtroendetsträning spelar en viktig roll. Inte bara av deltagarna i projektet utan även av människor som är aktörer kring projekten. I de projekt som är inriktade mot arbetsintegrerande sociala företag vävs olika insatser samman i ansökningarna. Vad som beskrivs när det gäller projektens bakgrund, mål och syfte glider mer eller mindre samman med vad som beskrivs under rubriken tillgänglighet i ansökningarna. Detta kan förklara att i flera projekt så verkar kunskapen om tillgänglighetsarbete i praktiken förbli en tyst kunskap, svår att dokumentera och förmedla.

I de granskade projekten lyfts ofta frågan om självförtroende fram som en nyckelfaktor för ökad tillgänglighet, liksom vikten av att arbeta med ett helhetsperspektiv när det gäller deltagarens hemsituation och hälsa.

Jämställdheten

Generellt kan vi notera att projekten har upplevt det som svårare att arbeta med jämställdhet än med tillgänglighet. Detta beror framför allt på att tillgänglighet ofta ses som mer handfast. Därför blir också de mer konkreta aktiviteterna inom jämställdhetsarbetet även de lättare, såsom att rekrytera lika många män som kvinnor till projektgruppen och som deltagare i projekten.

Kontigo, Ökad jämställdhet och bättre tillgänglighet genom Socialfonden? 2010

Det går att läsa ut en kvalitetsskillnad i hur jämställdhet behandlas i ESF-projektens ansökningar jämfört med tillgänglighet. Tillgänglighetsförslagen är mer konkreta och handfasta. När det gäller jämställdhet återfinns dock ett intresse för kartläggning. Oftast handlar det om att kartlägga själva projekten enligt till exempel 3-R- eller 4-R-metoder. Projekten ska genom sitt upplägg bidra till att bryta genusmönster hos deltagarna. Det förekommer projekt som arbetar med genusanalyser även av omgivningen. Flera projekt har som mål att få deltagarna att överskrida könsmärkta yrkes- och branschroller. Det gäller att få män att arbeta i kvinnodominerade yrken, och tvärtom. När det gäller företagande gäller det också att ge självförtroende åt kvinnor att våga bli företagare. Förebilder och tillgång till nätverk lyfts fram.

De åtgärder som beskrivs för ökad jämställdhet är genusneutralt material, att använda sig av förebilder, kunskap genom praktik eller studiebesök, coaching samt utbildning och kompetensutveckling. De flesta projekt talar om vikten av könsuppdelad statistik. På samma sätt som när det gäller tillgänglighet finns också en tanke om vikten av löpande individuella och gemensamma uppföljningar kring förhållandena i projekten.

Det går att se en tydlig skillnad mellan projekt som är ämnade för utrikes födda kvinnor och andra. I dessa projekt läggs en helt annan tonvikt på hemförhållanden och ansvar för matlagning, hämta på dagis, och liknande. Här verkar flera projekt se som sin jämställdhetsuppgift att ge impulser till att förändra arbetet i familjernas hem. Det förekommer även att deltagande kvinnors män planeras delta i samtal om familjestrukturer. I flera fall utgår man från ett möjligt företagande baserat på kunskaper kring hushållsarbete.

Sammanfattning tillgänglighet och jämställdhet

Avslutningsvis går det att sammanfatta att målen om framförallt tillgänglighet, men även om jämställdhet, gett avtryck i ansökningarna när det gäller att reflektera kring funktionsnedsättningar och genusförhållanden. Vissa återkommande drag i ansökningarna tyder på att det skett ett lärande när det gäller tillgänglighet och jämställdhet.

Det finns också en omfattande katalog av såväl analysverktyg som åtgärder. Det pekar på att det borde finnas stora möjligheter att lära av och mellan olika projekt. Inte minst borde här finnas en kunskapskälla för projekt utanför programområde 2 inom Socialfonden, liksom i övrigt arbetsliv. Tillgänglighet och jämställdhetsperspektiv spelar en så grundläggande roll i de granskade ESF-projektens verksamhet att en läsare bör ha det i minnet när denne tar del av våra olika policyförslag. Kunskaper kring tillgänglighet och jämställdhet är nödvändiga och bör vara en del av den framväxande professionella kunskapen bland ledare på olika nivåer inom företag i den sociala ekonomin.

4 Egenföretagande som verktyg för långtidsarbetslösa

Stöden till arbetslösa att bli egenföretagare har utvecklats betydligt under senare år. Så har Arbetsförmedlingens *Stöd till start av näringsverksamhet* (tidigare *Starta eget* kurser), visat sig effektivt.²⁷ Särskilda insatser som stöd till invandrarföretagande genom IFS Rådgivning samt till kvinnors företagande har också gett positiva effekter.

Möjligheter till mikrolån via ALMI och en ökad inriktning mot småföretagande har också inneburit framsteg.²⁸ Erfarenheterna från projekt inom de Europeiska strukturfonderna visar att företagande kan vara en väg till egenförsörjning för långtidsarbetslösa, långtidssjuk-skrivna och personer med ekonomiskt bistånd.²⁹

Temagruppens kartläggningar visar dock på brister i dagens system för stöd till blivande företagare.³⁰ Många rådgivnings- och stödsatser verkar framförallt vara avsedda för personer som uppfattas vara nära till att starta företag. Dessa personer har oftast en någorlunda färdig affärsidé, tillgång till nätverk, finansiella resurser och ett kun-nande om förutsättningarna inom sitt affärsområde. De kan svenska och har kunskap om svenska förhållanden. Ofta har de gott självfö-troende och en tilltro till sin förmåga att driva företag.

Olika företagsrådgivares uppdrag, resurser, tid och kunskaper begrän-sar deras möjligheter till insatser. De tvingas ofta att prioritera sitt arbete. Rådgivning som antas ta mer tid än ”normalt” eller kräva mer engagemang kan leda till en bortprioritering. Olika råd- och stödgivande aktörer bedömer potentiella företagare utifrån uttalade eller outtalade normer kring hur lång tid och hur mycket stöd en insats bör kräva.³¹ Detta kan innebära att personer som bedöms vara längre från företagsstart, som ovana eller otraditionella företagare, utestängs från råd och stöd.

Erfarenheterna från olika socialfondsprojekt visar att det finns stora behov av ökad kompetens kring hur man kan arbeta med stöd- och

²⁷ Se Arbetsförmedlingen *Hur går det för arbetslösa som får bidrag för start av företagsverksamhet?* 2000; *Utvärdering av 1995 års nystartade företag*, 2001, samt Christer Johansson, 2011.

²⁸ ALMI, *Årsredovisning 2010*, 2011.

²⁹ Samtidigt krävs en viss försiktighet. Som Mikael Hjerm 2002 visar kan företagande i vissa fall leda till ytterligare exkludering. Se även Christer Johansson 2011.

³⁰ Se även till exempel Tillväxtverket, *Nystart för myndigheter, kommuner och företagande*, 2011, Martin Fransson och Johan Quist, *Nystartskontoret som blev en tjänst*, 2010, samt Kempinsky et al, *Statlig finansierad företagsrådgivning*, 2009.

³¹ Liknande mekanismer beskrivs i Walter Lipskys klassiska studier av socialarbetare, *Street-Level Bureaucracy*, 1980.

rådgivningsverksamhet för olika grupper av långtidsarbetslösa. Rådgivare och stödfunktioner kan inte bara brista i egen kompetens om hur man kan arbeta med olika målgrupper. De har ofta också dålig kännedom om vart de kan vända sig för att få information eller vart de kan hänvisa potentiella företagare som kräver extra insatser.³²

Lärdomarna från flera ESF-projekt visar dock att det är möjligt att med olika åtgärder stödja långtidsarbetslösa att starta företag. Temagruppens kartläggning visar att minst 106 personer startat företag i form av enskild firma eller aktiebolag under den nuvarande strukturfondsperioden. Nedan sammanfattas olika slutsatser utifrån från temagruppens kartläggningar av ESF-projektens arbete med företagande för långtidsarbetslösa. Dessa slutsatser är i högsta grad även relevanta för startandet av arbetsintegrerande sociala företag:

- Långtidsarbetslösa behöver mer tid för att starta företag
- Långtidsarbetslösa behöver tillgång till nya nätverk
- Samverkan mellan olika främjande aktörer är nödvändigt
- Långtidsarbetslösa behöver stöd både när det gäller kompetensutveckling och självförtroende
- Långtidsarbetslösa främjas av en process där affärsidéer utvecklas och provas kritiskt
- En gruppbaserad affärsutveckling och coaching är effektiv
- Det behövs handledare med ”dubbla kompetenser”, affärsmässighet och socialt kunnande, med tillgång till nätverk
- En helhetssyn behövs. Inkubatorstrategier för mjukstart i olika former
- Finansiellt stöd kan vara avgörande: såväl före företagsstart, under företagsstart, som efteråt

Långtidsarbetslösa behöver mer tid för att starta företag

Långtidsarbetslösa behöver ofta mer tid för att starta företag.³³ De behöver övertyga sig själva och andra om möjligheten av företagande samtidigt som de rustar sig för uppgiften. I de mer framgångsrika projekten har man gett deltagarna tillräckligt med tid för att arbeta fram affärsidéer, undersöka marknadsförhållanden, etablera nätverk och skaffa den kompetens som behövs för att driva det planerade företaget. Det har också ibland handlat om möjlighet att validera kompetens, genomföra riktad språkträning liksom att genomföra insatser för hälsan. I studien *Företagandet som pedagogisk metod* konstateras att:

En annan iakttagelse är den långa tid som insatserna för deltagare, som har tunga sociala och arbetsmarknadsproblem, behöver ta för att dessa ska nå resultat. Finansiärer och projektägare har ofta inte tålamod att vänta så länge utan medger för korta tids-

³² Tillväxtverket, *Nystart för myndigheter, kommuner och företagande*, 2011, Martin Fransson och Johan Quist, *Nystartskontoret som blev en tjänst*, 2010, samt Kempinsky et al, *Statlig finansierad företagsrådgivning*, 2009.

³³ Se Svenska ESF-rådet, *Möjligheter för personer med funktionsnedsättning*, 2011.

perioder. Utgångspunkten är insatser som varar tre till sex månader, medan det kan ta två till tre år för personer som står långt från arbetsmarknaden att "nå i mål".³⁴

I de mer framgångsrika projekten har man lyckats med att finna en balans mellan att låta deltagarna arbeta i sin egen takt och samtidigt gå framåt tillräckligt snabbt för att behålla motivationen. I dessa projekt försöker man undvika att pressa på för hårt och försöker anpassa sig till varje persons förutsättningar och drivkrafter.

En stor del av framgången har varit arbetet i gemensamma arbetsgrupper. Detta är något som kräver tid. Tid som dock ofta visar sig vara en bristvara. Regelsystem och värderingar hos olika myndigheter leder ofta till begränsningar i tillgänglig tid för deltagare. De individuella handlingsplanerna är kortsiktiga. Olika processer hindras från att fullgöras.

Ju längre någon har varit arbetslös, desto mindre verkar möjligheterna att få jobb vara. Längden på arbetslösheten verkar påverka den arbetslöse, men också arbetsgivarnas bedömning av denne. Flera av de åtgärder som inriktas mot långtidsarbetslösa borde provas tidigare.

Långtidsarbetslösa behöver tillgång till nya nätverk

Långtidsarbetslösa blivande företagare saknar ofta kontakter som kan bidra med råd, affärsrelationer eller andra former av stöd. En mycket viktig del i stödet för blivande företagande är därför att genom andras förmedling ges tillgång till olika nätverk. De projekt som har haft framgång, har systematiskt arbetat med arbetsmetoder som gått ut på att koppla samman personer som vill starta företag med personer som de kan ha nytta av. Detta har skett genom att projektpersonal har utnyttjat egna nätverkskontakter, genom mentorer, till kontakter med såväl enskilda företagare som företagorganisationer.

Ett gott exempel på detta är arbetet inom projektet Gottsunda Factory i Uppsala.³⁵ Här var Företagarna i Uppsala projektägare och inriktningen var mycket tydlig på att starta företag. Totalt deltog 300 personer i projektet varav 53 kom att starta egna företag. En viktig del av framgången var nätverkande mellan deltagare i projekten och medlemmarna i Företagarna i Uppsala samt ett partnerskap mellan projektet, Företagarna och olika myndigheter.

I flera av de mer lyckade projekten har representanter för det lokala näringslivet rekryterats till styrgrupper och liknande.

Nätverkande med det lokala näringslivet i olika former har visat sig avgörande för framgång.

³⁴ Se rapporten, *Ledarskapskonsulterna, Företagandet som pedagogisk metod – fördjupad studie*, 2011.

³⁵ För mer information om projektet Gottsunda Factory, se ESF:s projektbank. Där finns även tillgång till en slutrapport: *Gottsunda Factory*, 2010.

Samverkan mellan olika stödjande aktörer nödvändigt

Samverkan är svårt, men har visat sig givande. Återigen är Gottsunda Factory ett gott exempel. Där samverkade den lokala företagarföreningen, föreningsrådet, olika statliga och kommunala myndigheter samt intresseorganisationer i ett partnerskap. I Gottsunda Factory arbetade man systematiskt med att kartlägga de olika aktörernas resurser, mål med deltagande och roller i samverkan och dokumenterade detta i en kontinuerligt uppdaterad metodmanual.³⁶ Gottsunda är också bra exempel på hur ett systematiskt arbete leder till att man ökar samverkan med nya aktörer. När deltagare visade sig ha hälsoproblem som påverkade utbildningen, ledde detta till samverkan med sjuk- och hälsovård i området.³⁷

Flera av de mer framgångsrika projekten har utvecklat metoder för samverkan med lokalt och regionalt näringsliv. Inte minst viktigt är ett väl etablerat samarbete med berörda myndigheter på olika nivåer.

Erfarenheterna från ESF-projektens arbete med företagande visar att även om samverkan på horisontell nivå ofta kan vara svår, så är det ännu svårare när lokala och nationella aktörer ska samverka.³⁸ Temagruppen menar att det i dag finns regler – eller framförallt uppfattningar om regler – som hindrar aktörer som Arbetsförmedling, Försäkringskassa och kommuner att fullt ut samarbeta sinsemellan eller med lokala aktörer för att stödja långtidsarbetslösas möjligheter att bli företagare. Det gäller möjligheten att ”poola” resurser, vem som har ansvaret för olika deltagare, olika tidsperspektiv på åtgärder samt svårigheten att enas om individuella handlingsplaner för de arbetslösa.

Långtidsarbetslösa behöver stöd för kompetensutveckling

Blivande företagare behöver ofta komplettera sina kunskaper inom olika områden som marknadsföring, upphandling, skatteregler, bokföring, och liknande. Det behovet är ofta ännu större för långtidsarbetslösa. I flera projekt har man löst detta genom olika varianter av starta eget-kurser: antingen i form av studiecirkelar, mer traditionell utbildning, folkhögskola eller i andra former. Detta är avgörande för såväl möjligheterna att driva företag som deltagarnas självförtroende.

De mer framgångsrika projekten lägger ner stor möda på att ge deltagarna möjlighet att besöka och lära känna företag inom de områden där man tänker starta företag. Detta sker genom praktik, studiebesök och olika former av mentorskap.

I flera fall har det visat sig framgångsrikt med kompletterande yrkesutbildningar när det gäller mer konkreta yrkes- och branschkunskaper, till exempel regler för livsmedelshantering, städning, körkort och liknande.

---

³⁶ Gottsunda Factory, *Metodmanual*, 2010-09-27.

³⁷ Annette Thörnquist, 2011.

³⁸ Mikael Rundqvist, 2011.

Men det är avgörande att utbildningen i projekten inte bara tillför fakta utan även bygger självförtroende. I studien *Företagandet som pedagogik* sammanfattar författarna vad de ser som avgörande faktorer i de studerade projekten:³⁹

Deltagarna själva har ansvaret för sin utveckling

En grundläggande erfarenhet från ESF-projekt är att det är viktigt att man i dessa inte behandlar företagande som något enbart teoretiskt och generellt. Kompetensutveckling och utbildning måste kopplas till deltagarnas egna planer och affärsidéer. Genom en koppling mellan sin egen situation och det man lär, blir lärandet mer realistiskt och motiverande. Det handlar om riktiga åtgärder, riktiga aktörer och riktiga påföljder med syftet att ge deltagarna ökade möjligheter att gå ut på arbetsmarknaden och starta företag. Hellre ”learning by doing” än enbart utbildning.⁴⁰ Men det räcker inte med att förbereda ett riktigt företagande. Pedagogiken måste vara genomtänkt. Deltagarna måste känna att de är synliga i projekten och att de bemöts med respekt. De behöver också känna att de har inflytande över hur projekten genomförs och att de kan påverka sina roller och i vilken takt arbetet sker.

Affärsidéerna utvecklas och provas kritiskt

En avgörande del i stödet för blivande företagare är hjälp att ta fram hållbara affärsidéer. Det viktiga här är att arbetet sker systematiskt och att affärsidéerna provas kritiskt. Detta kan ske på flera sätt.

En metod är att handledare eller personal i projekten rekryteras just för att de har kunskaper kring företagande. Andra metoder är att koppla samman projektdeltagare med erfarna företagare. I vissa projekt använder man sig av etablerade företagsrådgivare.

Att ansöka om lån på riktigt innebär i sig en ökad motivation för att ta fram en affärsplan som accepteras av långgivaren. Här kan samtalet med långgivaren resultera i en dialog kring affärsidé, budget och sådant som leder till en kritisk prövning från företagsstartaren. I projekten arbetar man med en mängd metoder för att i dialog med den blivande företagaren pröva dennes idéer. En sådan kritisk granskning kan, genomförd på rätt sätt öka självförtroendet. Det viktiga är att affärsidén provas i dialog.⁴¹ Det är också viktigt att inse att företagande innebär risker och påfrestningar. Att komma fram till att affärsidén inte håller eller att man själv inte är beredd att bli företagare är också ett viktigt resultat. Att uppmuntra långtidsarbetslösa och långtidssjukskrivna att bli företagare innebär ett ansvar.⁴²

³⁹ Ledarskapskonsulterna, *Företagandet som pedagogik*, 2011.

⁴⁰ En liknande effekt har identifierats hos gymnasieelever som arbetar med entreprenörskap av att arbeta med verkliga företags problem. Se Annica Otterborg, 2011. Otterborg lyfter även fram vikten av delaktighet och inflytande från eleverna.

⁴¹ Samtidigt måste man vara klar över att det alltid finns möjligheten att affärsidén som döms ut visar sig hållbar.

⁴² Företagande innebär i sig varken garantier om framgång eller att levnadsvillkoren förbättras. Se till exempel Mikael Hjerm i Nutek, *Arbetslivsinstitutet, Marginalisering eller integration. Invandrades företagande i svensk retorik och praktik*, 2008, om invandrarföretagande och Christer Johanssons *Den ofrivillige företagaren*, 2009 eller *Nödvändighetsentreprenören*, 2011.

Gruppbaserad affärsutveckling och coaching

Ett sätt att arbeta fram och pröva affärsidéer är att göra detta tillsammans med andra deltagare, något som kännetecknar flera av de studerade projekten. Under namn som idésmedjor, tankesmedjor, verkstäder eller liknande återfinns ett arbetssätt där deltagare med olika bakgrunder och erfarenheter tillsammans hjälper varandra att utforma affärsplaner, marknadsföring och liknande. Detta överensstämmer med erfarenheterna från entreprenörsutbildning för mer traditionella företagsstartare. Något som kännetecknar flera av de framgångsrika projekten är att de arbetar i kollektiva former med att utnyttja affärsidén. Flera projekt lyfter fram en mångfald av erfarenheter och bakgrunder från dessa arbetsgrupper som avgörande.

Forskning kring entreprenörskap menar att det finns fyra förutsättningar som kännetecknar framgångsrika utbildningar inom området.⁴³

1 Heterogena arbetsgrupper och delaktighet

Det är viktigt att arbetsgrupperna består av personer med olika erfarenheter och problem. Det ökar möjligheterna för lärande och utveckling. Det är här viktigt att gå in på individnivån utifrån de enskilda deltagarnas problembild, potential och inte definiera arbetslösa som en enhetlig grupp. Avgörande är att personerna känner att de har inflytande över processen.

2 Pedagogik inriktad mot grupper

Det är centralt med lärandeprocesser som stärker hela gruppen, men också enskilda deltagare. Det leder till att deltagarnas erfarenheter och självförtroende växer mer än om de coachats enskilt. Den metod som används för att medverka till deltagarnas utveckling är i stor utsträckning coaching i grupp. Det skapar förutsättningar för deltagarna att lära av varandra – både utifrån de erfarenheter som de har men också, inte minst, hur de tar sig an och löser uppgifter som de ställs inför. Individuell coaching förekommer men då mest för att lösa enskilda deltagares mer djupgående personliga problem.

3 Likvärdiga kollegor – inte klienter

Framgångsrika projekt visar på vikten av miljön och attityder. Projektledningarna, handledare och annan personal arbetar tillsammans med deltagarna och ser på dem med respekt och som likvärdiga kollegor/medarbetare som tillsammans utforskar nya affärsmöjligheter.

4 Handledare med dubbla kompetenser och tillgång till nätverk

Det ställs stora krav på dem som arbetar som handledare och utbildare. Dessa måste ha god erfarenhet av eller talang för att arbeta med

---

⁴³ För en mer utvecklad beskrivning av denna modell, se temagruppens rapport, Ledarskapskonsulterna, *Företagandet som pedagogik*, 2011.

deltagare som länge har varit utanför arbetsmarknaden. Samtidigt måste handledarna/utbildarna också vara kompetenta när det gäller företagande.

Att förena dessa kompetenser i en och samma person eller i arbetslag är inte lätt. Handledarna måste, enskilda eller tillsammans, ha pedagogisk kompetens såväl som kunskaper i företagande och affärsmässighet. Att rekrytera sådana personer är avgörande för arbetsintegrerande sociala företag.

En helhetssyn behövs: Inkubatorstrategier i olika former

En stor majoritet av dem som startar företag använder sig inte av företagsrådgivare eller stödorganisationer. För dem som vill göra så, finns det gott om råd- och stödgivande aktörer för små- och medelstora företag. De flesta verkar hitta rätt. Men för dem som behöver mer omfattande råd kan det vara svårare att få rätt stöd. I temagruppens rapport *Stödstrukturer för små och medelstora företag* delas företagande in i fem faser: fundera, starta, driva, utveckla och avveckla.⁴⁴

Det är sällan som råd- och stödgivare är kompetenta inom mer än ett eller ett par av dessa faser. I rapporten påpekas att för långtidsarbetslösa behövs ett mer övergripande och omfattande stöd. Det finns erfarenheter av hur man inom en etablerad verksamhet låter nya företag växa fram tills de är mogna att etablera sig som egna företag. Detta kan kallas tillämpning av en inkubatorstrategi. Ett sådant stöd kan ges inom ramen för en verksamhet eller ett företag, genom samarbete mellan olika företag och organisationer i form av ett konsortium eller genom ett tätt nätverkande.

Ursprunget till begreppet inkubator eller företagskuvöser kommer från verksamheter inriktade mot företagsovana forskare för att kommersialisera forskningsrön. Detta krävde en mer genomtänkt strategi och stödjande miljö än för vana företagare. Detsamma behöver ofta långtidsarbetslösa och långtidssjukskrivna. Det finns en del iakttagelser som tyder på att olika former av egenanställningsföretag kan användas för att ge en mjukare övergång till heltidsföretagande.⁴⁵

Finansiellt stöd kan vara avgörande: såväl före och under företagsstart som efteråt. För flertalet företagsstartare är finansiering ett överkomligt problem. Över åttio procent startar med egna besparingar eller lånar av familj eller vänner. De som istället väljer banklån har ofta ett hus eller liknande som säkerhet.⁴⁶

För långtidsarbetslösa och långtidssjukskrivna kan det vara svårare då deras ekonomiska utgångsläge ofta är sämre. Deras ekonomiska historia kan också vara problemfylld.

⁴⁴ Indelningen i dessa faser är inspirerad av Tillväxtverkets, Bolagsverkets och Skatteverkets rådgivningssida www.verksamt.se.

⁴⁵ Se Fredrik Arvas, *Egenanställning – en väg till jobb för långtidsarbetslösa*, 2012.

⁴⁶ Tillväxtverket, *Tillväxtmöjligheter och tillväxthinder för svenska små och medelstora företag*, 2012.

Finansieringssvårigheterna visar sig i olika faser i företagsstartandet: under förberedelse- och kompetensutvecklingsfasen, när det gäller investeringar i utrustning och lokaler och under den första tiden av företagandet.

Inför företagsstarten:

I flera ESF-projekt har man stött på problemet att personer som är intresserade av att pröva idén att starta företag avstår på grund av oro för den egna och familjens ekonomi.

De försörjningsstöd som ges via kommuner, Arbetsförmedling, Försäkringskassa och via introduktionsersättning är ofta villkorade på ett sådant sätt att olika kompetenshöjande insatser motverkas. Det gäller inte minst vilken tid som förberedelsefasen får ta eller möjligheterna att ta del av olika kompetensutbildningar.

I de mer framgångsrika projekten har man lyckats att skapa frirum för mer långtgående insatser – ofta genom olika former av lokal samverkan mellan myndigheter. Ett exempel på detta är hur man i en del kommuner fattar beslut om att personer får behålla ekonomiskt bistånd under utbildningstiden även när de startar företag.⁴⁷

Ett annat exempel är ett projekt där man efter att deltagaren blivit klar över att ett företag skulle startas, projektet och den sökande i samarbete med Arbetsförmedlingen sökte Stöd till start av näringsverksamhet. I detta fall vanns tid genom att utvecklandet av affärsidén först skedde inom projektets ram, under det att genomförandet skedde inom Arbetsförmedlingens program.⁴⁸

Ett problem för dem som startar företag inom ramen för till exempel ett strukturfondsprojekt är att de inte kan sälja tjänster eller produkter för att se om det finns någon efterfrågan. Inom ramen för många projekt innebär sådana inkomster att stödet dras ner. Det innebär också ett problem för den individ som får ekonomiskt bistånd då ofta inkomster innebär att biståndet minskas. Möjligheterna att bygga upp likviditet inför företagsstarten motverkas därmed.

Investeringar:

Ett problem vid olika projekt, som är tänkta att leda till start av arbetsintegrerande sociala företag, är att projektpengar inte får användas till investeringar (eller drift) för deltagarna. Samtidigt har, som tidigare nämnts, långtidsarbetslösa, långtidssjukskrivna och de med ekonomiskt bistånd svårt att få lån i vanliga banker eller finansinstitut, även om det rör sig om små summor. Anledningen är brist på säkerheter, osäker och låg inkomst, en negativ ekonomisk historia eller brist på en dokumenterad sådan.⁴⁹

⁴⁷ Oftast förlorar någon som startar företag rätten till ekonomiskt bistånd.

⁴⁸ Se Gottsunda Factory, *Metodmanual*, 2010.

⁴⁹ Det senare rör invandrare som oftast saknar möjlighet att visa upp papper på sitt tidigare ekonomiska liv.

För att komma förbi detta har man i några kommuner erbjudit möjligheten för nyanlända att få "förskott" på sin introduktionsersättning i form av räntefria lån.⁵⁰ Detta har möjliggjort mindre investeringar. I ett par projekt har man satsat på att förmedla kontakter med ALMI och fått ett positivt resultat genom att väl förbereda ansökningar när det gäller stil, språk och trovärdighet.

Ett hinder för banker och långivare, som ALMI, är att arbetet med att bedöma lånesökarnas affärsidéer upplevs som tidskrävande då lånesökarna ofta är ovana företagare och då det krävs en omfattande dialog med dem för att få fram underlagsinformation. En framgångsfaktor har varit att använda organisationer som IFS rådgivning, Coompanion eller andra kunniga kopplade till olika projekt som mellanhänder för att genomföra kvalificerade granskningar och prövningar av låneansökningarna. Genom sin professionalitet har dessa organisationer då kunnat underlätta för långivarna genom att tillföra kunskap och avlasta det mest tidskrävande arbetet.

Efter företagsstart

I de flesta kommuner mister man sitt försörjningsstöd om man blir företagare. Detta har inneburit att långtidsarbetslösa avstängts från ekonomiskt bistånd innan företaget ännu hunnit ge några inkomster. Som långtidsarbetslös har man ofta en dålig ekonomi och små reserver.

I ett antal kommuner har man därför fattat beslut om rätten att behålla en garanterad inkomst från ekonomiskt bistånd under en begränsad tid när man startar upp ett företag.⁵¹ Ovan berättades om hur man genom att söka *Stöd till start av näringsverksamhet* efter det att man tagit fram en affärsidé lyckas förlänga stödperioden för etableringen.

De ovan beskrivna metoderna har visat sig effektiva när det gäller att övervinna oron för den egna och familjens ekonomi och motiveras till att ta steget till att bli företagare.

Om företagandet misslyckas

Hos många långtidsarbetslösa, långtidssjukskrivna eller personer med ekonomiskt bistånd finns det en stor osäkerhet för vad som händer om en företagssatsning misslyckas. Ofta finns inga ekonomiska reserver. Hur påverkas möjligheten till försörjningsstöd och arbetslöshetskassa om man misslyckas?

I vissa kommuner har man valt att ge garantier för att vid ett eventuellt tidigt misslyckande som företagare snabbt kunna återfå rätten till bistånd. Detta har minskat tröskeln för en del oroade företagsstartare.

---

⁵⁰ Se rapporten Persson et al, *Mångsidigt entreprenörskap i Syd-svenska Socialfondsprojekt*, 2011, om projektet Integration genom arbete i Åstorp, Båstad, Perstorp, Örkellunga och Ängelholms kommuner.

⁵¹ Under sex eller tolv månader, vilket motsvarar Arbetsförmedlingens Stöd till start av näringsverksamhet.

Detta bör politiker och tjänstemän göra för att möjliggöra egenföretagande för långtidsarbetslösa!

Temagrupp Entreprenörskap och Företagande menar att det finns grund för att förbättra rådgivnings- och stödverksamheten för företagande så att fler har möjlighet att starta företag. Utifrån våra resultat kan det för politiken handla om att:

- Se till att alla långtidsarbetslösa, långtidssjukskrivna och de med ekonomiskt bistånd erbjuds möjligheter att bli företagare. För detta måste kommuner, och myndigheter som Arbetsförmedling, Försäkringskassa och Tillväxtverket samverka. Arbetsförmedlingen bör ges i uppdrag att se till att en sådan samverkan sker i regioner och kommuner. Övriga myndigheter bör ges i uppdrag att samverka.⁵² Här finns värdefulla erfarenheter från försöken med Nystartskontor.⁵³
- Rådgivare och företagsfrämjare bör ges uppdrag, tid, resurser och kompetens att arbeta med långtidsarbetslösa och långtidssjukskrivna som vill bli företagare.
- Kommunerna bör pröva olika vägar så att företagsstartare i en uppstartsfas kan behålla ekonomiskt bistånd. I samband med detta bör kommunerna se över möjligheterna för nyföretagare, att vid händelse av ett tidigt misslyckande, snabbt kunna återfå rätten till ekonomiskt bistånd.

---

⁵² Se här förslagen i NUTEK, *Programförslag för fler och växande sociala företag*, 2008.

⁵³ Se rapporterna, Tillväxtverket, *Nystart för myndigheter, kommuner och företagare*, 2011 och Martin Fransson och Johan Quist, *Nystartskontoret som blev en tjänst*, 2010, bägge nedladdningsbara från Tillväxtverket, för mer information.

5 Socialt företagande och social ekonomi

Sedan mitten av 1980-talet har företagande inom den sociala ekonomin alltmer uppmärksamats som ett verktyg till egen försörjning för långtidsarbetslösa, långtidssjukskrivna och dem med ekonomiskt bistånd.⁵⁴ Sociala företag har visat sig framgångsrika för inkludering på arbetsmarknaden.

I dag omfattar gamla och nya typer av företagande inom den sociala ekonomin i EU cirka två miljoner företag i olika företagsformer, vilka sysselsätter cirka sex procent (över tio miljoner människor) av de totalt sysselsatta. Social ekonomi fyller en central funktion för EU i dess kamp mot arbetslöshet och fattigdom och strävan efter en social marknadsekonomi. De europeiska strukturfonderna har spelat en viktig roll för framväxten av nya typer av sociala företag.⁵⁵

Den sociala ekonomin omfattar verksamheter som främst strävar efter att uppnå samhällliga och sociala mål. Företagandet är oftast kopplat till föreningar och stiftelser, aktiebolag med begränsad vinstutdelning samt kooperativa företag.

Det är ett företagande som bygger på samverkan och på att tillgodose människors behov utan privat vinstutdelning. Företagens överskott ska återinvesteras i sin verksamhet eller tillgodose sociala behov.

Det handlar om en strävan att lösa samhällliga behov genom gemensamt företagande. Den sociala ekonomin drivs av idéer och värderingar och innehåller oftast ett stort ideellt engagemang. Regeringen beskrev sin syn på social ekonomi i rapporten *Social ekonomi – en tredje sektor för välfärd, demokrati och tillväxt*.⁵⁶

Med social ekonomi avses organiserade verksamheter som primärt har samhällliga ändamål, bygger på demokratiska värderingar och är organisatoriskt fristående från den offentliga sektorn. Dessa sociala och ekonomiska verksamheter bedrivs huvudsakligen i föreningar, kooperativ, stiftelser och liknande sammanslutningar. Verksamheter inom den sociala ekonomin har allmännyttan eller medlemsnytta, inte vinstintresse, som främsta drivkraft.

⁵⁴ Temagruppen använder begreppet social ekonomi då detta bland annat används i EU-sammanhang och även i svensk politik. Andra begrepp är till exempel idéburen verksamhet, civilsamhälle, den tredje sektorn. Dessa begrepp är till större delen synonyma med varandra.

⁵⁵ Se till exempel Europeiska kommissionen, *Initiativ för socialt företagande*, 2011.

⁵⁶ Se regeringen, *Social ekonomi – en tredje sektor för välfärd, demokrati och tillväxt?* 1999).

Temagrupp Entreprenörskap och Företagande är intresserad av inkludering på arbetsmarknaden och egenförsörjning och har därför ett starkt fokus på arbetsintegrerande sociala företag. Med detta menas sociala företag som driver näringsverksamhet som:

- har som ändamål att integrera människor som står långt från arbetsmarknaden i samhälle och arbetsliv
- skapar delaktighet för medarbetarna genom ägande, avtal eller på annat väl dokumenterat sätt
- återinvesterar sina vinster i de egna, eller liknande verksamheter
- är fristående från offentlig verksamhet

De arbetsintegrerande sociala företagen binder samman entreprenörskap med individens behov av arbete och samhällets behov av tjänster. De driver affärsverksamhet där medarbetarna och deras förutsättningar står i centrum.⁵⁷

Tiden från 1980-talet och fram tills nu kan ses som det arbetsintegrerande sociala företagandets pionjärtid. I spåren av förändringar när det gällde psykiatrisk vård, till följd av nya tankar när det gällde missbruksvård och arbete med före detta kriminella, startades under 1980-talet olika typer av sociala arbetskooperativ. Sociala företag utomlands inspirerade utvecklingen i Sverige. De goda resultaten för pionjärerna när det gällde inkludering i arbetslivet har lett till ett gradvis ökande intresse.

Pionjärtiden är nu över. Från en, till en början, relativt långsam tillväxt ökar antalet arbetsintegrerande sociala företag. Vid en kartläggning av dåvarande NUTEK (nu Tillväxtverket) år 2007 beräknades det finnas cirka 150 sociala företag som sysselsatte cirka 4 500 människor som anställda eller i olika rehabiliteringsåtgärder.

I en pågående uppföljning år 2011 uppskattas det finnas över 268 arbetsintegrerande sociala företag som sysselsätter över 9 000 människor.⁵⁸ De största har hundratalet anställda och sysselsätter ytterligare hundratals människor.

Arbetsintegrerande sociala företag har visat sig framgångsrika när det gäller att inkludera människor på arbetsmarknaden genom kombinationen av affärsverksamhet, stärkande av egenmakt och social arbetsintegration. Verksamheten har inte bara inneburit stora vinster i hälsa, stolthet och människovärde för många människor. Den har också inneburit stora samhällsekonomiska vinster. Flera olika beräkningar pekar på en ekonomisk vinst för samhället på mellan 300 000 kronor och upp till 1 000 000 kronor per sysselsatt. Det innebär med

⁵⁷ För mer om definitionen och bakgrunden, se, NUTEK, *Program för fler sociala företag*, 2008.

⁵⁸ Med sysselsatta menas här anställda men också deltagare och personer som går på rehabilitering, praktik, prövning och liknande på full tid. För att ge ett perspektiv går det att jämföra med Samhall AB där det år 2010 sysselsattes 17 000 årsarbetare eller cirka 20 000 individer. Se Samhall, *Års- och hållbarhetsredovisning 2010*, 2011. Då det inte finns någon officiell statistisk över arbetsintegrerande sociala företag, så är det fullt möjligt att det finns fler sådana som inte har identifierats.

det lägre beloppet en årlig vinst för samhället på minst 1,8 miljarder kronor per år.⁵⁹

Viktiga förklaringar till ökningen av de arbetsintegrerande sociala företagen är kombinationen av att allt fler ställs utanför arbetsmarknaden, olika åtgärder för att stödja företagande inom den sociala ekonomin, information om arbetsintegrerande sociala företag och regeringens legitimering av de arbetsintegrerande sociala företagen genom bland annat sin handlingsplan.⁶⁰ Olika insatser har haft effekt. Åtgärder för att skapa marknader för fler alternativa leverantörer av offentliga tjänster, ROT och RUT samt lagen om valfrihetssystem, LOV, har också enligt många verksamma i arbetsintegrerande sociala företag underlättat för dessa företag.

Utvecklingen på arbetsmarknaden beskrivs i en rapport hösten 2011 från Arbetsförmedlingen. I denna pekar Arbetsförmedlingen på att samtidigt som antalet jobb ökade så ökade även långtidsarbetslösheten. På ett seminarium i Visby under Almedalsveckan 2011 konstaterade Arbetsförmedlingens generaldirektör, Angeles Bermudez Svanberg, att detta förhållande innebär en stor utmaning och att uppgiften att minska långtidsarbetslösheten inte är något som Arbetsförmedlingen ensamt kan lösa. Det behövs samverkan med andra myndigheter och aktörer samt nya lösningar.⁶¹

Även SKL, Sveriges Kommuner och Landsting, efterlyser nya arbets sätt. Organisationen konstaterar att de som är långtidsarbetslösa eller har en svag ställning på arbetsmarknaden kommer att behöva bra och utvecklande praktikplatser, vägledning och socialt stöd. SKL ifrågasätter ”om det är realistiskt att anta att alla arbetslösa kommer att kvalificera sig för arbete på den reguljära arbetsmarknaden” med dess skärpta kompetenskrav.⁶²

En del av intresset för arbetsintegrerande sociala företag bottnar i att man ser dem som en möjlighet att vidga den existerande arbetsmarknaden.

Ytterligare en orsak till det ökade intresset för arbetsintegrerande sociala företag är olika politiska åtgärder och engagemanget från olika intresseorganisationer. Dessa organisationer arbetar aktivt för att få gehör för företagande inom ramen för den sociala ekonomin samt för idéerna om arbetsintegrerande sociala företag.⁶³

⁵⁹ Se till exempel NUTEK, *Det sociala företaget och samhället*, 2006 och Tema Unga i arbetslivet, *Det lönar sig*, 2011. I den senare analyseras 28 projekt med i snitt 600 000 kr per år i samhällelig vinst per deltagare. Metoden med socioekonomiska beräkningar sprider sig allt mer och det finns nu en rad ESF-projekt som analyserats.

⁶⁰ Regeringen, *Handlingsplan för arbetsintegrerande sociala företag*, 2010.

⁶¹ Angeles Bermudez Svanberg, generaldirektör för Arbetsförmedlingen, seminariet *JUSEK-modellen för integration*, Visby, 2011-07-04.

⁶² SKL, *Kommunerna och arbetsmarknaden*, 2011, sid 8.

⁶³ Exempel på sådana intresseorganisationer är FAMNA, SKOOPI, PUST och Slup.

Politiskt stöd för arbetsintegrerande sociala företag

I dag stödjer i stort sett alla riksdagspartier tanken på samarbete genom till exempel tjänsteköp med företagandet inom den sociala ekonomin. År 2008 bjöd regeringen in till en dialog med idéburna organisationer och verksamheter samt Sveriges Kommuner och Landsting, SKL, som ledde till ett gemensamt uttalande om betydelsen av den sociala ekonomin och dess utveckling, den så kallade Överenskommelsen.⁶⁴ I Överenskommelsen kommer regeringen överens med ett antal aktörer om vikten av den sociala ekonomin, diskuterar parternas olika roller och drar upp riktlinjer för en gemensam utveckling på nationell nivå. Flera olika regioner har nu tecknat regionala överenskommelser.

År 2007 gav regeringen även NUTEK i uppdrag att tillsammans med andra myndigheter och aktörer föreslå innehållet i ett program för fler och växande sociala företag.⁶⁵

Under 2010 antog regeringen en handlingsplan för arbetsintegrerande socialt företagande.⁶⁶ Denna innefattade ett principuttalande om att regeringen såg arbetsintegrerande sociala företag som ett värdefullt redskap samt beslut om ett antal åtgärder. En sådan åtgärd var att införa en förordning om arbetsintegrerande socialt företagande. En annan att en utredning skulle genomföras kring de arbetsintegrerande sociala företagens finansieringsbehov.

Regeringen gav Tillväxtverket i uppdrag att samordna ett antal centrala myndigheter och organisationer: Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Socialstyrelsen samt Sveriges Kommuner och Landsting, SKL samt organisationen Sociala Arbetskooperativens Intresseorganisation, SKOOPI. Detta resulterade i ett samarbete kring att ta bort hinder för arbetsintegrerande sociala företag samt skapandet av en hemsida (www.sofisam.se) där anställda på myndigheterna och andra kan få information om företagande inom den sociala ekonomin.

Inom såväl Arbetsförmedlingen som Försäkringskassan har det byggts upp nätverk med handläggare kring socialt företagande. Sveriges Kommuner och Landsting, SKL, arbetar också med nätverk och spridande av kunskap kring företagande inom den sociala ekonomin.

Tillväxtverkets stöd till rådgivnings- och främjandeorganisationen Coompanion har haft stor betydelse.⁶⁷ Genom Coompanions nät av regionala kontor har information, påverkan och rådgivning och stöd till arbetsintegrerande sociala företag spridits över landet. Tillväxtverket har även i andra former spridit information om social ekonomi och på eget initiativ inrättat ett program för socialt företagande. Regeringen har också stött företagande inom den sociala ekonomin genom de Europeiska strukturfonderna samt Allmänna arvsfonden.

⁶⁴ Se regeringen med flera, *Överenskommelsen*, 2008.

⁶⁵ Nutek, *Program för fler sociala företag*, 2008.

⁶⁶ Regeringen, *Handlingsplan för arbetsintegrerande sociala företag*, 2010.

⁶⁷ Se, www.Coompanion.se.

Ytterligare ett exempel på en politisk åtgärd som bidragit till utvecklingen av sociala företag är det så kallade RESA-projektet. Regeringen gav 2009 Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan i uppdrag att under tre år upphandla sysselsättningsverksamheter med rehabiliterande inslag för 150 miljoner kronor riktade mot den grupp på cirka 50 000 personer med psykiskt funktionsnedsättning som är utan sysselsättning. Då arbetsintegrerande sociala företag visat sig vara effektiva för målgruppen använde sig Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen av kriterier grundade på sociala hänsyn och riktade upphandlingen mot sociala företag.⁶⁸

Arbetsförmedlingen genomför också upphandlingar kring utbildning i arbetsintegrerande socialt företagande i anslutning till två större ESF-projekt; projektet Sigrid och Spring-projektet.⁶⁹ Dessa upphandlingar är intressanta då de omfattar utbildningar på 40 veckor för blivande arbetsintegrerande sociala företagare.⁷⁰

Påverkan från EU

Utvecklingen inom EU har också påverkat situationen i Sverige. Inom flera medlemsländer spelar social ekonomi och socialt företagande en allt större roll. Såväl Europaparlamentet som EU-kommissionen anser att social ekonomi och socialt företagande har en viktig roll i bekämpandet av fattigdom och arbetslöshet och bör användas än mer.⁷¹

I Sverige har EU:s strukturfonder spelat en stor roll som finansiär av projekt kring arbetsintegrerande socialt företagande. Den Europeiska socialfondens, ESF, satsning på arbetsintegrerande sociala företag inom det så kallade Equal-programmet var betydelsefull. EU-kommissionen har signalerat att social ekonomi och socialt företagande kommer att få en ännu större roll i strukturfondernas arbete perioden 2014–2020.

Sammanfattning

Intresset för företagande inom den sociala ekonomin och för arbetsintegrerande sociala företag har växt och fortsätter att växa kraftigt. Allt fler av Sveriges kommuner letar verktyg för att komma tillrätta med en situation där allt fler är långtidsarbetslösa, långtidssjukskrivna eller tvingas till att leva på ekonomiskt bistånd. De stödjer framväxten av arbetsintegrerande sociala företag som ett sådant verktyg.

Genom politiska åtgärder och ett starkt engagemang från olika ideella organisationer, folkbildningen och tidigare etablerade arbetsintegrerande sociala företag har det byggts upp stöd i form av nätverk av rådgivare.

⁶⁸ Projektet fortsätter nu, men i en andra omgång får även icke sociala företag delta. I stället införs ett valsystem enligt Lagen om valfrihetssystem, LOV.

⁶⁹ För mer information, se Svenska ESF-rådets projektbank: <http://www.esf.se/sv/Projektbank/Sok-projekt/>

⁷⁰ Dessa utbildningar kan ses som piloter för ett eventuellt kommande program inom Arbetsförmedlingen för arbetsintegrerande socialt företagande.

⁷¹ Se till exempel Europeiska kommissionen, *Initiativ för socialt företagande*, 2011.

Pionjärtiden för företagande inom den sociala ekonomin i Sverige är över. Företeelsen arbetsintegrerande sociala företag är nu så etablerad att vad som nu gäller är att undanröja kvarvarande hinder för att kunna öka omfattningen av detta företagande.

Trots den presenterade ljusa bilden av företagande inom den sociala ekonomin visar Temagruppens kartläggningar att mycket återstår att göra. Framväxten av arbetsintegrerande sociala företag har skett trots existerande förhållanden och olika hinder.

Temagruppen menar att det finns viktiga prioriterade uppgifter och möjligheter för politiken på nationell, regional och lokal nivå inom framförallt följande åtta områden:

- Legitimitet
- Finansiering
- Upphandling
- Kompetensutveckling och mobilisering genom så kallad dubbel strategi
- Fungerande stödstrukturer
- Utvecklandet av olika modeller för att redovisa processer och effekter
- Implementering av arbetsintegrerande socialt företagande och social ekonomi i olika policyer och program
- Matchningar mellan långtidsarbetslösa, sociala företag och ekonomi med olika tillväxtsatsningar

Legitimitet – en erkänd plats i regelverket

I dag är inte begreppet arbetsintegrerande sociala företag rättsligt reglerat i Sverige. Det betyder inte att det saknas definitioner. Regeringen har flera gånger definierat hur den ser på arbetsintegrerande sociala företag, bland annat i sin Handlingsplan för arbetsintegrerande sociala företag. Det finns i Sverige en stor enighet om vad som bör ingå i detta begrepp. Men det finns ingen definition som har juridisk verkan.

I andra länder definieras olika typer av sociala företag i olika lagar. Så är fallet till exempel i England och Italien med flera andra länder. Skälet till lagstiftning i dessa länder är att man har olika statsstöd eller skatteavdrag direkt till de sociala företagen. Inom EU driver nu flera intresseorganisationer, liksom EU-kommissionen och Europaparlamentet, frågan om utökad EU-lagstiftning på området. På grund av vårt EU-medlemskap kommer EU-politiken leda till påverkan på den svenska hållningen när det gäller arbetsintegrerande sociala företag och ett ökat behov av en starkare juridisk ställning för arbetsintegrerande sociala företag även i Sverige.

Europaparlamentet anser att Europeiska unionen och medlemsstaterna bör erkänna den sociala ekonomin och dess aktörer – kooperativ, ömsesidiga bolag, föreningar och stiftelser – i sin lagstiftning och politik. Dessa åtgärder bör inbegripa lättillgängliga

krediter, skattelättnader, utveckling av mikrokrediter, införande av europeiska stadgar för föreningar, stiftelser och ömsesidiga bolag, samt behovsanpassad finansiering från EU och incitament för att ge bättre stöd till den sociala ekonomins organisationer som är verksamma i marknadssektorer och icke-marknadssektorer, och som inrättats av samhällsnyttiga skäl.⁷²

Även i Sverige har frågan om lagstiftning diskuterats av liknande skäl. En lagstiftning skulle minska osäkerheten om EU:s, statens och kommunernas möjligheter till mer riktade stöd. Olika former av gemensamhetsfinansiering diskuteras inom EU. För att få tillgång till dessa pengar kan det komma att krävas en svensk lagstiftning på området. Likaså skulle osäkerheter om de juridiska aspekterna vid offentlig upphandling kunna minskas. Oavsett vad kommissionen eller parlamentet tycker så har EU-domstolen i praktiken den avgörande rollen i att besluta om upphandlingsfrågor. Här finns fortfarande en viss osäkerhet.

I regeringens Handlingsplan för arbetsintegrerande socialt företagande från april 2010 gavs ett uppdrag till näringsdepartementet att arbeta fram ett förslag till förordning om arbetsintegrerande sociala företag. Detta för att bland annat kunna användas i samband med EU:s allmänna gruppundantagsförordning för statligt stöd.⁷³ Förslaget om en förordning skulle vara klart före utgången av år 2011. Men näringsdepartementet kom tillsammans med arbetsmarknadsdepartementet fram till att det inte finns något behov av en förordning ur deras perspektiv. EU:s allmänna gruppundantag bedöms vara möjligt att tillämpa för arbetsintegrerande sociala företag utifrån den gällande förordningen SFS 2000:630.⁷⁴

Men fortfarande finns det, anser Temagruppen, behov av att reda ut ”oklarheter och hinder i offentliga regelverk i relation till sociala företags karaktär och förutsättningar bland annat gällande lönebidrag och trygghetsanställningar.” som regeringen formulerar det i sin Handlingsplan. De problem som regeringen pekar på i sin handlingsplan kvarstår, menar Temagruppen, och hindrar utveckling på området. Det råder osäkerhet kring hur man ska tillämpa regler om lönebidrag när anställda i arbetsintegrerande sociala företag är både anställda och delägare/medlemmar. Detta kopplas också till frågor om rättigheter för anställda enligt lagen om anställningsskydd, LAS. Särskilt komplicerat blir det när de anställda sitter i företagets styrelse och kan anses utöva ”väsentligt inflytande” på företagets verksamhet. Detta eftersom lagen om anställningsskydd, LAS, då inte kan tillämpas. Här är huvudregeln i vanliga fall att lönebidrag inte kan beviljas. Detta för att undvika jävsituationer i till exempel familjeföretag, där den som anställs med lönebidrag är släkt med dem i styrelsen eller där den anställda själv sitter i styrelsen. För de arbetsintegrerande sociala före-

⁷² Europaparlamentet, 2009.

⁷³ EG, förordning, nr 800/2008.

⁷⁴ Kommunikation med Marie Mild, näringsdepartementet via e-post 2012-02-01.

tagen är det en genomgående princip att de anställda och deltagarna ska utöva väsentligt inflytande i sin verksamhet. Det är ett led i arbetet med att skapa engagemang och motivation, självförtroende och en ny identitet. Som regeringen påpekar skiljer sig arbetsintegrerande sociala företag från andra företag, bland annat genom krav på ”... delaktighet för medarbetarna genom ägande, avtal eller på annat väl dokumenterat sätt”.⁷⁵ Detta ”... i den fasta övertygelsen att delaktighet i arbetet, den personliga utvecklingen men också i företagets drift och beslut ger unika förutsättningar för personlig utveckling, empowerment/egenmakt.” Även EU-kommissionen har konstaterat det sociala företagets särart och menar att denna måste ta hänsyn till: ”en enhetlig behandling som inte tar hänsyn till de sociala företagens karaktäristisk innebär en diskriminering av dessa.” och att kommissionens mål är rättvisa förhållanden för alla typer av företag.⁷⁶

Osäkerheten om vad som gäller och en allt snävare tolkning i praktiken hotar nu inte bara tillväxten av de arbetsintegrerande sociala företagen utan också redan etablerade företag. Allt fler ansökningar om nya lönebidrag eller förlängning av tidigare avslås då personerna sitter i styrelser i sina företag. Många arbetsintegrerande sociala företag, även etablerade sådana sedan tiotalet år tillbaka, är nu akut oroadade för sina möjligheter att överleva.

Osäkerheten i denna fråga hotar även ett planerat arbetsmarknadsprogram inom Arbetsförmedlingen för långtidsarbetslösa för arbetsintegrerande socialt företagande – ett ”Starta eget” för arbetsintegrerande sociala företag. Ett sådant program, menar Temagruppen, skulle kunna få en avgörande betydelse för en ökad spridning av hållbara arbetsintegrerande sociala företag.

Det behövs en lösning för dessa två frågor. Annars riskerar den positiva utvecklingen för arbetsintegrerande sociala företag att gå i stå och det växande intresset från olika aktörer att rinna ut i sanden.

Temagruppen konstaterar att, oavsett frågan om allmänt gruppundantag, så kvarstår behovet av att reda ut det arbetsintegrerande sociala företagets ställning inom de olika politikområden som berörs. Här behövs en systematisk genomgång av reella och uppfattade hinder. Frågorna överskrider gränserna mellan olika politiska områden. Det är viktigt att en sådan översyn sker snabbt och departementsöverskridande och att dess förslag genomförs kraftfullt inom olika departement och myndigheter.

Detta bör politiker och tjänstemän göra för att öka legitimiteten!

- Regeringen bör ge Arbetsförmedlingen möjlighet att ge lönebidrag och andra bidrag till anställda som sitter i styrelsen i arbetsintegrerande sociala företag.

⁷⁵ Se regeringen, *Handlingsplan*, 2010.

⁷⁶ Europeiska kommissionen, *Pressmeddelande* 25 oktober 2011.

- Regeringen bör ge Arbetsförmedlingen i uppdrag att starta ett arbetsmarknadsprogram för socialt företagande.
- Regeringen bör ge Arbetsförmedlingen i uppdrag att samordna samverkan med andra myndigheter som Försäkringskassan, samt med regioner, samordningsförbund och kommuner kring arbetsintegrerande sociala företag.
- Regeringen bör utse en interdepartemental arbetsgrupp eller motsvarande, med uppgift att samverka kring företagande inom den sociala ekonomin, följa utvecklingen inom EU och genomföra nödvändiga förändringar i olika regelverk för att stödja den sociala ekonomin.

Finansiering

Allt flera små- och medelstora företag anser att det har blivit lättare att finna finansiering.⁷⁷ Det gäller dock inte för företag inom den sociala ekonomin och arbetsintegrerande sociala företag. De har ofta svårt att ordna finansiering, vilket konstaterades redan 2007 i en rapport som togs fram i Equalprogrammet, NUTEK-rapporten *Kapitalförsörjning för sociala företag*:

Att finansiera uppbyggnad och utveckling av nya företag är ofta svårt, för de sociala entreprenörerna är det nästan alltid ännu svårare då både affärsidéer och entreprenörerna själva uppfattas som otraditionella och annorlunda. Den befintliga marknaden för riskkapital och lån som ger förutsättningar för en god start och utveckling av affärsidéer har svårt att ta till sig och bedöma dessa företags potential och möjlighet att lyckas.⁷⁸

I myndigheten Tillväxtanalys utredning 2011 beskrivs fyra år senare en liknande bild.⁷⁹ Trots de arbetsintegrerande sociala företagens tillväxt i antal och omfattning, så kvarstår ännu stora problem med att såväl finansiera starten av nya företag som att kunna finansiera utveckling och tillväxt. Orsakerna är flera:

- Många långgivare har svårt att förstå ”idén” bakom företag som inte strävar efter vinstmaximering utan har arbetsintegrering som främsta affärsidé. I praktiken är större delen av landets företagare, 462 000 företag, så kallade levebrödsföretagare vars syfte framförallt är egen försörjning – inte storvinst. Arbetsintegrerande sociala företag delar därför syfte med huvuddelen av andra företag. Dock uppfattas de som annorlunda och udda.
- Flertalet arbetsintegrerande sociala företag drivs i företagsformer som långgivare har svårt att känna igen – till exempel ekonomiska föreningar, stiftelser och ideella föreningar.

⁷⁷ Tillväxtverket, *Tillväxtmöjligheter och tillväxthinder för svenska små och medelstora företag*, 2012, ALMI, *Finansiering. Från idé till lönsamt företag*, 2011; SCB *Vad utmärker en framgångsrik entreprenör?* 2008. Se även Tillväxtanalys 2010, och NUTEK, 2006. Tillgången till externt kapital är dock beroende på sådant som kön, etnicitet, bransch och lokalisering.

⁷⁸ NUTEK, *Kapitalförsörjning för sociala företag*, 2007.

⁷⁹ Tillväxtanalys, 2011.

- Sociala företag arbetar ofta inom branscher om vilka långgivare har dåligt med kunskaper.
- Personer som startar arbetsintegrerande sociala företag saknar ofta ekonomiska resurser för att kunna ställa säkerheter eller bidra med medfinansiering. Långtidsarbetslöshet, långtidssjukskrivning samt försörjningsstöd underminerar den personliga ekonomin. Det kan dessutom också finnas skatteskulder (vilket påverkar möjligheten att få F-skattsedel), andra skulder och betalningsanmärkningar. Ett socialt företag, startat av människor med en historia av missbruk och kriminalitet, har svårt att passera nålsögat i en kreditkontroll. Brist på sociala nätverk med resurser minskar möjligheten att få borgenärer. Även om en del får detta, så kan det leda till framtida problem. Det arbetsintegrerande sociala företaget kan bli beroende av just dessa personer. Vad händer om borgenären lämnar?
- För personer med utrikes bakgrund är ofta bristen på dokumenterad ekonomisk bakgrund i sig ett stort problem.
- Personer som startar arbetsintegrerande sociala företag saknar ofta ekonomiska kunskaper och kompetensen att utforma kreditansökningar på bankers och andra kreditgivares "eget språk".
- Banker och andra långgivare centraliserar sin långgivning alltmer. Det finns färre lokala kontor. Bankerna bygger upp regelverk som motverkar att lokal kunskap tillåts ha betydelse. Detta inkluderar bland annat så kallad "credit scoring tekniker" där låntagare klassificeras och värderas efter standardiserade system som lätt exkluderar dem som vill starta sociala företag.⁸⁰
- Företagen inom den sociala ekonomin, och då särskilt arbetsintegrerande sociala företag, lånar oftast små summor. Det innebär också små vinster för långgivarna. Då lånen ändå kräver lika mycket eller mer arbete jämfört med större lån anses sociala företag som olönsamma av många långgivare.

Regeringen bekräftade i *Handlingsplan för arbetsintegrerande sociala företag* svårigheterna och beslutade om en utredning:

Tillväxtanalys⁸¹ ska se över behovet av hjälpinsatser som ska ge möjlighet att anpassa befintliga finansieringsformer till arbetsintegrerande sociala företag. Utöver detta ska Tillväxtanalys se över behovet av att i viss mån utveckla nya finansieringsmodeller. Den sistnämnda insatsen bör i möjligaste mån göras i dialog med arbetsintegrerande sociala företag, ideella organisationer och andra privata aktörer (t.ex. företrädare för bankväsendet) som kan ge förslag på hur de befintliga finansieringsmöjligheterna bättre kan anpassas till arbetsintegrerande sociala företag.⁸²

Myndigheten Tillväxtanalys kom i slutet av 2011 med den beställda utredningen, *Arbetsintegrerande sociala företag – användning och*

⁸⁰ Se konsultföretaget Kontigos rapport för NUTEK, *Kapitalförsörjning för sociala företag*, 2007

⁸¹ Myndighet som genomför kartläggningar och analyser inom tillväxtpolitikens område.

⁸² Regeringen, *Handlingsplan för arbetsintegrerande sociala företag* 2010

behov av statligt finansieringsstöd.⁸³ I den beskrivs att det finns ett stort antal arbetsintegrerande sociala företag med behov av finansiering. Samtidigt konstaterar Tillväxtanalys att de sociala företagen är mycket olika och har olika behov och förutsättningar. Tillväxtanalys förslag är att staten bör stödja en utbyggnad av kreditgarantier. Genom ett utbyggt sådant system skulle de arbetsintegrerande sociala företagen i större omfattning kunna få lån genom banker och andra kreditgivare. Tillväxtanalys menar också att många arbetsintegrerande sociala företag saknar kunskap om hur man förbereder och utformar låneansökningar. Genom en större satsning på kompetensutveckling skulle de i kombination med kreditgarantier lyckas bättre med att få låna.

Varför finansiering och hur?

Temagruppens kartläggningar visar att det är framförallt för tre syften som de arbetsintegrerande sociala företagen behöver finansiering:

- *Överbryggnig:* För att överbrygga tiden från start till dess att intäkterna börjar komma in. Arbetsintegrerande sociala företag startar ofta som projekt. Det tar tid i övergången från projekt till företag innan intäkterna börjar rulla in.
- *Investeringar:* Företag inom den sociala ekonomin har ett mycket litet eget kapital. Därför behövs investeringspengar till utrustning, lokaler och liknande.
- *Kompetensutveckling:* Arbetsintegrerande sociala företag behöver ofta kompetensutveckling i olika former. Det gäller ledarskap, affärsmässighet, marknadsföring såväl som olika yrkeskunskaper.

Hur löser då sociala företag sina behov av kapital? Nedan redovisas metoder som identifierats i olika ESF-projekt och arbetsintegrerande sociala företag:

- ”Bootstrapping” eller ”snålt” företagande
- Projektfinansiering
- Kommunala borgensåtaganden och lån
- Gemensamt handlande och samverkan: kreditgarantiföreningar, borgensringar, konsortier och företagssamverkan
- Kvalificerade mellanhänder minskar osäkerhet och arbetstid
- Andelar till allmänheten
- Förskott

”Bootstrapping” eller ”Snålt” företagande

De flesta sociala företag finansierar sina investeringar i utrustning, kompetensutveckling eller annan utvidgning eller förändring av sin verksamhet genom att skapa överskott i sin vanliga verksamhet. De använder olika metoder av så kallad ”bootstrapping” det vill säga ett effektivt, snålt, användande av egna och andras resurser, för att slippa

---

⁸³ Tillväxtanalys, 2011.

att låna externt kapital.⁸⁴ Detta är inte något som är specifikt för arbetsintegrerande sociala företag. Tvärtom kännetecknar det de flesta nystartade mindre företag. Det innebär inte heller nödvändigtvis alltid en nackdel. Ett långsamt växande företag kan innebära ett minimerande av risker.

Men erfarenheterna från många arbetsintegrerande sociala företag tyder på att de präglas av extrema former av "bootstrapping" vilket påverkar företagens möjligheter att växa. Och det är inte alltid ett fritt eget val som gör att man avstår från externt kapital. En bristande tillgång på externt kapital innebär att företag inte startas, att mer lönsamma verksamheter väljs bort och att expansion och tillväxt hämmas kraftigt. Känsligheten för ekonomiska bakslag blir stor. I dag finns ingen samlad kunskap om vilken roll överbrygningsproblem när det gäller likviditet har spelat för de arbetsintegrerande sociala företag som har misslyckats.

Exempel på "bootstrapping" är att inte ta ut lön, använda ideell arbetskraft, låna eller dela utrustning och lokaler; här bidrar ofta kommuner. Andra metoder är köp av begagnad utrustning, att hålla ett minimalt lager och enbart utnyttja rådgivning och kompetens som är gratis eller mycket billig. Ytterligare ett alternativ är att låna av privatpersoner.

Flera "bootstrappingstekniker" är beroende av tillgången till resursrika nätverk. Det är inte säkert att man som långtidsarbetslös har sådana. Ofta är det kommunerna som fyller en sådan roll för många projekt genom att låna ut utrustning och lokaler, låna ut personal som handledare, ge stöd via fonder och liknande. Olika former av bidrag kan vara ett sätt att slippa använda lagen om offentlig upphandling. Det finns också privata företag och idéburna verksamheter och organisationer som stödjer sociala företag på liknande sätt.

Det finns dock nackdelar med sådana stödåtgärder. Offentliga stöd gör de arbetsintegrerande sociala företagen beroende av politiska bedömningar och opinioner. Ibland kan utvecklingsverksamhet och besparingskrav inom den kommunala förvaltningen ställas mot engagemanget i ett socialt företag.

Flera av "bootstrapping"-metoderna är påfrestande eller innebär risker för de enskilda deltagarnas ekonomier och deltagare, vars privata ekonomier ofta redan är i dåligt skick.

Projektfinansiering

Ett vanligt sätt att finansiera såväl start av sociala företag som utveckling av dessa är genom olika former av projekt. Många arbetsintegrerande sociala företag har startat som projekt, finansierade av de europeiska strukturfonderna, allmänna arvsfonden, kommuner och myndigheter eller andra aktörer. Projektfinansiering har flera fördelar.

---

⁸⁴ Bootstrapping betyder att lyfta sig själv i stövelremmarna. En svensk motsvarighet skulle vara att "lyfta sig själv i håret".

Projektfinansiering innebär relativt billiga pengar. En annan fördel som lyfts upp av flera arbetsintegrerande sociala företag är att det i många projekt finns krav på partnerskap och samverkan med andra aktörer. Så menar man från de framgångsrika Vägen ut! Kooperativen i Göteborg, att projekt går att använda för att mobilisera aktörer och skapa nätverk.

Projektfinansiering är värdefullt då den möjliggör att de sociala företagen utvecklas i egen takt och bygger på tidigare erfarenheter, så kallade pärlbandsprojekt. Under strukturfondsperioden 2007–2013 har alltmer projektfinansiering börjat användas för att tillgodose arbetsintegrerande sociala företags behov av kompetensutveckling. Detta även genom projekt inom ramen för programområde 1 inom den Europeiska socialfonden, vilket är en ny utveckling. Exempel på sådana satsningar är projekt som KUSE+ och Social ekonomi för ökad välfärd.⁸⁵

En annan fördel med projektfinansiering är att den möjliggör för långtidsarbetslösa att gradvis ta ställning till om de ska bli företagare. Projektformen möjliggör en mjukstarts- eller inkubatorstrategi.

Men projektfinansiering har också nackdelar:

- Begränsande regler och rutiner
- Kan leda till en projektifiering av såväl de arbetsintegrerande sociala företagen som dess intressenter.
- Osäkerhet om långsiktighet i verksamheten

Begränsande regler, kriterier och rutiner

Projektfinansiering innebär ett beroende av andra aktörer. Självständigheten minskar. Anslagsgivare och samarbetspartners får stor möjlighet att påverka projektet.

Så kan till exempel reglerna hos många finansiärer motverka att man bygger upp en finansiell reserv för tiden efter projektet genom att man inte får sälja varor eller tjänster under projekttiden. Sådana inkomster leder då till reducering av projektstödet. Det är dessutom väsentligt att kunna sälja produkter eller tjänster för sociala företags möjligheter att på allvar pröva sina affärsidéer och bygga reserver för framtiden.⁸⁶ Förbudet att använda projektpengar till investeringar motverkar möjligheten att bygga upp en rationell och maximal inriktning på företaget. Ett exempel på detta är ett företag där man hade klart med avtal av leverans av pajer till en leverantör, men tvingades lägga ner detta då man inte kunde få låna 300 000 kronor till att bygga om ett kök.

Projektpengar kommer i efterskott, vilket innebär problem för likviditeten.⁸⁷ Det kan innebära krav på lån till likviditeten och ökade ränte-

⁸⁵ Se mer om dess till exempel via Europeiska socialfondens projektbank: www.esf.se.

⁸⁶ Nu har man i flera projekt utvecklat metoder för att komma undan detta: till exempel genom att intäkterna går till någon för det ändamålet skapad förening eller verksamhet.

⁸⁷ Här är Allmänna arvsfonden ett undantag.

kostnader. Likaså kan krav på medfinansiering ställa stora krav på olika aktörer.

Arbetet i projekten kan styras av projektfinansiärens tidsramar. Det kan dels innebära att projekttiden blir för kort. Det kan också innebära att den planering som man lagt fast i ansökan och de olika avstämningsdatum som projektfinansiären sätter upp stör den process som utvecklas i det arbetsintegrerande sociala företaget. I ett flertal fall har projekt tvingats att ta emot deltagare som inte motsvarar projektens inriktning, vilket lett till förändringar av syfte och arbetsmetoder.

Kraven på att leva upp till finansiärens förväntningar kan leda till konflikter inom de arbetsintegrerande sociala företagen då dessa ställs mot andra behov.

Ytterligare ett problem är att man vid olika ansökningar måste leva upp till olika krav och kriterier för att få projektpengar. Ett sådant krav är till exempel graden av nyhet eller innovativitet i det föreslagna projektet. Allmänna arvsfonden har tidigare stött flera arbetsintegrerande sociala företag, men gör det inte längre i samma utsträckning.

Inom strukturfonderna har man formellt ett starkt krav på innovativitet och nytänkande som kriterium. Risken är att ju mer etablerat ett företagande inom den sociala ekonomin blir, desto mindre möjligheter har företaget att få projektpengar.

Projektfiering

Framgång med att söka projekt kan leda till att arbetsintegrerande sociala företag i allt för stor grad riktar in sig på att söka nya projekt. Det är en intäktsmöjlighet bland andra och bör utnyttjas. Men ett allt för starkt fokus på det kan göra att företaget missar andra möjligheter. Ibland kan en projektkultur vara hindrande för att utveckla en företagandekultur. Därför har flera arbetsintegrerande sociala företag som tumregel att aldrig använda projektfinansiering för ordinarie verksamhet. En sådan ska användas för avgränsade satsningar.

En viktig erfarenhet från projekt inom socialfonden för start av företag är att dessa från dag 1 ska planera för övergången från projekt till företag. En sådan fokusering kan störas av projektpengar.⁸⁸

Olika projektägare och andra intressenter, som till exempel olika kommuner, kan också se projekt via arbetsintegrerande sociala företag som en väg att dra in externa pengar i stället för att själva förändra sin verksamhet.

Osäkerhet om långsiktighet i verksamheten

Projektfinansiering är beroende av andras bedömningar; förändrade prioriteringar, bedömningen att någon organisation fått tillräckligt

---

⁸⁸ Se Urban Neumüller och Barbro Holmgren-Lange, *Rapport från arbetsgruppen Hållbar affärsutveckling*, kommande

med stöd eller bedömningen att något inte är innovativt nog. En rad beslut kan göra att en organisation inte får projektpengar.⁸⁹ Givetvis finns det en osäkerhet även på marknaden eller vid försäljning av uppdrag. En sund affärsidé bör bygga på en stabil efterfrågan.

Kommunala borgensåtaganden och lån

Kommunala borgensåtaganden och lån förekommer, men är sällsynta. De har blivit mer ovanliga. Frågan är omstridd, men i till exempel Götene kommun gick man i borgen för arbetsintegrerande sociala företag 2010.⁹⁰

Gemensamt handlande och samverkan

Möjligheterna för finansiering har förbättrats i flera avseenden sedan 2007 då rapporten *Kapitalförsörjning till sociala företag skrevs*.⁹¹ Det finns nu fler och fungerande sociala företag som samverkar. De flesta arbetsintegrerande sociala företag är små. Men genom samarbete i olika former ökar möjligheterna till finansiering.⁹² Här nedan några exempel på samarbete:

Kreditgarantiföreningar

Det finns försök med kreditgarantiföreningar som visar på möjligheter. I en kreditgarantiförening slår sig företag samman och bidrar med ett garantibelopp. Det används sedan för att, efter prövning, garantera upp till 60 procent av en långgivares risk. Något som möjliggör lån till företag som annars inte skulle ses om kreditvärda. Tillväxtverket menar att kreditgarantiföreningar spelar särskild stor roll där företag är svåranalyserade eller lågt prioriterade.⁹³ Organisationen Coompanion i Västra Götaland arbetar med att utveckla en kreditgarantiförening i regionen. Det finns ett liknande initiativ även i Stockholm.

I ett par fall har en kreditgarantiförening etablerat en sådan kontakt med det lokala ALMI att det blivit möjligt att förmedla lån. Dock visar erfarenheterna att framgångsrika kreditgarantiföreningar kräver lokalt och regionalt engagemang med god förankring i näringslivet. Nyligen gjorda erfarenheter från regionala kreditgarantiföreningar för små- och medelstora företag visar på att de ofta behöver ett större kapital än de får in via medlemsfinansieringen för att klara allmänna finansiella kriser.⁹⁴

Ytterligare en svårighet är att även med kreditgarantier krävs ett stort upplysningsarbete för att utbilda handläggare i banker och andra långgivare. Om inte kreditgarantin ska vara hundra procentig och utan någon risk för kreditgivaren, krävs ändå någon form av riskbedöm-

⁸⁹ Detta är något som lyfts fram i Tillväxtanalys, 2011.

⁹⁰ Beslut om borgen, sammanträdesprotokoll, kommunstyrelsen i Götene kommun, § 47, 2010-03-03

⁹¹ NUTEK, *Kapitalförsörjning för sociala företag*, 2007.

⁹² För de arbetsintegrerande sociala företag som är kooperativ finns ett åtagande i grundreglerna om att samarbeta med andra kooperativ. Överhuvudtaget finns en mycket positiv syn på samarbete mellan olika arbetsintegrerande sociala företag.

⁹³ Kontigo, 2011, Tillväxtverket, *Program för kreditgarantiföreningar 2003–2010*. Slutrapport, 2011.

⁹⁴ Tillväxtverket, *Program för kreditgarantiföreningar 2003–2010*. Slutrapport, 2011.

ning. I dag finns stora regionala och lokala skillnader i bemötandet av sociala företag. Att överkomma detta kan vara möjligt men kräver tid, engagemang och resurser. I Tillväxtanalys utredning 2011 föreslås en satsning på ett utökat system av kreditgarantier. Detta skulle då kombineras med en utökad satsning på rådgivning till de sociala företagen om hur de söker lån. En sådan rådgivning skulle minska behovet hos långgivaren att arbeta med låneansökningarna, men ett visst arbete skulle ändå kvarstå. I Tillväxtanalys utredning framgår inte hur banker och andra långgivare ställer sig till att administrera ett sådant kreditgarantisystem.

Konsortier

Genom olika typer av samarbeten i form av konsortier,⁹⁵ genom lån från etablerade sociala företag till nya företag, och genom lån från intresseorganisationer har det öppnats nya möjligheter till finansiering. Dock begränsas möjligheterna till stöd av de samverkande företagens egna ekonomier.

Sociala investeringsfonder

I ett antal kommuner inrättar man nu sociala investeringsfonder. Dessa kan bli en källa till finansiering för en del arbetsintegrerande sociala företag. Så har skett till exempel i Umeå. Men än så länge finns det liten erfarenhet på området. Många av de sociala investeringsfonderna riktar sig till kommunal verksamhet.

Kvalificerade mellanhänder osäkerhet och arbetstid

Kvalificerade mellanhänder som privata rådgivare, Coompanion och liknande kan underlätta möjligheten att få lån i banker och mer vanliga finansieringsinstitutioner. De lånar inte själva ut pengar eller står för några risker. Men genom kreditprövningar av personer och affärsidéer, som de traditionella långivarna har liten erfarenhet av, kan de öka möjligheterna att bedöma eventuella risker. Genom sina lokala förankringar kan dessa mellanhänder arbeta upp ett förtroende för sina kreditriskvärderingar. Sådana mellanhänder kan ses som en subvention av arbetet med kreditbedömningen. Kostnaderna för långivarna minskar då någon annan trovärdig aktör gör bedömningsarbetet. Blir dessa mellanhänder trovärdiga öppnas möjligheterna för lån även från traditionella långgivare. En ökad satsning på sådana mellanhänder förespråkas av Tillväxtanalys i dess finansieringsutredning.⁹⁶

Andelsförsäljning

I ett par fall har arbetsintegrerande sociala företag bildat ”dotterbolag” i form av aktiebolag eller ekonomiska föreningar, i vilka de har sålt andelar till privatpersoner, organisationer och andra företag. Detta

⁹⁵ Konsortier innebär att en grupp företag som är självständiga juridiska personer samverkar om gemensamma angelägenheter. För detta betalar varje företag en avgift till det gemensamma paraplyföretaget.

⁹⁶ Tillväxtanalys 2011.

gör det möjligt att behålla de sociala företagens krav på att inte vara vinstutdelande samtidigt som de som investerar kapital inte får bestämmande i det sociala företaget. På detta sätt lyckades Vägen ut! Kooperativen att, i samband med etablerandet av det sociala franchisingföretaget Le Mat i Göteborg, dra in kapital för att starta ett hotell. Försöken med aktiebolag är intressanta då de ger privatpersoner och lokala organisationer möjligheter att stödja företag inom den sociala ekonomin. I flera andra länder, som till exempel Storbritannien och Brasilien har eller pågår lansering av börser för företag inom den sociala ekonomin.⁹⁷

Investeringsfonder inom den sociala ekonomin

IOGT/NTO-rörelsen skapade 2010 en form av lån, så kallade tillväxtlån, för utveckling av arbetsintegrerande sociala företag inom den egna rörelsen. Tillväxtlånen fungerar så här:

1. Ansökan kan göras löpande under året.
2. Maximalt kan 250 000 kronor beviljas.
3. Första året är lånet ränte- och amorteringsfritt.
4. Från år två är räntesatsen 0,25 procentenheter över Riksbankens referensränta.
5. Amorteringstiden är på maximalt 25 år, där avisering sker två gånger per år, vid hel- och halvårsskiftet.
6. Lånen beviljas utan säkerhet. Om däremot låntagaren innehar fast egendom så tas det i beaktande vid prövning av lån.⁹⁸
7. Förening, krets eller distrikt kan beviljas lån till aktiekapital för det sociala företaget.
8. Årsredovisning måste årligen lämnas in för att lånet ska gälla enligt ovanstående förutsättningar.
9. Att fatta beslut om lån delegeras gemensamt till förbunds-kassören, verksamhetschefen och ekonomichefen.⁹⁹

IOGT-NTO driver i dag över tiotalet sociala företag runt om i landet med verksamheter från lågtröskelboende, behandlingshem, biltvätt, caféer, second hand, fastighetsservice, hushållsnära tjänster, arbetsträning och praktik med mera. I december 2011 hade fyra sociala företag fått lån. Ekonomichefen, Tore Andersson, på IOGT-NTO, bedömer att av dessa hade tre inte kunnat startas utan lånen. Dessutom startar man i större skala än vad annars vore möjligt. Förbundsstyrelsen i IOGT-NTO ser satsningen som ett experiment där man är medveten om att det finns vissa risker. Samtidigt finns det en lång erfarenhet inom IOGT-NTO av lån till medlemsorganisationer.¹⁰⁰

⁹⁷ För mer information, se till hemsidan för organisationen SOCAP: <http://europe.socialcapitalmarkets.net/>.

⁹⁸ Med låntagare menas här ekonomisk förening eller liknande. Inte privatpersoner.

⁹⁹ Ur IOGT-NTO:s sociala företag. Riktlinjer för IOGT-NTO:s sociala företag, <http://www.iogt.se/PageFiles/23164/IOGT-NTOs%20Sociala%20F%C3%B6retag%20F5%20riktlinjer.pdf>

¹⁰⁰ Intervju med Tore Andersson, ekonomichef för IOGT-NTO, 2011-12-19.

Snabbare betalningar minskar likviditetsbehoven

Erfarenheterna från socialfondsprojekt, etablerade arbetsintegrerande sociala företag och en slutsats i Tillväxtanalys utredning 2011 är att i flera fall behöver arbetsintegrerande sociala företag finansiering för att överbrygga likviditetskriser. Det handlar om övergången från projekt till företag, om ersättning för olika arbetsrehabiliterande tjänster och om att parera likviditetsproblem i övergången mellan olika former av projektfinansieringar. Här påpekar Tillväxtanalys i sin utredning att det finns exempel på att kommuner och andra betalar ut ersättning i förskott. Detta minskar kraftigt behovet av likviditet och extern finansiering för de mikro- och småföretag som de sociala företagen övervägande är. För många projekt och etablerade arbetsintegrerande sociala företag gäller att ersättningar för uppdrag och försäljning av olika rehabiliteringstjänster, praktikplatser och liknande dröjer. Kommuner och andra offentliga kunder har betalningsrutiner som belastar småföretags likviditet kraftigt. Men det behöver inte vara så. Inom RESA-projektet och andra upphandlingar från Arbetsförmedlingen har ersättning lämnats snabbt efter det att ett avtal upprättats, vilket gett betydligt större möjligheter att stabilisera verksamheten för deras underleverantörer.

Allmänna arvsfonden lämnar projektstöd i förskott, vilket är en anledning till att fondens stöd ses som värdefullt. Faktum är att även kommuner tillämpar en liknande princip för andra typer av leverantörer: anordnare av fristående förskolor. Dessa får ofta betalt i förskott. Enligt Stockholm stads riktlinjer för fristående förskolor betalas bidraget för eleverna ut kvartalsvis i förskott, grundat på hur många elever som utföraren har sista dagen i varje månad. Vartefter justeras eventuella ändringar nästkommande kvartal. Det kan även förekomma månadsvisa utbetalningar. Liknande riktlinjer förekommer vid köp av tjänster enligt LSS och liknande. För arbetsinkluderande tjänster skulle sådana rutiner underlätta likviditetssituationen och innebära större möjligheter till stabilitet och hållbarhet för småföretag, verksamheter inom den sociala ekonomin och arbetsintegrerande sociala företag.

Föreslagna men ännu ej förverkligade lösningar

Regionala och/eller kooperativa medlemsbanker/fonder

I Östergötland planerar den ekonomiska föreningen Kooptjänst att bygga upp en regional bankfunktion. Detta genom att 5 procent av resultatet(överskottet) från olika regionala sociala företag ska gå in i en gemensam pott som företagen sedan kan låna av. Det bygger på en italiensk modell där kooperativa företag måste avsätta 3 procent av sin vinst till en kooperativ fond som finansierar fortsatt tillväxt inom den kooperativa rörelsen.

Vägen ut! konsortiet har sedan många år haft en samverkan med Ekobanken,¹⁰¹ men ser också möjligheter med att fler kooperativ kan gå samman och kanske gemensamt satsa eget riskkapital.

Vägen över etablerade kreditgivare är osäker

Temagrupp Entreprenörskap och Företagandes kartläggningar visar på att för företagande inom den sociala ekonomin och arbetsintegrerande sociala företag kvarstår behovet av finansiering för investeringar, drift i startfasen och för kompetensutveckling. Trots det har antalet arbetsintegrerande sociala företag ökat och fortsätter att öka.

Under lång tid har det prövats olika metoder att få etablerade långivare, som banker, att tillgodose företagen i den sociala ekonomins behov. Det har inte lyckats i någon större omfattning.

En förklaring kan vara förekomsten av kriser, rationaliseringar och centraliseringar i finanssektorn. Diskussioner förs om hur man ska få de etablerade låneinstituten att uppmärksamma sociala företag. Men ser man på omfattningen av ekonomin i de arbetsintegrerande sociala företagen framstår det klart att den är för liten för att framstå som en betydelsefull nisch för de allt större bankerna – med några enstaka företag som undantag.

I dag finns minst 268 etablerade arbetsintegrerande sociala företag spridda över hela landet. Dessa har oftast små lånebehov, från 50 000 kronor upp till några hundratusen. Är det rimligt att tro att bankerna skulle prioritera denna nisch genom att satsa på intern kompetensutveckling i en tid då än mer av rationalisering, nedläggning av lokalkontor och fokusering på att tjäna pengar annonseras? Är det troligt att bankpersonal med de styrsystem med bonusar och resultatmätning som finns ska fokusera på dessa företag?

Även med en femdubbling av antalet arbetsintegrerande sociala företag skulle dessa ändå motsvara ett relativt begränsat antal lån. Dessutom lån vilka ger mindre vinst än de flesta huslån, men kräver betydligt mer arbete.

Den stora vinnaren om antalet arbetsintegrerande sociala företag ökar till 1 500 och antalet sysselsatta går från cirka 10 000 till 50 000, är samhället. Undersökningar har visat på samhällsekonomiska vinster genom minskade kostnader och ökad produktion från 300 000 kronor till en miljon kronor för var och en som blir sysselsatt i ett arbetsintegrerande socialt företag.¹⁰²

Skillnaden mellan bankernas låga vinster för att finansiera sociala företag och samhällets stora vinster motiverar att staten kompletterar marknaden med egna insatser. Här finns en avgörande chans för politiker och tjänstemän att kraftfullt öka och sprida företagandet inom den sociala ekonomin.

¹⁰¹ För en beskrivning av Ekobanken, se <http://www.ekobanken.se/>.

¹⁰² Se Ingvar Nilsson och Anders Wadenskog, *Ur samhällets perspektiv*, 2005.

Detta bör politiker och tjänstemän göra när det gäller finansiering!

- Staten bör omedelbart, genom riktad finansiering, garantera lika villkor för företagande inom den sociala ekonomin. Detta skulle kunna ske genom en fond/stiftelse eller i annan form. Verksamheten bör drivas av aktörer med god kunskap om företagande och affärs-mässighet samt kunskap om företagande i den sociala ekonomin. Genom samarbete med regionala aktörer som intresseorganisatio-ner, företag, kreditgarantiföreningar, stödorganisationer och myn-digheter skulle lokal och regional kunskap och förtroendekapital utnyttjas. Den centrala förvaltande kompetensen bör kombineras med ett ”kyrktornsperspektiv”.¹⁰³
- Kommuner, myndigheter och statliga bolag bör i största möjliga utsträckning betala för arbetsinkluderande tjänster i förskott eller så snabbt som möjligt. Detta gäller särskilt betalning till småföretag och verksamheter inom den sociala ekonomin.
- Staten och andra aktörer bör även på längre sikt satsa på kredit-garantier och andra åtgärder. Detta innebär att staten och kommu-nerna på olika sätt bör främja konsortier, kreditgarantiföreningar och borgensringar genom finansiellt stöd. Likaså skapa gemen-samma mötesplatser och kompetensutveckla den egna personalen.
- Kommunpolitiker bör fortsätta att stödja företagande inom den sociala ekonomin genom hjälp till ”bootstrapping” och andra metoder. Här är det viktigt att olika stöd ges under längre tid.
- De lokala investeringsfonder för lokala sociala behov, som allt fler kommuner nu bygger upp, bör ges möjligheter att stödja arbets-integrerande sociala företag.
- Kommuner, regioner, landsting samt statliga myndigheter och bolag bör bli föregångare i att upphandla utifrån kvalitetskrav och betala för detta.
- Stat, regioner och kommuner bör fortsätta att stödja mellanhänder som Coompanion för att öka kunskapen om arbetsintegrerande socialt företagande och underlätta för långivare och låntagare
- Stat och kommuner bör se till att företag inom den sociala ekono-min allt mer kan utnyttja rådgivning och stöd i form av utveck-lingscheckar och liknande som är avsedda för småföretag i allmän-het.
- Regeringen bör se till att strukturfonderna tillåter ”pärlbandspro-jekt” och även mindre, mer småskaliga utvecklingsprojekt. Struk-turfonderna bör också fortsätta att utforma utlysningar riktade mot utveckling av företagande inom den sociala ekonomin.
- Regeringen bör minska kravet på medfinansiering för mindre och lokala projektägare i strukturfondsprojekt.

¹⁰³ Kyrktornsregeln är en metafor från sparbanksrörelsen som gick ut på att man i en lokal bank inte skulle låna ut pengar längre än man såg från kyrktornet. Med detta eftersträvades att lånaren och banken skulle ha kunskap och relationer om varandra. Frågan om en särskild investeringsfond har diskuterats länge, bland annat i Lönebidragsutredningen, SOU 2003:95.

- Regeringen bör se till att det i projekt för arbetsintegrerande sociala företag finansierade av strukturfonderna liksom av Allmänna arvsfonden, är möjligt att börja med försäljning redan under projektiden.
- Regeringen bör ge Tillväxtverket möjlighet att utöka sin program-satsning på sociala innovationer och affärsutveckling för arbetsintegrerande sociala företag.¹⁰⁴

Upphandling

DET finns ett glädjande besked att ge de politiker som vill ta sociala hänsyn vid upphandling med företag inom den sociala ekonomin: Det finns stora möjligheter att göra mer än vad som tidigare prövats.

Genom detta kan stora krafter sättas i rörelse. Den årliga offentliga upphandlingen från myndigheter och offentliga organ i Sverige omfattar mellan 480 och 580 miljarder kronor (drygt 20 procent av BNP).¹⁰⁵ Det offentliga är den största köparen av det som sociala företag säljer, antingen det rör sig om tjänster som vård, behandling, omsorg, fastighetsskötsel eller annat.

Men de arbetsintegrerande sociala företagen säljer också, i stort sett utan undantag, även tjänster inom arbetsintegration och arbetsmarknadsåtgärder, till exempel arbetsrehabilitering, arbetsprövning, praktik och utbildning. De arbetsintegrerande sociala företagens ekonomi och utveckling baserar sig till mycket stor del på en sådan tjänsteförsäljning.

Den offentliga upphandlingen är därför avgörande för företagen inom den sociala ekonomin. Här finns stora möjligheter för politiken att agera på såväl transnationell, nationell som lokal nivå. Genom upphandling går det också att anpassa stödet till den sociala ekonomin utifrån de lokalt upplevda behoven av insatser för att bekämpa arbetslöshet.

Från EU-nivå, på nationell nivå, och i flera kommunala upphandlingspolicyer återfinns en uttalad vilja att använda upphandling som ett sätt att stödja den sociala ekonomin.¹⁰⁶ Ändå kvarstår en rad hinder. Dessa ligger framförallt inom två områden:

- Sociala företag är nästan utan undantag mikro- eller småföretag.
- Möjligheterna att skapa arbetstillfällen genom att stödja den sociala ekonomin genom upphandling används inte. Detta på grund av attityder och bristande kunskap kring upphandling med sociala hänsyn och kriterier och om social ekonomi.

¹⁰⁴ Det stora antalet sökande (72) på en utlysning inom dessa områden 2011 visar på det stora intresset för dessa frågor.

¹⁰⁵ SOU, *På jakt efter den goda affären*, 2011.

¹⁰⁶ Europeiska kommissionen, *Socialt ansvarsfull upphandling – offentlig upphandling*, 2010.

Att vara liten inte alltid lätt

De problem som hänger samman med storleken delar de sociala företagen med andra små- och medelstora företag.¹⁰⁷ Större företag gynnas i dag kraftigt när det gäller upphandling. Inom många områden dominerar ett fåtal stora nationella eller transnationella koncerner.

I olika undersökningar och kartläggningar konstaterar små företag att de finner framförallt följande tre förhållanden problematiska:

- Upphandlingsförfarandet är komplicerat
- Upphandlingen tar lång tid och kräver stora insatser
- Uppdragen är konstruerade för större företag.

Utöver detta kommer att upphandlingarna kan kräva större investeringar än de sociala företagen klarar av, de har till exempel ofta svårt att få lån. Andra hinder är för korta avtalstider, bristande kompetens om offentlig upphandling och att det inte tas hänsyn till de små företagens extra kvaliteter. Småföretag i allmänhet och sociala företag i synnerhet har en begränsad likviditet. Ofördelaktiga betalningsvillkor utesluter dem effektivt.

Komplicerade upphandlingar

Småföretagare har i olika undersökningar riktat kritik mot att offentliga upphandlingar är onödigt komplicerade och omfattande. Förfrågningsunderlagen är inte alltid relevanta.¹⁰⁸ Ibland används upphandlingsunderlag slentrianmässigt utan att anpassas till den aktuella upphandlingen. Ändrade förutsättningar är också något som bidrar till svårigheter.

Likaså är det ett problem att upphandlare, och då främst i kommunerna, ställer olika krav och utvecklar egna upphandlingsrutiner och blanketter liksom uppföljnings- och utvärderingsmetoder.¹⁰⁹ Flera kritiker menar att det inte är givet att det är lagarna och reglerna som ställer till mest problem, utan framförallt de olika tolkningarna.¹¹⁰

Företagens förslag på förenklingar rör anbudsprocessen och inte lagstiftningen som sådan. Företagen upplever att det är hur de upphandlande enheterna tolkar lagstiftningen och utformningen av förfrågningsunderlaget som har störst betydelse. Detta gör att förenklingsarbetet till stor del inte kan bedrivas med hjälp av förändringar i lagstiftningen, utan det måste primärt inriktas på att påverka förhållningssättet hos de upphandlande enheterna.

NUTEK 2008, Vad tycker företag är krångligt

¹⁰⁷ Se Tillväxtverket 2011 eller Upphandlingskommittén, SOU 2011:73, 2011. Problemet är uppmärksammat även inom EU, se till exempel Europeiska kommissionen, *Grönbok om en modernisering av EU:s politik för upphandling*, 2011.

¹⁰⁸ Se även Företagarna 2008.

¹⁰⁹ Här pågår ett lovande utvecklingsarbete mellan såväl ett fyrtiotal kommuner, intresseorganisationen SKL, som mellan regioner och landsting.

¹¹⁰ Se Företagarna, *Små företag och offentlig upphandling – en problematisk relation men med enorm potential*, 2008.

Resultatet blir tunga administrativa bördor. Som en reaktion mot detta pågår ett regelförenklingsarbete, såväl inom EU som i Sverige, med målet att små och lokala aktörer ska ha praktiska möjligheter att delta i upphandlingar. Utöver detta krävs en uttalad politisk vilja för att driva arbetet vidare på nationell, regional och lokal nivå.

Upphandlingarna tar lång tid

Små företag har inte resurser att hålla en eller flera långa administrativt krävande upphandlingsprocesser på gång samtidigt. Till detta kommer också osäkerhet om upphandlingarna kommer att överklagas. Små aktörer menar att större och mer resursrika aktörer, genom hot om överklaganden, kan skrämman bort mindre aktörer.

Samtidigt som många företagare anser att upphandlingar tar för lång tid, så efterfrågar andra mer tid. Detta för att kunna sätta sig in i upphandlingarna och lägga bud. I dessa fall hänger det nog samman med grad av komplexitet och under vilka former upphandlingarna sker. Olika metoder för att ordna möten med en öppen dialog mellan upphandlare och tänkbara utförare har gett positiva resultat. Sådant tar tid, men minskar komplexiteten och ökar förståelsen mellan parterna. Det innebär också en kompetensutveckling inom de mindre företagen.

Uppdragen är ofta för stora

Sociala företag är framförallt mikro- eller småföretag. Om uppdragen är för omfattande har de inte chans att ge anbud. Men det finns goda exempel på hur man kan bryta ner uppdrag i mindre delar. Det finns också goda exempel på hur sociala företag samarbetat med såväl andra sociala företag som med vinstutdelande företag i olika kombinationer. Här finns stora utvecklingsmöjligheter.

Alltför stora och omfattande ramavtal, utan möjligheter för mikro- och småföretag att delta, innebär att dessa stängs ute. Andelen ramavtal har ökat kraftigt och omfattar i dag cirka 40 procent av all offentlig upphandling. Antalet fortsätter att öka.¹¹¹

Längre avtalsperioder är av särskilt stor betydelse för de sociala företagen. Därmed kan man slå ut investeringar i utrustning och kompetens över längre tid och fintrimma organisationerna. När det gäller arbetsintegrerande sociala företag så kräver det arbetsintegrerande målet tid för anpassning. Människor med olika problem behöver tid för omställning och mobilisering och för egna och gemensamma utvecklingsprocesser. Arbetsintegrerande företag kräver längre planeringstid.

Sammanfattning:

Det finns en uttalad vilja från EU och andra politiska aktörer att förbättra läget för små och medelstora aktörer när det gäller upphandling. Det finns också en rad initiativ inom politik och förvaltning

---

¹¹¹ SOU, *Jakten på den goda affären*, 2011.

kring regelförenkling, uppdelning av upphandlingar i mindre delar, möjligheter att samarbeta med andra utförare, mer tid för att klara upphandlingarna och längre avtalsperioder. Dock återstår möjligheter till förbättringar.

Sociala hänsyn och företagande inom den sociala ekonomin inom EU

Såväl EU-parlamentet som EU-kommissionen ser företagande inom den sociala ekonomin som ett sätt att uppnå EU:s övergripande mål om en social marknadsmodell.¹¹² Det senaste årtiondet har man inom EU tagit allt fler initiativ genom meddelanden, direktiv, rapporter, guider för att få ett större genomslag för den sociala ekonomin. Likaså har pengar avdelats för att stödja social ekonomi genom olika fonder.

För EU-parlamentet och kommissionen handlar företagande inom den sociala ekonomin inte enbart om de enskilda individer som berörs. Det finns ett värde i sig i en mer socialt medveten marknads-ekonomi. Ett strategiskt användande av upphandling menar man är ett nytt sätt att uppnå politiska mål och överbrygga stuprörstänkandet mellan olika politikområden. Mer traditionella och generella metoder räcker inte till. EU-kommissionen vill ”trygga ett positivt och dynamiskt samspel mellan ekonomisk politik, sysselsättningspolitik och socialpolitik”.¹¹³

Parlamentet och kommissionen menar att både EU och de enskilda medlemsländerna är för dåliga på att utnyttja upphandling som ett strategiskt verktyg för att uppnå miljömässig och social hållbarhet. I jämförelse med andra EU-länder har Sverige inte nått önskvärt resultat.¹¹⁴

Även ett antal domslut i EU-domstolen visar att sociala hänsyn ses som relevanta vid olika upphandlingar.¹¹⁵ Detta även om social upphandling hittills bara behandlats i ett fåtal fall av EU-domstolen och detta innan EU mer tydligt började förespråka upphandling med sociala hänsyn.¹¹⁶

För att nå ut med sitt budskap sprider EU-kommissionen sitt program för sysselsättning och social solidaritet (2007–2013). Progress, en vägledande skrift kring upphandling med sociala hänsyn, skriver:

¹¹² Se till exempel: Tillväxtverket, *Samhälleliga mål med upphandling som medel*, 2011, Europeiska kommissionen, *Socialt ansvarsfull upphandling - offentlig upphandling*, 2010; Europeiska kommissionen, *Förordning (EG) av den 6 augusti 2008 genom vilken vissa kategorier av stöd förklaras förenliga med den gemensamma marknaden enligt 87 och 88 i fördraget*. (Allmän gruppundantagets förordning), 2008; Europeiska kommissionen, *Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet, Rådet, Ekonomiska och sociala kommittén samt Regionkommittén. Initiativ för socialt företagande*, 2011; Europeiska Parlamentet, *Europaparlamentets resolution av den 19 februari 2009 om den sociala ekonomin*, 2009.

¹¹³ Europeiska kommissionen, *Tolkningsmeddelande* (2001) 566.

¹¹⁴ Se Kerstin Ahlgren och Niklas Bruun, *Upphandling och arbete*, 2010.

¹¹⁵ SOU, *Jakten på den goda affären*, 2011, se även www.miljostyrningsradet.se.

¹¹⁶ För den som är intresserad av hur EU utvecklas när det gäller de sociala inslagen i den inre marknaden, rekommenderas Svenska institutets för europapolitiska studiers forskningsprogram och hemsida kring det sociala Europa, <http://www.sieps.se/sv/forskningsprojekt/sociala-europa>

För att stödja sin socialpolitik kan de upphandlande myndigheterna tillämpa sociala hänsyn på en rad olika sätt. Nedan finns en kort lista med exempel på sociala hänsyn som skulle kunna vara relevanta vid offentlig upphandling och som följer upphandlingsdirektiven, och de grundläggande principerna i EUF (sic).¹¹⁷

Ur Socialt ansvarsfull upphandling. En handledning till sociala hänsyn i offentlig upphandling, 2010.

Orden i fetstil i citatet går att tolka som att kommissionens sänder en signal till tveksamma om att upphandling med sociala hänsyn är förenligt med grundläggande rättsliga handlingar i EU.¹¹⁸

Följande saker ges som exempel på relevanta sociala hänsyn vid upphandling. Främjande av ”möjligheter till anställning”, till exempel:

- att verka för sysselsättning bland ungdomar
- att verka för en jämn könsfördelning
- att verka för möjligheter till anställning för långtidsarbetslösa och äldre arbetstagare
- mångfaldsstrategier och möjligheter till arbetstillfällen
  - för personer från missgynnade grupper som migrerande arbetstagare
  - för etniska och religiösa minoriteter, samt lågutbildade arbetstagare
- att verka för möjligheter till anställning för personer med funktionsnedsättningar

I skriften informerar man också olika myndigheter om att upphandling med sociala hänsyn kan leda till fördelar för vissa typer av företag. Dessa kan då ”ta tillfället i akt att konkurrera om de sociala aspekterna av standarderna i kontraktet”. Något man verkar se som en fördel.

I andra sammanhang konstaterar kommissionen att huvudprincipen är att diskriminering av företag utifrån företagsformer eller typer av tjänster eller produkter i samband med upphandling är förbjudet. Men reglerna kring den Inre marknaden kan och bör ta i beaktande att en social marknadsmodell stödjer en öppen ekonomi med möjligheter för en mångfald av företag att växa. Detta inkluderar framförallt företag som har som mål ”socialt kapital” och hållbar utveckling.

Därför konstaterar kommissionen att ”en enhetlig behandling som inte tar hänsyn till de sociala företagens karaktäristik innebär en diskriminering av dessa”, och att målet är att skapa rättvisa förhållanden för alla typer av företag.¹¹⁹

Kommissionen sammanfattar slutligen i handledningen *Socialt ansvarsfull upphandling: En handledning till sociala hänsyn i offentlig*

¹¹⁷ Europeiska kommissionen, *Socialt ansvarsfull upphandling. En handledning till sociala hänsyn i offentlig upphandling*, 2010.

¹¹⁸ Samtidigt friskriver man sig i skriften från att rekommendationerna är juridiskt bindande.

¹¹⁹ Europeiska kommissionen, *Pressmeddelande* 25 oktober, 2011.

upphandling vad den ser som fördelar med sociala hänsyn i offentlig upphandling. Det kan:

- bidra till att social- och arbetslagstiftning efterlevs.
- stimulera socialt medvetna marknader.
- visa på en socialt ansvarsfull samhällsstyrning.
- stimulera integration på arbetsmarknaden.
- säkra effektivare användning av de offentliga utgifterna.

Under hösten 2011 har EU-kommissionen och Europaparlamentet tagit ytterligare steg. EU-kommissionen har i flera initiativ och meddelanden fortsatt att lyfta fram vikten av de sociala företagen. Deras uppdrag är att skapa betydande genomslag för sociala, miljömässiga och samhällseliga mål och därigenom bidra till att förverkliga den Europeiska unionens mål i dess 2020-strategi. Detta genom att skapa hållbara jobb och möjliggöra inkludering i samhället och på arbetsmarknaden samt öka kvaliteten på sociala åtgärder, hälsovård och liknande, och därigenom bidra till en inkluderande tillväxt.¹²⁰

Kommissionen föreslår flera åtgärder för att förbättra de sociala företagens finansieringsmöjligheter.¹²¹ Dessutom föreslås att sociala företag ska prioriteras i den Europeiska utvecklingsfonden och i den Europeiska socialfonden under perioden 2014–2020.

Sammanfattning:

Under de senare åren har man inom både EU-kommissionen och Europaparlamentet alltmer lyft fram vikten av den sociala ekonomin som medel för att uppnå EU:s mål. Ett av de viktigaste instrumenten för att utveckla en sådan social ekonomi är en offentlig upphandling utifrån sociala hänsyn.

Socialt ansvarsfull upphandling i Sverige

Utvecklingen inom EU avspeglar sig även i Sverige. Det finns ”tydliga politiska ambitioner att använda den offentliga upphandlingen som instrument för att främja en hållbar utveckling” menar den aktuella *Upphandlingsutredningen*.¹²²

Tidigare fanns i *Lagen om offentlig upphandling*, LOU, skrivningar om att upphandlande myndigheter fick beakta miljöhänsyn och sociala hänsyn. Men det skedde i mycket liten utsträckning. Därför infördes en starkare skrivning:

Upphandlande myndigheter bör beakta miljöhänsyn och sociala hänsyn vid offentlig upphandling om upphandlingens art motiverar detta.

(SFS 2010:571)

---

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Europeiska kommissionen, Initiativ, 25 oktober 2011, samt pressmeddelande, 25 oktober, 2011.

¹²² SOU, *På jakt efter den goda affären*, 2011.

Skrivningen med *bör* är starkare och pekar på att lagstiftarens mening är att i de flesta fall ska sociala hänsyn prövas. Det bör tillhöra undantagen att så inte sker. Detta sker dock i en mycket begränsad omfattning. Den främsta anledningen är okunnighet och osäkerhet hos politiker och tjänstemän om tillämpligheten av dessa regler. En annan är att det antingen inte finns sociala företag som är aktuella för upphandlingen eller att upphandlaren inte känner till dem. När det gäller miljöhänsyn har man kommit något längre.¹²³

Det finns dock exempel på regioner, landsting, kommuner¹²⁴ och statliga myndigheter som genomfört och genomför upphandlingar utifrån sociala hänsyn.

Ett sådant exempel är RESA-projektet. Regeringen gav år 2009 Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen i uppdrag att genomföra en upphandling av arbetsrehabilitering för 150 miljoner kronor riktad mot arbetsintegrerande sociala företag. Upphandlingen hade två syften. Det första var att utveckla en högkvalitativ arbetsinkluderande insats för en grupp människor som ansågs stå mycket långt ifrån arbetsmarknaden. Det andra syftet var att utveckla arbetsintegrerande sociala företag som verktyg för arbetsinkludering för målgruppen.

När det gäller arbetsrehabiliteringen har 21 procent av deltagarna gått vidare till arbete. Detta resultat går att jämföra med att ordinarie arbetsmarknadsprogram där i snitt cirka 25 procent går vidare till arbete.

Det är ett mycket bra resultat och nästan lika högt som för andra arbetsinkluderande projekt för andra målgrupper. Och då handlar det om personer där vi från Försäkringskassan annars inte ens skulle tänkt oss dem som möjliga att komma ifråga för ett erbjudande om rehabilitering. Sett ur det perspektivet är det ett mycket bra resultat.

Cindy Martiin, Försäkringskassan, projektledare, vid ett av Temagrupp Entreprenörskap och Företagande anordnat seminarium om sociala företag i Riksdagen den 27 oktober 2011.

Dessutom har flera arbetsintegrerande sociala företag stärkts genom den riktade upphandlingen. Inte minst genom att den innebar snabb betalning. RESA-projektet bedöms som så framgångsrikt att det fortsätter i nya former fram till år 2014. Nu kommer det även inkludera icke-sociala företag, baserat på lagen om valfrihetssystem, LOV.¹²⁵

I Krokoms kommun har man visat på möjligheterna att styra en upphandling om företagshälsovård utifrån sociala hänsyn. Där ställdes krav på att utförarna skulle bidra till att uppnå kommunens mål när det gällde jämställdhet. Genom ett utvecklingsarbete i form av ett

¹²³ Ibid, samt se Miljöstyrningsrådet, www.msr.se.

¹²⁴ Se Tillväxtverket, *Samhälleliga mål med upphandlings som medel*, 2010, sid 12-13.

¹²⁵ Se Arbetsförmedlingen, *Återrapportering*, 2010, 2011.

EU-projekt, genomförde kommunen sina ambitioner. En anbudsgivare överklagade till länsrätten men fick avslag.¹²⁶

En förutsättning var att vi hade politikernas stöd.

Agneta Sunder och Karoline Humble, Krokoms kommun vid ett frukostmöte anordnat av Tema Likabehandling, den 14 november 2011 i Stockholm

Södertälje kommuns bolag, Telge AB, genomförde en upphandling med krav på socialt ansvar tillsammans med Södertälje kommun. Den entreprenör som fick ett ramavtal om byggservice och mindre entreprenader förband sig att ta emot praktikanter från praktiskt inriktade utbildningar för att slussa in långtidsarbetslösa och nyanlända flyktingar i arbetslivet. Upphandlingen genomfördes i ett samarbete mellan kommun, näringsliv och Arbetsförmedlingen inom *Telgemodellen*.

I ett nytt gemensamt system ska fyrtio kommuner tillsammans se till att sociala krav i upphandlingar följs upp genom uppföljande kontroller. SKL Kommentus Inköpscentral har tecknat ramavtal med kommunerna för att utveckla och genomföra uppföljningarna. Samtidigt börjar ett ökande antal kommuner anta kommunala policyer som styr upphandlingen mot hållbar utveckling.

Västra Götalandsregionen antog 2008 en uppförandekod om att vid upphandling ska tydliga miljö- och sociala krav ställas. Ett inköpsråd har inrättats och upphandling ses som en del av regionens strategiska utvecklingsarbete. Arbetet med socialt ansvarstagande i upphandling är resultatet av ett region- och landstingssamarbete, som startades 2006 av Västra Götalandsregionen, Stockholms läns landsting och Region Skåne.

Sedan 2010 är Sveriges samtliga regioner och landsting med i samarbetet. Målet är att alla landsting och regioner ska ställa sociala krav på samma sätt och dela med sig av uppföljningsresultaten. Som en framgångsfaktor anger man vikten av ett tydligt politiskt stöd, att frågan förankras både i inköpsorganisation och verksamheter och att socialt ansvarstagande ses som en strategisk fråga för inköpsprocessen.

Örebro kommun har en upphandlingspolicy som är det styrande dokumentet för hållbar upphandling. Policyn beslutades 2003 av kommunstyrelsen. Utgångspunkten är att miljömässiga, sociala och etiska krav ska ingå som en naturlig del i upphandlingsprocessen inom alla områden och med god ekonomisk hushållning. Örebro betonar vikten av att en upphandlingspolicy är väl förankrad i den högsta ledningen. Allt fler kommuner inför liknande policyer.

Göteborgs Upphandlingsbolag har arbetat med etiska aspekter sedan 2004. Den inriktningen förstärktes år 2008 när Göteborgs kommunstyrelse införde en reviderad inköps- och upphandlingspolicy som

---

¹²⁶ ESF-projektet, Pilotprojekt för företagshälsövård i Jämtland. Se ESFs projektbank, www.esf.se

också omfattar sociala aspekter. Göteborgs UHB ger rådet att fokusera på att arbeta med de existerande processerna.

Men även om det sker positiva saker växer missnöjet med hur upphandling används när det gäller sociala hänsyn. För lite och för långsamt är mångas kommentarer.

I *Lagen om offentlig upphandling*, LOU, kom 2008 ett förslag att ersättas med ett förbud. Men detta ledde inte till tillräcklig förändring. Ett missnöje med detta ligger bakom *Upphandlingsutredningen*.¹²⁷ Denna ska uttryckligen undersöka vad som ska göras för att upphandling i en större utsträckning ska stödja uppnåendet av andra politiska mål. Man vill övervinna stuprörproblemet – att politiska mål inom ett område motverkas av upphandlingen av tjänster och varor inom ett annat.

En fråga som nu diskuteras i *Upphandlingsutredningen* är om, i en kommande förändring av *Lagen om offentlig upphandling*, LOU, förbudet ska ersättas med skull.

Temagruppen anser att de lyckade erfarenheterna från den riktade upphandlingen, annan upphandling samt utvecklingsverksamhet som den i Krokoms kommun, pekar på stora möjligheter för upphandlande myndigheter att stödja företagande inom den sociala ekonomin.

Temagruppen menar därför att upphandlande myndigheter och organ alltid ska pröva om upphandlingens art är sådan att det är möjligt att beakta sociala hänsyn. Om så sker ökar möjligheterna, för företag inom den sociala ekonomin och för företag som tar sociala hänsyn, att på allvar delta i upphandlingar.

Det bristande genomslaget hittills visar att det krävs ytterligare tydligare klargöranden av var och när upphandling kan vara ett effektivt samhälleligt styrinstrument. Det krävs också att politiken vågar driva frågan framåt genom att pröva upphandlingens gränser och möjligheter. Upphandling är politik och förvaltning av politik. Här finns inspiration att hämta från Rättvik och Sigtuna kommuner som var för sig drev frågan om att ställa djurskyddskrav vid kommunal upphandling. Bägge kommunernas krav överklagades. Rättvik fick rätt i Förvaltningsdomstolen medan Sigtuna fick nej. Sigtuna drev frågan vidare och fick ett ja, och ett klargörande i kammarrätten i februari 2012. Därmed har gränserna för kravställande vid upphandling flyttats fram. Inom miljöupphandling pågår ett aktivt utvecklingsarbete där regeringen har gett Miljöstyrningsrådet en drivande roll. I ett större EU-projekt, Baltic Green Public Procurement, samverkar Miljöstyrningsrådet i Sverige med Sveriges Kommuner och Landstings Kom-
mentus Inköpscentral för att flytta gränserna framåt genom utbildning, informationsmaterial och stöd. I EU-projektet finns även Norge, Danmark, Finland och Tyskland med.¹²⁸

¹²⁷ Finansdepartementet, *Kommittédirektiv, Utvärdering av upphandlingsregelverket och övriga av upphandlingsstatistiken*, dir 2010:86, se <http://upphandlingsutredningen.se>.

¹²⁸ För mer information se Miljöstyrningsrådets hemsida: www.msrf.se.

Detta bör politiker och tjänstemän göra när det gäller upphandling!

Temagruppen menar att politiken kan innebära skillnad genom att:

- Regering och riksdag ändrar regelverket så att upphandling utifrån sociala hänsyn inte bara *bör* utan *ska* prövas. Om formuleringen bör kvarstår så ska undantag motiveras skriftligt.
- Regering, regioner, landsting, kommuner och finansiella samordningsförbund formulerar policyer om upphandling utifrån sociala hänsyn och kriterier med inriktning mot inkludering i arbetslivet.
- Offentliga organisationer bör kompetensutveckla upphandlare och anbudsgivare så att dessa klarar av sina uppgifter.
- Regering, myndigheter, regioner och kommuner bör utnyttja olika möjligheter att få klargöranden från den Europeiska domstolen när det gäller upphandling med sociala hänsyn.
- Europeiska socialfonden stödjer kompetensutveckling kring upphandling med sociala hänsyn mål när det gäller anti-diskriminering.
- Upphandlare bör utforma sina upphandlingar så att sociala företag och andra småföretag har en möjlighet att delta i anbudet. Detta innebär hänsyn till storlek, möjlighet att dela upp uppdragen i mindre delar, längre tidsramar, rimliga betalningsvillkor samt upphandling och utvärdering utifrån kvalitet. Här bör möjligheterna att använda lagen om valfrihetssystem, LOV, alltid prövas.
- Pröva olika typer av innovations- och funktionsupphandlingar som ger större friheter för utförare att uppnå upphandlingens mål på olika sätt.
- Uppmuntra att sociala företag går ihop med andra sociala eller vinstutdelande företag för att svara upp mot kraven i olika upphandlingar.
- Kartlägga vilka sociala företag som finns inom området och samverka med dessa kring olika upphandlingar. Utnyttja Tillväxtverkets lista över arbetsintegrerande sociala företag offensivt.

Kompetensutveckling särskilt genom "dubbel strategi"

Solo- och mikroföretagen har stora behov av kompetensutveckling. Det gäller i ännu högre grad för företagandet inom den sociala ekonomin. Anledningen är att många sociala företagare inte har någon tidigare erfarenhet av företagande. De går att se som "ofrivilliga företagare".¹²⁹

Inte heller har alltid de i den offentliga sektorn som stöttar, samverkar eller gör affärer med de sociala företagen sådana erfarenheter. Även av andra skäl behövs kompetens inom en rad områden för företag inom den sociala ekonomin, främst inom följande tre områden:

---

¹²⁹ Se Christer Johanssons avhandling *Den ofrivillige företagaren*, 2011 eller samma författares, *Nödvändighets-entreprenören - den ofrivillige företagaren*, 2011. Sammanfattningen med samma namn på Tillväxtverket.

- Affärsmässighet
- Social arbetsintegration
- Ledarskap i sociala företag

Affärsmässighet

Med affärsmässighet menas förmågan att kunna agera på en marknad. Det handlar om att ta fram en affärsidé och omvandla denna till verklighet. Det handlar om ekonomi, marknadsföring, tillverkning, service, skatter, upphandling och liknande.

Tyvärr saknar stödjande aktörer och kunder inom den offentliga sektorn ofta kunskap om företagandets villkor, vilket kan få stora konsekvenser för projekten. Ett sätt att skaffa sådan kompetens är genom rekrytering av personer som har sådan kunskap. Ett annat sätt är att genom samverkan med det privata näringslivet få tillgång till kunskap om företagande.¹³⁰

Men det krävs även olika former av utbildningar. Här finns nu en stor erfarenhet från olika projekt och sociala företag kring effektiva metoder och arbetsätt. Ett väl beprövat arbetssätt är att förpacka kunskaper om olika sätt att driva sociala företag i olika ”paket”, till exempel i form av ”social franchising”. Här har Temagruppen genom ett transnationellt samarbete deltagit i utvecklingen av social franchising. I dag finns det över sextioålet internationaliserade arbetsintegrerade sociala företagskoncept i Europa som avsevärt förenklar företagsstart, minskar risker och genom samarbete leder till utveckling. Nästan 9 000 personer arbetar i sociala franchisingföretag. Social franchising är en effektiv väg att snabbare sprida och etablera arbetsintegrerande sociala företag.

Ett bra exempel är *Vägen ut! Kooperativens arbete med Le Matrörelsen*.¹³¹ Även *Villa Vägen ut!* har förpackat sin affärsidé och för konceptet vidare. Det finns även skrifter från *Partnerskapet för utveckling av sociala företag*, PUST, där man beskriver hur man kan arbeta med caféer, städservice och legoarbete.¹³²

Temagruppen menar att kunskapen om mer vanligt förekommande affärsmodeller eller koncept bör kunna presenteras i olika utbildningsmaterial för att underlätta start av företag. Temagruppen menar att det behöver avsättas resurser och kompetens för att utveckla beprövade affärsidéer till paketerade koncept som kan spridas via franchising. En sådan spridning skulle underlätta etableringen av fler arbetsintegrerande sociala företag. Men att ta fram ett sådant koncept och utbildningsmaterial är tids- och resurskrävande och eventuell vinst av en sådan insats kan dröja och är osäker.

¹³⁰ Se Eva Ternegren, *Studie om samarbete mellan sociala företag och övrigt näringsliv*, 2012.

¹³¹ Om Le Matrörelsen, se http://www.vagenutsidor.se/pdf/LeMat_Goteborg_071004.pdf. På Vägen ut! Kooperativens hemsida finns under läsa flera intressanta artiklar och rapporter kring social franchising, liksom länkar.

¹³² Se PUSTs hemsida: <http://www.pust.coop/>

Men det är inte bara inom de arbetsintegrerande sociala företagen som det behövs mer kompetens kring affärsmässighet. De sociala företagen är beroende av sina relationer med upphandlare, handeldare, tjänstepersoner och politiker. Har inte dessa aktörer förståelse för företagandets villkor, kan det få negativa konsekvenser för de sociala företagen.

Alla sociala företag har inte kompetens när det gäller den offentliga sektorn som kunder. Därför behöver de även kunskap kring dessa frågor.¹³³

Social arbetsintegration och ledarskap i sociala företag

Med social arbetsintegration menas förmåga att arbeta tillsammans med människor med olika typer av problem. Det handlar om att stötta människor i deras utveckling inom och genom de arbetsintegrerande sociala företagen. Det gäller att ha kunskap om människor. En del av denna kunskap består i arbetsintegrerande sociala företag av deltagarnas egna erfarenheter som görs användbara.

Ledarskap i sociala företag innebär att balansera mellan affärsmässighet och social arbetsintegration.¹³⁴ Båda uppgifterna kräver tid, kunskaper och resurser och kan konkurrera med varandra.

Men det finns ytterligare något att ta hänsyn till. I arbetsintegrerande sociala företag kan människorna ha flera olika roller. De kan vara anställda och utföra konkreta arbetsuppgifter, men också genom den demokratiska styrningsformen sitta i företagets styrelse eller på annat sätt ha stort inflytande.¹³⁵ Dessa krav på delaktighet och dess konsekvenser för företagsledningen uppmärksammas för lite. En sådan organisation kräver ofta omfattande kompetens kring styrning och ledning.

Än så länge finns mycket lite forskning kring ledarskap i den sociala ekonomin och arbetsintegrerande sociala företag med målsättningen att människor ska utvecklas mot ett allt större ansvarstagande.

I en studie kring ledarskap i arbetsintegrerande sociala företag, urskiljs fyra olika funktioner i de sju studerade företagen: verksamhetsledare, handledare, arbetsledare och vice-arbetsledare.¹³⁶

Många verksamhetsledare vid sociala företag är ensamma i sin roll och försöker lösa en mängd uppgifter själva. Omfattningen beror på hur stor verksamheten är. Vissa arbetsintegrerande sociala företag är mycket små. Genom att skapa konsortier, samverkan mellan flera sociala företag, har man byggt upp strukturer som kan stötta verk-

---

¹³³ Rapporterna till Temagrupp Entreprenörskap och Företagande – *Utvecklingen av bärkraftiga arbetsintegrerande sociala företag*, kommande, samt *Hållbara arbetsintegrerande företag*, kommande

¹³⁴ Rapport till Temagrupp Entreprenörskap och Företagande – *Utvecklingen av bärkraftiga arbetsintegrerande sociala företag*, kommande.

¹³⁵ Modellen för handledarrollen beskrivs i Bo Blidemans och Eva Laurelis bok *Att vara behövd – stöd och skapande av sociala arbetskooperativ*, Kommentus 1999

¹³⁶ Rapport till Temagrupp Entreprenörskap och Företagande, *Ledarskapsfrågan i arbetsintegrerande sociala företag*, kommande.

samhetsledare i sådana mindre sociala företag. Ett exempel på det är Vägen ut! Kooperativen som har en organisation för hur man ska handleda och stödja nya verksamhetsledare i sociala företag. I de större företagen förekommer mer av specialisering. Där har man mer resurser för att dela upp de verksamhetsledande funktionerna i olika ansvarsområden.

Handledare kallas ofta stödpersoner i de sociala arbetskooperativen. Deras anställning kan vara i företaget eller i ett konsortium. Men det finns också fortfarande handledare som har sin anställning i kommunen, en lösning som var vanlig på 1990-talet.

Dessa stödpersoners roll är komplicerad och kräver ett flexibelt ledarskap. Handledaren är många gånger – liksom verksamhetsledaren, ensam i sin yrkesroll.

De som har en arbetsledande funktion i en del av en verksamhet, i andra former av sociala företag än de sociala arbetskooperativen, kallas ofta arbetsledare. Det kan handla om att förestå en second hand butik, ett café, en snickeriverkstad, ett lag för trädgårds-/parkarbete eller en produktionsenhet för grafiska arbeten. Storleken på gruppen som de leder kan variera från 5–7 medarbetare och upp till 25 personer. Det finns två sorters arbetsledare: *de ordinarie arbetsledarna* som fått ett formellt ledningsansvar av ledningen i företaget eller ”*vice arbetsledare*”, pålitliga medarbetare som rycker in vid behov. Dessa kan också ha en roll som informella ledare i verksamheten som förstärker arbetslagets resurser på olika sätt.

Handledare och arbetsledare har en svår uppgift. De har ofta ansvar för att verksamheten fungerar och att företagets kunder får den vara eller service som de betalar för. Verksamheten måste hållas igång så att varor kan levereras i tid och håller god kvalitet. Samtidigt ska de handleda och stödja medarbetarna så att dessa fungerar så bra som möjligt och bidrar till det gemensamma arbetet. Nästan alla dessa stödpersoner arbetar praktiskt i produktionen samtidigt som de genomför sina ledningsuppgifter. Handledare/arbetsledare måste instruera dem extra noga, gå in och visa hur uppgifterna skall göras, stödja och uppmuntra dem i olika moment samt följa upp och kontrollera resultatet. Detta kräver kommunikationsförmåga och social kompetens.

I en forskargrupp vid Göteborgs universitet menar man att det kan vara på gång en professionalisering av de olika styrningsrollerna inom de sociala företagen. För verksamhetsledare, handledare och arbetsledare i arbetsintegrerande sociala företag skulle insatser i form av utbildning kunna få stor betydelse.¹³⁷

---

¹³⁷ Ulla-Carin, Hedin, *Ledarskapsfrågan i arbetsintegrerande sociala företag*, ((kommande). De sociala företagen och deras organisationer arbetar själva med en sådan kompetensutveckling. Här är ARC-projektet, Arbets-
träning, Rehabilitering och Certifiering i Sociala arbetskooperativ, som drivs av intresseorganisationen
SKOOPi och Allmänna arvsfonden mycket intressant: <http://www.skoopi.coop/projekt/arbetstraning-rehabiliteringsarbete-och-certifiering-av-sociala-arbetskooperativ/>

Dubbla strategier

Hos omgivande aktörer som kommuner, myndigheter och privata företag behövs en ökad kunskap om det speciella med de sociala företagen och deras villkor. Det gäller kraven på affärsmässighet, kunskap om social arbetsintegration och om det särskilda med sociala företag.¹³⁸ Det saknas också ofta kunskap om olika möjligheter att stödja sociala företag. Detta har stor betydelse då de sociala företagen påverkas av olika myndigheters och andra offentliga aktörers arbete.

Temagruppen har låtit konsultföretaget Kontigo granska erfarenheterna av en ”dubbel strategi” bland den Europeiska socialfondens satsningar.¹³⁹ Det visar sig att under den senaste socialfundsperioden har det genomförts flera lyckade utvecklingsprojekt i syfte att, genom kompetensutveckling av aktörer inom den offentliga sektorn, stödja framväxten av sociala företag.

Det har handlat om att på ett nytt sätt utnyttja båda grenarna inom den Europeiska socialfonden. Inom programområde 1 arbetar man främst med kompetensutveckling av existerande företag och organisationer. Inom programområde 2 är huvudsyftet inkludering på arbetsmarknaden av personer som står utanför. Genom att kombinera projekt, där målet är att starta sociala företag med kompetensutveckling av de aktörer som dessa sociala företag måste ha relationer med, har man lyckats att förbättra möjligheterna för sociala företag.

En ”dubbel strategi” mobiliserar de aktörer som de sociala företagen är beroende av som upphandlare, finansiärer eller stödjare. Den kan leda till att socialt företagande ses som en viktig del av det lokala eller regionala näringslivet eller tillväxtpolitiken, istället för att enbart ses som en stödåtgärd.¹⁴⁰ En dubbel strategi kan ske inom ramen för samma projekt eller att PO 1 projekt drivs parallellt med PO 2 projekt eller andra försök att starta eller utveckla sociala företag.¹⁴¹

Hinder för dubbla strategier

Det stora hindret för att tillämpa ”dubbla” strategier för kompetensutveckling är en brist på samordning mellan de olika insatserna. Svårigheterna kan dels bero på olika regler och uppdelningar av ansvarsområden. Så har det varit svårigheter med ”dubbla” strategier mellan socialfondens olika programområden, trots att besluten tas av samma människor i gemensamma strukturfondspartnerskap. Trots intentionerna i instruktionerna för strukturfondspartnerskapen, bedöms

¹³⁸ Aktörer som kan sägas tillhöra stödstrukturen är exempelvis politiker på olika nivåer, tjänstemän inom kommuner, landsting, Försäkringskassa och Arbetsförmedling samt ideella föreningar och andra organisationer.

¹³⁹ Rapport till Temagruppen Entreprenörskap och Företagande, Kontigo, *En dubbel strategi*, 2011.

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Ibid, Kontigo specialstuderade projekten Kompetenta anordnare, Att Ta Vid, Socialt företagande för ökad välfärd och Social ekonomi för ökad välfärd, samt Effektivare vägar, och det stora projektet Trefas, ett samarbete mellan Af och den sociala ekonomin. Andra exempel på projekt med dubbla strategier är: Kreativa hederliga företagare, Kompetenta anordnare, Kompetens för möte med nya entreprenörer, SOUL – Sociala ekonomins organisationer i utveckling och lärande; Social ekonomi för ökad välfärd. Även i mindre projekt syns samma tänkesätt – så till exempel i projektet *Kulturarvet – en väg till socialt företagande* där man bygger ett aktivt partnerskap. Ett liknande tankesätt präglar även Orangeriet 1 och 2.

olika ansökningar ofta separat och är beroende av olika ansökningsvillkor och -tider. I en del fall har det bedömts negativt för sökande att det finns flera ansökningar som sammanfaller. Det kan också vara svårt att organisera den nödvändiga samverkan mellan dem som arbetar med att starta nya företag och dem som utvecklar stödstrukturerna för dessa.

Det krävs aktörer med ett helhetsperspektiv, som ser hur olika projekt kan kopplas ihop på en regional nivå. Denna typ av regionala aktörer är sällsynta i dag när det gäller sociala företag.

Faktorer som underlättar dubbla strategier

Ett grundligt förarbete och redan etablerade relationer ökar möjligheterna för positiva resultat av ”dubbla” strategier. Tidigare erfarenheter av projekt med många aktörer underlättar. Det är centralt att forma en gemensam syn på mål och arbetssätt bland aktörerna. Det är också viktigt med ett tålamod i processen och en vilja att lära sig.¹⁴²

I flera fall har det funnits gemensamma projektägare/projektdeltagare som vävt samman olika aktörer. Så verkar det ha fungerat i Stockholmsregionen mellan projekten Trefas, Kompetenta anordnare och Kompetent Social ekonomi, där Coompanion varit projektägare/part i alla tre.¹⁴³

Anställd eller deltagare?

Ett särskilt problem för företag som säljer arbetsinkluderande tjänster är uppdelningen mellan anställda och deltagare. I arbetsintegrerande sociala företag är inte alla anställda. Det kan också finnas de som deltar under kortare eller längre tid. Dessa betraktas oftast som delar av företaget. De deltar i arbetet och även olika beslut. Tanken är att de ska vara med tills de får en chans till anställning. Men i flera fall är stöd, ersättningar och möjligheter till kompetensutveckling kopplat till anställning. För just arbetsintegrerande sociala företag innebär det en konstlad uppdelning som dels minskar möjligheterna för deltagare att inkluderas, dels innebär uteblivna chanser till kompetensutveckling av företagets alla medlemmar. Detta innebär att arbetsintegrerande sociala företag och företag inom den sociala ekonomin inte fullt ut kan söka kompetensutvecklingsstöd inom programområde 1 i Socialfonden.

Detta bör politiker och tjänstemän göra när det gäller kompetensutveckling!

- Regeringen bör driva att myndigheter, regioner och kommuner arbetar för att ledare i olika roller i företag inom den sociala sektorn får relevant kompetensutveckling. Det gäller såväl verksamhetsledare som handledare och arbetsledare.

¹⁴² Kontigo, *En dubbel strategi*, 2011a, Mikael Rundqvist, 2011.

¹⁴³ Kontigo, *En dubbel strategi*, 2011a.

- Regering, partnerskap inom strukturfonderna, regioner, landsting och kommuner bör prioritera och möjliggöra samtidiga satsningar för att starta sociala företag samt mobilisering och kompetensutveckling av berörda aktörer, så kallade ”dubbla” strategier.
- Regering, universitetsstyrelser, region- och kommunpolitiker bör se till att kunskap om socialt företagande blir en naturlig del i samhällsvetenskapliga, vård-, hälso- och ekonomiska utbildningar från gymnasienivå upp till högskolenivå. Kunskapen bör även bli en naturlig del i bland annat Tillväxtverkets arbete för utökat entreprenörskap i högre utbildning.
- Regeringen bör se till att använda folkhögskolornas särskilda kompetens för kompetensutveckling av anställda och deltagare i företag i den sociala ekonomin.
- När det gäller arbetsintegrerande sociala företag bör även deltagare kunna ges del av stöd för kompetensutveckling.
- Regeringen och olika forskningsfinansiärer bör stödja mer forskning kring företagande inom den sociala ekonomin.
- Regeringen bör se till att begreppet innovativitet i instruktionerna för strukturfonderna kompletteras med en spridningsaspekt. Även om arbetsintegrerande sociala företag blir allt vanligare finns det fortfarande områden och branscher där etablerandet av ett socialt företag är nytt och innovativt. Ett exempel är innovationen ”social franchising” där idén nu börjar bli känd, men där det innovativa ligger i att utveckla idén för nya verksamhetsområden och på nya platser.

Stödjande aktörer och verksamheter

Det finns numera en stor uppsättning av rådgivare och stödjande aktörer för den som vill starta företag – vinstutdelande såväl som för sociala företag.

Men en kartläggning som Temagrupp Entreprenörskap och Företagande har låtit göra visar att trots det stora antalet stödorganisationer så täcks inte allas behov. Råd- och stödgivare är specialiserade på olika faser i företagets utveckling, är olika duktiga på olika områden och finns inte överallt. I *temagrupsrapporten Stödstrukturer för små och medelstora företag, speciellt arbetsintegrerade sociala företag* utgår man från fem sådana faser: *Fundera, Starta, Driva, Utveckla och Avveckla*.¹⁴⁴ Det är få stödjare som i praktiken klarar att ge stöd under alla av dessa faser.

Erfarenhetsmässigt är det svårt för många långtidsarbetslösa att starta sociala företag. Det krävs tid både för individer och företag att mobilisera resurser och att komma till skott.¹⁴⁵ Det har visat sig värdefullt att inledningsvis stötta processen genom någon form av inkubator-

¹⁴⁴ Tillväxtverket, *Stödstrukturer för små och medelstora företag speciellt arbetsintegrerade sociala företag*, 2011. Informationssajten för företagsstart, www.verksam.se, utgår från samma indelning.

¹⁴⁵ Se kapitel 4.

strategi. Inom ramen för en särskild organisatorisk ram ges de nya företagen möjlighet och tid att mogna: ta fram affärsidéer, etablera nätverk, ordna finansiering med mera. I en inkubatorstrategi ligger också möjligheten att ge stöd åt nya företag i *flera faser* av processen. Detta är också ett sätt att komma tillrätta med ett mycket vanligt problem: att efter det att ett projekt är slut och det resulterat i ett socialt företag, så saknas en lämplig stödstruktur. Arbetsintegrerande sociala företag kräver mer stöd än andra företag på grund av sitt dubbla mål: både affärsmässighet och social inkludering.¹⁴⁶

Följande problem finns för de sociala företagen när det gäller rådgivning och stöd:¹⁴⁷

- Det finns inte rådgivare överallt i landet
- Rådgivarna täcker inte alla faser av företagandet
- Många av de existerande rådgivande och stödjande aktörerna är inriktade mot företagsnära aktörer med färdiga affärsidéer som har bestämt sig för att starta företag. Rådgivarna har för lite kunskap om långtidsarbetslösas, långtidssjukskrivnas och biståndsberoendes villkor och behov. Oftast har de inte uppdrag, kunskaper eller resurser att stödja människor som tar längre tid på sig eller kräver mer insatser än för "normen".
- Rådgivare och stödjande aktörer saknar ofta kunskap om vart de kan vända sig för att få hjälp med eller vart de ska hänvisa långtidsarbetslösa som funderar på att starta företag.

Detta bör politiker och tjänstemän göra när det gäller rådgivare, företagsfrämjare och stödjande organisationer!

Temagruppen menar att det finns möjligheter för politiken att främja arbetsintegrerande socialt företagande genom att etablera strukturer som stöttar deras arbete med arbetslivsinkludering.

- Regeringen bör genom sina myndigheter se till att det finns rådgivare, främjare och stödverksamheter runt om i landet som täcker alla faser i ett företagande. Fortsatt stöd och arbete genom organisationer som Coompanion samt samverkan med olika intresseorganisationer är nödvändigt.
- Regering, regioner och kommuner bör se till att myndigheter och offentligt finansierade organisationer erbjuder möjligheter för dem som vill starta arbetsintegrerande sociala företag att "mjukstarta" genom inkubatorstrategier.
- Öka kunskapen hos rådgivare och stödjare om andra rådgivare med mer kunskap om företagande för särskilda målgrupper, inkluderat arbetsintegrerande sociala företag.
- Tillväxtverket, VINNOVA och Jordbruksverket är centrala aktörer och bör ges i uppdrag att kartlägga vilka kriterier som styr nuva-

¹⁴⁶ Rapport till Temagrupp Entreprenörskap och Företagande: *Utvecklingen av bärkraftiga arbetsintegrerande sociala företag*, 2011.

¹⁴⁷ Frågor kring finansiering tas upp under den rubriken.

rande rådgivare, företagsstödjare och handläggare inom sina verksamheter i de verksamheter de stödjer och hos länsstyrelserna: Hur ser de på möjliga företagare? Vilka kunskaper och resurser har de? Vilka formella och informella begränsningar görs i deras arbete?¹⁴⁸ Motsvarande bör genomföras av de kommuner som har företagsrådgivning, liksom av strukturfondernas handläggare.

Uppföljning, utvärdering och validering

Under sitt arbete har Temagruppen ofta påmint om behovet av mer och bättre uppföljning och utvärdering av verksamheter inom den sociala ekonomin.

- Beställare och upphandlare behöver kunna jämföra kvalitet och effektivitet i olika insatser. Vilka metoder och arbetssätt fungerar bäst för olika målgrupper?
- Finansiärer behöver kunna bedöma om satsade medel ger effekter på inkluderingen i arbetslivet. Likaså har politiken behov av att veta mer om nyttan av den sociala ekonomin.
- Företag inom den sociala ekonomin behöver kunna visa medarbetare, brukare och deltagare att de gör ett bra jobb och kan säkra kvaliteten. Redovisningen är också viktig för företagets ledarskap. Då sociala företag inte har vinst som resultatmål, behöver de andra sätt att mäta sin effektivitet som grund för utveckling och förbättring.
- Arbetsintegrerande sociala företag har stora behov av att kunna visa fram de särskilda fördelarna med sin verksamhet då de säljer tjänster och produkter på en konkurrensutsatt marknad. Att kunna visa fram annars "dolda värden" är ett viktigt konkurrensmedel.¹⁴⁹
- Det finns stora behov av att värdera olika arbetsmetoder och arbetssätt inom olika sociala företag och projekt för att kunna sprida de bästa av dessa till andra verksamheter och implementera dem.¹⁵⁰

De dryga trettio år som olika typer av sociala företag förekommit har inneburit ett stort utvecklingsarbete. I olika projekt har företag försökt redovisa resultaten av dessa utvecklingsarbeten. Det har tagits fram metoder för socio-ekonomiska bokslut i olika former, metoder för att kartlägga och mäta effekterna av olika sociala företag i samhället, (som till exempel metoden Social Return on Investment, SROI), liksom metoder för att mäta effekter för deltagare och medarbetare. Flera intresseorganisationer som SKOOPI (Sociala arbetskooperativens intresseorganisation, Coompanion (företagsrådgivare och intresseorganisation för kooperativ utveckling), PUST (Partnerskapet för

¹⁴⁸ Detta har gjorts av Tillväxtverket när det gäller upphandlare i rapporten *Offentlig upphandling*, 2011. Ett liknande arbetssätt skulle kunna användas. Se även Mikael Rundqvist och Ragnar Andersson, 2008 för en studie av Regionalfonden.

¹⁴⁹ NUTEK, *Social redovisning och sociala bokslut - en kartläggning* 2002, R 2002:3

¹⁵⁰ En sådan spridning är bra ur ett samhälleligt perspektiv. Till skillnad från vinstutdelande företag så ses ofta spridning av goda arbetsmetoder till andra sociala företag och andra verksamheter som ett mål och positivt resultat i sig för sociala företag.

utveckling av sociala företag) och FAMNA (Riksorganisationen för vård och omsorg utan vinstsyfte) driver utvecklingsarbete. Likaså olika myndigheter och forskare.

Trots detta är spridningen och användningen av olika uppföljnings- och utvärderingsmetoder relativt begränsad. Detta såväl hos beställare och upphandlare, som hos politiker och företagen själva.

Temagruppen samlade den 7 oktober 2011, med hjälp av Ledningskonsulterna, ett dialogseminarium med deltagare från ESF-rådet, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering, IFAU, Stockholms universitet, Linnéuniversitetet, Tillväxtverket, Ungdomsstyrelsen, med flera. Erfarenheterna från Socialfondens olika projekt visade sig vara relevanta även för andra aktörer. Bland annat diskuterades:

- Vad är det som gör att effektstudier av olika verksamheter, inklusive försöksverksamheter, genomförs förhållandevis sällan? Metoder för hur man gör effektstudier finns. Är det avsaknad av kunskap om dessa eller är det andra orsaker som håller tillbaka?
- Vilka insatser behöver vidtas för att få dem som genomför eller utvärderar försöksverksamheter att också göra effektstudier?
- Finns det behov av att komplettera de huvudsakligen kvantitativa indikatorerna med kvalitativa sådana?

I diskussionen konstaterades ett stort behov av uppföljning och utvärdering, men också förekomsten av en rad olika metoder. Det finns inte någon standard på området. Varken upphandlare, finansiärer, företag inom den sociala ekonomin eller andra aktörer tillämpar liknande metoder. Det finns stora behov av att kunna jämföra olika åtgärder.

Det finns också stora behov av att kunna spåra effekter av åtgärder och göra samband trovärdiga, även när det inte är möjligt att helt säkerställa orsakssammanhang eller omfattning på effekterna.

Det finns behov av ett utvecklingsarbete när det gäller uppföljning och utvärdering. Mycket av detta handlar om att det finns stora problem att "mäta" vad som egentligen görs i arbetsintegrerande sociala företag. De kvantitativa mått som ofta används behöver kompletteras med kvalitativa indikatorer och sätt att redovisa utveckling, både för människor och för företag.¹⁵¹

Varför används då en mer kvalificerad utvärdering i så liten omfattning? Kanske beror det på en kombination av bristande kunskaper och bristande efterfrågan. Varken från politiken eller olika finansiärer ställs krav på mer kvalificerade uppföljningar och utvärderingar. Särskilt gäller detta effektstudier och mer svårsmätbara kvalitativa inslag.

Det ställs också för lite krav på att organisera verksamheter så att det blir möjligt med meningsfulla utvärderingar.

---

¹⁵¹ Dialogseminariet, 7 oktober 2011, där forskaren Ewa Wittbom, ledde diskussionen kring kvalitativa metoder för utvärdering.

Validering och skriftliga intyg

I olika sammanhang har det visats att många långtidsarbetslösa saknar formella intyg om sina kunskaper, något som begränsat deras möjligheter att få jobb eller gå vidare med studier. Därför förekommer olika försök med validering. Arbetsförmedlingen har pekat på vikten av att arbetslösa kan visa upp dokumentation på sina kunskaper.¹⁵²

Men hur ser det ut i arbetsintegrerande sociala företag? Under arbetet i dessa lär sig deltagare och anställda en rad färdigheter och kunskaper – från rena yrkeskunskaper till mer generella företagarkunskaper som marknadsföring, bokföring, budgetering, planering och liknande. En fungerande validering av sådana kunskaper skulle kunna innebära större möjligheter att söka sig jobb inom såväl arbetsintegrerande sociala företag som på arbetsmarknaden i övrigt.

Dessutom kan en sådan validering vara värdefull för att bedöma utbildningsbehov. Validering skulle, om den erkändes, kunna ge möjligheter i den allmänna, yrkesinriktade och högre utbildningen samt i vuxenutbildningen.

På uppdrag av temagruppen genomförde Ledningskonsulterna en översikt över befintliga projekt och en del existerande sociala företag, kompletterat med nio projektintervjuer.¹⁵³ Dessutom kontaktades åtta strategiska aktörer. Bland annat intresseorganisationerna Coompanion (både på nationell och regional/lokal nivå) SKOOPi, arbetskooperativet Basta, olika större projektägare samt kvalitetssäkrings- och valideringskonsultföretaget OCN Sweden AB. Den sist nämnda en ledande aktör för att utveckla och lära ut metoder för att validera icke-formell utbildning och kunskapsutveckling.

Det visade sig att få aktörer reflekterat över de kunskaper som deltagarna får genom att starta och driva företag samt över de yrkeskunskaper som deltagarna tillägnar sig. När det gäller yrkeskunskaper fanns det vissa undantag, som till exempel det sociala arbetskooperativet Basta. I Basta, liksom i två ESF-projekt, planerade man att försöka utveckla metoder för validering. Däremot förekommer det mer spritt att man i företag och projekt ger intyg till deltagare kring olika yrkesutbildningar. Dessutom kan anställda i arbetsintegrerande sociala företag, som har gått branschinriktade yrkesutbildningar, bli certifierade av respektive bransch.

Men många tillfrågade såg stora möjligheter i validering. Det förs diskussioner mellan OCN Sweden AB och rådgivningsföretagen i Coompanion om att utveckla validering för arbetsintegrerande sociala företag. Men kostnaderna ses som ett hinder. Det behövs billigare sätt att genomföra validering eller att lösa det på så sätt att kostnaderna delas av fler aktörer.

¹⁵² Se Arbetsförmedlingen, *Arbetsmarknadsutsikterna våren 2011*, 2011

¹⁵³ Rapport till Temagrupp Entreprenörskap och Företagande av Ledningskonsulterna,

Flera intervjuade menar att validering av deltagarnas kunskaper och färdigheter på ett naturligt sätt skulle kunna ingå i företagets kvalitetssäkringssystem. De menar även att det vore en spännande utmaning att kombinera socialt företagande med kompetensutveckling då så många långtidsarbetslösa och långtidssjukskrivna saknar högre utbildning än motsvarande grundskola.

Detta bör politiker och tjänstemän göra när det gäller utvärdering, uppföljning och validering!

Politiker och förvaltningar bör se till att det på statlig, regional och kommunal nivå sker en ökad samordning av uppföljnings- och utvärderingsmetoder, så att det växer fram gemensamma standarder, vilket ökar möjligheterna för upphandlare, finansiärer och brukare att jämföra olika alternativ. Här har samordningsförbund en viktig uppgift.

- Regeringen och partnerskapen i strukturfonderna bör stödja utvecklingen av arbetssätt och metoder för validering inom ramen för företagande inom den sociala ekonomin.
- Politiker och förvaltningar bör se till att allt utvecklingsarbete av offentliga verksamheter kring uppföljnings- och utvärderingsmetoder sker i dialog med företag och verksamheter inom den sociala ekonomin.¹⁵⁴
- Politiker och förvaltningar bör se till att regering och forskningsfinansiärer ger resurser till forsknings- och utvecklingsarbete kring uppföljning, utvärdering och styrning av arbetsintegrerande sociala företag. I dag finns inte någon stark forskningsmiljö som sysslar med dessa frågor.
- Politiker och förvaltningar bör se till att regeringen och partnerskapen i strukturfonderna stödjer utvecklingen av arbetssätt och metoder för validering inom ramen för företagande inom den sociala ekonomin.

Implementering av socialt företagande och social ekonomi i olika policyer och program

Det finns ett uttalat politiskt stöd för social ekonomi och arbetsintegrerande sociala företag.¹⁵⁵ I Sverige manifesteras det i regeringens *Handlingsplan för arbetsintegrerande socialt företagande* samt i dialogen mellan regeringen, den sociala ekonomin och Sveriges Kommuner och Landsting i *Överenskommelsen*.¹⁵⁶ Men det uttalade politiska stödet har hittills haft ett begränsat genomslag i åtgärder inom olika områden och nivåer.

¹⁵⁴ Så är en sådan diskussion en del av innehållet i den så kallade Överenskommelsen, se Regeringen, *Överenskommelsen*, 2008.

¹⁵⁵ Se kapitel 2 och inledningen på kapitel 5.

¹⁵⁶ Med *Överenskommelsen* syftas på en dialog mellan regeringen, idéburna organisationer inom det sociala området och Sveriges Kommuner och Landsting, SKL, som inleddes 2008. Den syftar till att stärka de idéburna organisationernas självständiga och oberoende roll som röstbärare och opinionsbildare samt att nå en större mångfald av utförare och leverantörer av hälso- och sjukvård samt omsorg. Se <http://overenskommelsen.se>.

Temagruppen har därför låtit undersöka genomslaget för social ekonomi och sociala företag i ett antal styrdokument på såväl central, nationell nivå som regionalt.¹⁵⁷ Dagens samhälle styrs i mycket genom att politiska mål i en policy översätts till handling. (Även om förekomsten i en policy inte i sig garanterar att målet blir till konkreta åtgärder). I temagruppens studie *Långsiktighet och strategisk förankring* konstateras:¹⁵⁸

*Att social ekonomi och socialt företagande lämnar avtryck i policydokument är en indikator på att fenomenet tillmäts betydelse för tillväxt och utveckling i olika sammanhang samt är en grundförutsättning för riktade insatser för att främja utvecklingen i sektorn.*¹⁵⁹

Studien pekar på att social ekonomi och arbetsintegrerande sociala företag har en mer central roll i nationella policyer som är mer direkt inspirerade av EU. Inom EU ser man alltmer positivt på möjligheterna med arbetsintegrerande sociala företag och företagande inom den sociala ekonomin för inkludering i arbetslivet. I flera EU-länder har dessa företeelser en starkare ställning genom lagstiftning och stöd än i Sverige.

I två av de sex granskade nationella policyerna inom arbetsmarknads- och näringslivsområdet omnämns social ekonomi och sociala företag något mer utförligt. I övriga ges begreppen ett mindre utrymme eller förekommer inte alls. Följande nationella policyer och styrdokument har granskats:

- *En nationell strategi för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013*. Detta dokument är ramverket för de enskilda strukturfondspartnerskapen. Här pekas representanter för den sociala ekonomin ut som viktiga aktörer i arbetet med att ta fram och genomföra strukturfondernas mål.
- *Strategiskt tillväxtarbete för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning Regeringens skrivelse 2009/10:221*. I denna skrift tydliggör regeringen inriktningen av den regionala tillväxtpolitiken. Social ekonomi och företagande omnämns inte.
- *Sveriges nationella reformprogram 2011 – Europa 2020 – EU:s strategi för smart och hållbar tillväxt för alla*. Europeiska rådet antog vid sitt möte den 17 juni 2010 en ny strategi för ”smart och hållbar tillväxt för alla” – Europa 2020-strategin. Detta är ett reformprogram som presenterar genomförandet av strategin i den nationella politiken. I detta program lyfts fram vikten av åtgärder för personer med funktionshinder. Regeringens handlingsplan för socialt företagande pekas ut som ett verktyg för att fler ska kunna arbeta. Likaså beskrivs ett ökat samarbete och stöd med idéburna organisationer.

¹⁵⁷ Kontigo, *Långsiktighet och strategisk förankring*, 2011-11-08.

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Ibid.

- *Regleringsbrev för budgetåret 2011 avseende Tillväxtverket*. Tillväxtverkets roll är att stärka regional utveckling och underlätta företagande och entreprenörskap i Sverige. I detta nämns inte socialt företagande.¹⁶⁰
- *Regleringsbrev för budgetåret 2011 avseende Verket för innovationssystem (VINNOVA)*. VINNOVA:s uppgift är att främja hållbar tillväxt i Sverige genom finansiering av behovsmotiverad forskning och utveckling av effektiva innovationssystem. Detta dokument är av intresse för att se om det finns en tanke att arbetet med att utveckla hållbara innovationssystem inkluderar integrering av personer som står utanför arbetsmarknaden. Social ekonomi och socialt företagande nämns inte i regleringsbrevet.
- *Budgetpropositionen för 2011*. Budgetpropositionen innehåller regeringens förslag till statsbudget för 2011, finansplan och skattefrågor med mera. I detta sammanhang har de delar som rör Näringsliv och Regional Tillväxt valts ut och gått igenom. Begreppen social ekonomi eller företagande nämns inte. Däremot talas det om stöd till kooperativt företagande i stort som ett sätt att öka företagandet i Sverige.

Kartläggningen visar att social ekonomi och arbetsintegrerande socialt företagande fortfarande spelar en liten roll i flera centrala styrdokument. Det är framförallt i *Sveriges nationella reformprogram* som socialt företagande nämns, om än kortfattat, genom en information om att regeringen antagit en handlingsplan för arbetsintegrerande sociala företag.

Regional nivå – sociala företag i styrdokument

Hur ser det ut på regional nivå? I studien granskas de åtta regionala strukturfondspartnerskapens program som omfattar såväl den Europeiska socialfonden, ESF, som den regionala utvecklingsfonden, ERUF. Begreppen långtidsarbetslösa, social ekonomi och arbetsintegrerande sociala företag förekommer i olika kombinationer och i olika utsträckning i samtliga strukturfondspartnerskaps styrdokument. Social ekonomi och socialt företagande framställs i dessa som ett verktyg för mål och aktiviteter för:

- Entreprenörskap
- Företagande
- Rehabilitering/delaktighet
- Självförsörjning/sysselsättning
- Ett ekonomiskt, miljömässigt och socialt hållbart arbetsliv
- Metodutveckling och en lärande miljö
- Tillväxt
- Nya innovativa lösningar
- En mobiliserande och delaktighetsskapande kraft
- Socialt kapital/minska utanförskapet
- Att stärka svaga grupper

¹⁶⁰ Dock arbetar Tillväxtverket av eget val med socialt företagande och social ekonomi.

Att främja kompetensutveckling

Social ekonomi/socialt företagande presenteras ofta i den regionala analysen som en sektor som i dagsläget är viktig eller som måste utvecklas. Begreppen förekommer också i de regionala prioriteringarna där social ekonomi framställs som en lösning på de utmaningar som regionen står inför.

I tabell 2 presenteras förekomsten av de huvudsakliga motiveringarna till att satsa på social ekonomi/socialt företagande som identifierats i genomsökningen av respektive ESF-plan för strukturfondspartnerskapen. Tabellen visar att det är en relativt stor spridning av motiven hos det enskilda partnerskapet – allt från mer ”hårda” motiv, såsom entreprenörskap och tillväxt till mer ”mjuka” motiv, såsom rehabilitering, liksom förekomsten av motiv mellan de olika partnerskapen.

Tabell 2 Förekomst av olika motiveringar för social ekonomi och arbetsintegrerande sociala företag för ESF-program i landets strukturfondspartnerskaps program, ur studien *Långsiktighet och strategisk förankring*, 2011.

Som verktyg för:	Övre Norrland	Mellersta Norrland	Norra Mellan-Sverige	Östra Mellan-Sverige	Stockholm	Väst-sverige	Småland och Öarna	Skåne Blekinge
Entreprenörskap			X	X	x	x		
Företagande	X		X	X				
Rehabilitering/ delaktighet	X	X		X		x		
Självförsörjning/ sysselsättning	x	x			x	x		x
Behov av ökad samverkan				X		x	X	x
Ekonomiskt, miljömässigt och socialt hållbart arbetsliv				X				
Metodutvecklare och lärande miljö	X					x		
Tillväxt					x			
Nya innovativa lösningar						x		
Behov att utveckla stödjande struktur						x		
Mobiliserande och delaktighetsskapande kraft						x		
Socialt kapital/minska utanförskapet								x
Stärka svaga grupper								x
Främja kompetens-utveckling								x

Som synes så omnämns social ekonomi/socialt företagande i alla strukturfondspartnerskaps ESF-program. Men omfattningen skiftar betydligt.

Motsvarande kartläggning av den Regionala utvecklingsfonden, ERUF, visar att begreppen social ekonomi, socialt och kooperativt företagande förekommer i samtliga ERUF-program, men tillmäts olika betydelse. I kartläggningen kategoriseras förekomsten utifrån om begreppen enbart omnämns i programmet, om de kategoriseras som mottagare av stöd och ska främjas på något sätt samt om fenomenet ses som en drivkraft för utveckling eller aktör inom ramen för programmet.

I tabell 3 redovisas förekomsten av sökord i regionala strukturfondsprogrammen, samt i vilken kontext de förekommer. Endast de sökord som alls förekommer i programmen finns med i tabellen.

Tabell 3 Förekomst av sökord i regionala strukturfondsprogrammen, samt i vilken kontext de förekommer.

Region	Nämns i programmet			Mottagare av stöd/ska främjas			Drivkraft, aktör i programmet		
	Social ekonomi	Sociala företag	Kooperativ	Social ekonomi	Sociala företag	Kooperativ	Social ekonomi	Sociala företag	Kooperativ
Övre Norrland	X	X		X	X				
Mellersta Norrland	X	X	X	X		X			
Norra Mellansverige	X	X	X						
Östra Mellansverige	X	X		X	X		X	X	
Skåne/Blekinge	X			X			X		
Småland & öarna	X			X			X		
Västsverige	X		X	X		X			
Stockholm	X	X	X	X	X	X	X	X	X

Att något *nämns i programmet* innebär att sökordet nämns någonstans i programmet. *Mottagare av stöd eller "ska främjas"* innebär att sökordet nämns i egenskap av stödmottagare eller objekt för främjande insatser, så som: "Kooperativ konsult/Companion hjälper till med rådgivning i samband med start av kooperativa företag. Ambitionen är att detta system skall stärkas." *Drivkraft/aktör* innebär att sökordet nämns som en aktiv deltagande part eller en drivkraft för att uppnå andra mål. Ett exempel på detta är att man i ett dokument formulerar det som att "den sociala ekonomins företagande är en viktig faktor för samverkan mellan privata och offentliga aktörer och bidrar starkt till den innovativa och dynamiska miljön i regionen."

De olika sökorden förekommer mest i Stockholms och i Östra Mellansveriges strukturfondsprogram.

Kommunala visioner och policyer

Temagruppen har inte genomfört en motsvarande studie på kommunal nivå. Men samtal med insatta aktörer visar på att det finns få policyer i kommunerna kring social ekonomi och arbetsintegrerande sociala företag. Policyer eller visioner kring socialt företagande finns dock i dag i mellan tio och tjugo kommuner och intresset ökar. När det gäller social ekonomi i allmänhet så är flera kommuner engagerade via den så kallade *Överenskommelsen*, dialogen mellan regering och idéburna organisationer inom den sociala ekonomin där Sveriges Kommuner och Landsting, SKL, deltar aktivt.

Umeå, Växjö, Luleå och Haninge är exempel på kommuner som har kommunala policyer för sociala företag. I Haninge har satsningen på sociala företag gjorts tillsammans med samordningsförbundet Östra Södertörn. Förutom att anta en policy på området har samordningsförbundet anställt en verksamhetsutvecklare som stödjer utvecklingen av sociala företag i Haninge, Nynäshamn och Tyresö. Även andra samordningsförbund har antagit policyer kring social ekonomi. Sundsvall kommun har en anställd för att stödja utvecklandet av arbetsintegrerande sociala företag i kommunen.¹⁶¹

¹⁶¹ Se <http://www.sundsvall.se/Naringsliv-och-arbete/Foretag-stod-och-radgivning/Foretag-stod-och-radgivning/Starta-tillsammans/>

Enligt intresseorganisationen Sveriges Kommuner och Landsting, SKL, ökar intresset för socialt företagande. Det finns ett stort behov av kunskap kring hur man konkret kan utforma policyer och arbetet kring social ekonomi och företagande.¹⁶²

Sociala företag i policyer och styrdokument

I studien *Långsiktighet och strategisk förankring* genomfördes en fallstudie av de tre regionerna Västra Götaland, Region Skåne och Östergötland, där social ekonomi i olika former var mest förekommande i olika styrdokument. Det verkar finnas ett samband mellan hur begreppen förekommer i olika centrala styrdokument och förekomsten av konkreta åtgärder. Det är svårt att entydigt säga något om ett sådant samband. Anledningen till att det förekommer mer kring social ekonomi i en regions policy kan ju bero på att det från början fanns mycket aktivitet kring detta i regionen.

I de undersökta regionerna återfanns begreppen i ett antal underliggande operationella styrdokument, en rad konkreta åtgärder hade genomförts eller planerades och resurser hade i olika budgetar avdelats för den sociala ekonomin. Det förekom särskilda satsningar och formell samverkan mellan en rad aktörer.

Det som kännetecknade de mer utvecklade regionerna när det gällde företagande inom den sociala ekonomin var:

- *Engagerade personer och organisationer, ”eldsjälar”,* som kan driva en process för att skapa konkreta insatser som syftar till att främja det arbetsintegrerande sociala företagandet.
- *Konkretiserande handlingsprogram eller handlingsplaner med konkreta aktiviteter.* Även att en budget var kopplad till genomförandet av de aktiviteter som planerades samt att det fanns avsatt personal för detta arbete.
- *Kartläggningar och framtagande av fakta* för att kunna visa på goda exempel och för att ge en satsning på sektorn trovärdighet. Detta ökar både intresset och kunskapen bland beslutsfattare.
- *Löpande informationsinsatser.* Ofta är omnämnande av det arbetsintegrerande sociala företagandet i policydokument ett resultat av ett fåtal engagerade personers arbete. Socialt företagande, vad det innebär och vilken samhällsnytta det kan bidra till, är dock ännu inte allmänt känt. Informationsspridning är därför viktigt för att väcka ett brett intresse och tillföra kunskap som krävs för att arbeta konkret med frågan bland politiker och tjänstemän.
- *Strukturer för dialog.* En annan viktig faktor som krävs för att kunna operationalisera de önskemål som lyfts fram i skriftliga policydokument är att skapa strukturer (mötesplatser, arbetsgrupper eller liknande) för dialog för att konkret genomföra önskemålen.
- *Ett brett förankringsarbete.* Det anses nödvändigt att operationaliseringen av övergripande policydokument genomförs genom ett

¹⁶² Samtal med Birgitta Hällegård, SKL, november 2011.

brett förankringsarbete bland alla berörda aktörer (inklusive eventuella mottagare av stödinsatserna). Detta för att säkra långsiktigheten i de strukturer man skapar.

Detta bör politiker och tjänstemän göra när det gäller policyer och styrdokument!

I dag är olika styrdokument som policyer, program och olika visioner avgörande hjälpmedel för att åstadkomma förändring och styrning. Det är med hjälp av formuleringar i sådana dokument som man i förvaltningar omvandlar politik till handling. Det är med hjälp av sådana formuleringar man prioriterar mellan olika insatser.

- Politiker och tjänstemän bör se till att formuleringar kring företagande inom den sociala ekonomin och om arbetsintegrerande sociala företag förs in i alla relevanta styrdokument, policyer och program från nationell nivå och regional nivå och ner till lokal nivå.
- Ansvariga politiker och tjänstemän på olika nivåer bör följa upp mål i policyer och styrdokument med konkreta handlingsplaner där ansvariga, resurser och genomförande slås fast.
- Ansvariga politiker och tjänstemän på olika nivåer bör identifiera och stödja engagerade personer och organisationer som vill verka för företagande inom den sociala ekonomin genom att skapa arenor och mötesplatser.

Matchningar mellan långtidsarbetslösa, sociala företag och tillväxtsatsningar

Temagruppen för entreprenörskap och företagande utgår från ett tillväxtperspektiv där en mobilisering av arbetskraft ses som avgörande. Full sysselsättning är målet. Samtidigt som långtidsarbetslösheten ökar växer behovet av arbetskraft och kompetens i flera av landets stora tillväxtsatsningar. Brist på arbetskraft kan hota dessa satsningar. Ett sådant exempel är de stora satsningarna på gruvnäringen i norra Sverige, liksom på pappers- och skogsindustri i Värmland. Kan man inte hitta arbetskraft kommer vinsterna av dessa satsningar för de lokala och regionala ekonomierna att bli betydligt mindre. Likaså kommer omfattningen och kvaliteten på offentligt finansierad vård och omsorg att påverkas negativt om inte nya typer av lösningar på arbetskraftsbrist provas.¹⁶³ Inom besöksnäringen har olika typer av sociala företag börjat etablera sig i en större omfattning. Ombyggnader av miljonprogrammet och andra liknande större satsningar innebär också möjligheter. Det finns en hel del som behöver göras på längre sikt.

¹⁶³ I en kompetensplattformstudie genomförd av regionförbundet Södra Småland om vård och omsorg inför framtiden, konstaterades stor framtida brist på arbetskraft. Samtidigt visade de sig att 24 procent av regionens långtidssjukskrivna hade en bakgrund inom vård och omsorg. Man frågar sig i rapporten: Går det att få tillbaka några av dessa individer i arbetslivet? Kanske kan olika former av sociala företag kunna vara en del av en sådan lösning. Se Regionförbundet Södra Småland, *Framtidens kompetensbehov 2011. Vård och omsorg*, 2011.

Skulle då inte behoven hos de långtidsarbetslösa mer direkt kunna möta behoven av arbetskraft för olika tillväxtsatsningar till ömsesidig nytta? Temagruppen menar att här skulle arbetsintegrerande sociala företag och social ekonomi kunna spela en viktig roll.

Företag, kommuner och regioner visar ett ökat intresse för sitt framtida arbetskrafts- och kompetensbehov. Detta för att bemöta den demografiska utvecklingen, generationsskiften, liksom avfolkningstendenser i stora delar av landet. Många verksamheter ser över sina rekryteringspraktiker och ställer om sina organisationer för att rekrytera bland andra grupper än tidigare.

Bland företagare och politiker växer insikten om att deras framtids-satsningar är beroende av att kunna rekrytera arbetskraft med rätt förutsättningar. Genom att identifiera flaskhalsar och behov inom ramen för olika regionala och lokala tillväxtsatsningar, kluster, innovationssystem, branschprogram skulle möjliga nischer för sociala företag kunna identifieras.

Med en längre planeringstid skulle både äldre och nybildade sociala företag kunna utveckla lämpliga affärsidéer och rusta sig för att förverkliga dem. Det handlar inte bara om de direkta satsningarna. Kring olika tillväxtsatsningar behövs stödjande verksamheter och olika servicefunktioner i form av boende, underhåll och liknande. Att vara underleverantörer av sådan verksamhet kan många gånger öppna möjligheter för arbetsintegrerande sociala företag.

Sociala företag bedriver idag ofta sina verksamheter inom service-tjänster och verksamheter som sällan är föremål för fokuserade bransch-satsningar och riktade näringslivsutvecklingsinsatser. De sociala företagen skulle dock kunna ta del av de nya affärsmöjligheter som skapas om de ges plats i den strategiska utvecklingen med tillräcklig framförhållning. Detta skulle inte bara innebära nya affärsmöjligheter och chanser för sysselsättning för långtidsarbetslösa. De nya verksamheterna skulle dessutom verka inom ramen för vad som bedöms vara framtidssatsningar. Något som skulle ge bättre möjligheter till stabilitet och god ekonomi för de sociala företagen och deras anställda.

Men även om flera aktörer är intresserade av matchning mellan tillväxtsatsningar, framtida arbetskraftsbehov och långtidsarbetslösa, så sker detta enligt temagruppens studie *Långsiktighet och strategisk förankring* inte i någon större utsträckning i Sverige i dag. Det brister i sådan samordning.¹⁶⁴

Däremot är det allt vanligare med ett medvetet matchningstänk när det gäller arbetslösa och behov hos företag och myndigheter på mer lokal nivå. Över landet sker nu kartläggningar i olika projekt och verksamheter av nuvarande och prognostiserade arbetskrafts- och

---

¹⁶⁴ Se Kontigo, *Långsiktighet och strategisk förankring*, 2011.

kompetensbehov och av de arbetslösa. I varje region sker ett sådant arbete inom ramen för *Kompetensplattformarna*.¹⁶⁵

Ett exempel på ett lokalt projekt är Öckerönavet. Inom ramen för en större satsning på turism i Bohuslän, satsas det på ökad cykelturism i södra Bohuslän. Cykelleder ska rustas och marknadsföras. Utifrån detta arbetar man nu i Öckerönavet för att starta ett arbetsintegrerande socialt företag som ska ta hand om kasserade cyklar, laga dem samt hyra ut eller sälja dem i anknytning till cykelturismen.

I det lokala ESF-projektet *Framtidsvägar i Västra Östergötland* kartläggs strukturförändringar, effekter av generationsväxlingar och vilka kompetensbehov som kommer att finnas i mindre företag i kommunerna Motala, Vadstena, Mjölby, Boxholm och Ödeshög, de kommande 2–5 åren. Utifrån kartläggningen matchas arbetslösa ungdomar med hjälp av kompetensutveckling mot de förväntade arbetstillfällena. I projektet kommer man särskilt att arbeta för att motverka diskriminering utifrån kön, ålder och etnicitet.¹⁶⁶

I projektet *Svartjobbarna* arbetar man med inkludering av invandrare med låg utbildning till arbetsmarknaden i Dalarna. Här tror man på arbetsintegrerande sociala företag. Både som en permanent lösning för en del, men också som ett sätt för andra att komma vidare med studier eller i annat arbete. Det planerade sociala företaget ses som en del av den regionala tillväxten.

Samarbetet med det privata näringslivet är extra viktigt så att det blir ett tre sektoriellt samarbete mellan offentlig sektor, det privata näringslivet och den sociala ekonomin. Kontakterna med den privata sektorn kan vara av stort intresse för att synliggöra de behov som finns av anställning men även de möjligheter som ett socialt företag/arbetskooperativ kan ha vad gäller avsättning för sina varor och tjänster gentemot dem.

Ur projektet Svartjobbarnas ansökan

I Värmland har de fyra klustren *The Paper Province*, *Compare*, *Stål & Verkstad* och *The Packaging Arena* med stöd från VINNOVA och Region Värmland startat *KOM-INN-projektet* för att säkra medlemsföretagens framtida kompetensbehov och konkurrenskraft.¹⁶⁷ Man genomför analyser av deltagarnas kompetensbehov och vill utveckla hållbara system för strategisk och varaktig kompetensförsörjning.

Inom ramen av projektet har ett råd bildats för att studera hur man kan lyfta in arbetslösa i detta arbete. I detta råd ingår, bland annat, Arbetsförmedlingen, Trygghetsrådet, samt deras dotterbolag Startkraft, som fokuserar på varslades situation. Projektet har tagit fram en handbok för företagen i klustren. Den beskriver bland annat hur

¹⁶⁵ Kompetensplattformar är ett uppdrag från regeringen till regionerna där de ser över framtida kompetensbehov och hur dessa kan tillgodoses.

¹⁶⁶ I detta projekt har man inte direkt tänkt sig arbetsintegrerande sociala företag. Men principen i tanken på att kartlägga, kompetensutveckla, matcha med arbetslösa är densamma som i resonemanget ovan.

¹⁶⁷ Se <http://www.paperprovince.com/projekt/kom-inn-2/>

Arbetsförmedlingens stöd inom fas 1, fas 2, fas 3 fungerar och innehåller kontaktuppgifter till rätt personer inom Arbetsförmedlingen.

I *KOM-INN-projektet* försöker man även att matcha behoven i företagen med rätt kompetens bland de arbetslösa. Startkraft/Trygghetsrådet kan bistå med gratis stöd i rekryteringsprocessen. Projektet har även deltagit i arbetsmarknadsmässor med fokus på långtidsarbetslösa.

Utöver detta har projektledaren för *KOM-INN!* även inlett ett samarbete med det ESF-finansierade projektet Lärning 2.0 som syftar till att öka arbetslösa ungdomars anställningsbarhet. Även om man här inte direkt arbetar med arbetsintegrerande sociala företag är det ytterligare ett exempel på hur man kopplat samman behoven hos företagen med resurserna bland de arbetslösa. I samtal med *KOM-INN-projektet* uttryckte man ett stort intresse för att diskutera möjligheterna med sociala företag.¹⁶⁸

Vem är ansvarig för samordnande matchning?

Trots en positiv syn bland många aktörer när det gäller att försöka matcha kompetensbehov, prioriterade tillväxtområden, satsningar på kluster, branscher med företag och projekt inom den sociala ekonomin, så finns det dock hinder för en sådan utveckling.

Det saknas forum för dialog mellan företag, myndigheter och enskilda tjänstemän och projektägare där de tillsammans kan hitta strategiska projekt för matchning. Ofta ses frågorna som liggande i olika sfärer. Detta sker även i de strukturfondspartnerskap som är tänkta att genom sin konstruktion överbrygga en sådan uppdelning. I strukturfondspartnerskapen beslutar samma personer om både det som ses som mer traditionella tillväxtsatsningar och infrastruktur om projekt som är inriktade mot inkludering på arbetsmarknaden.

Ett särhållande mellan vad som ses som arbetsmarknads- och socialpolitiska åtgärder och sådant som ses som näringslivspolitiska åtgärder återfinns även inom myndigheter som Tillväxtverket och VINNOVA. Även på departementsnivå brister det i en samordning mellan arbetsmarknads-, social-, och näringslivspolitik.

Detta bör politiker och tjänstemän göra när det gäller matchning vid tillväxtsatsningar!

Politiken skulle kunna öppna för en ökad matchning mellan förutsedda kompetens- och arbetskraftsbehov vid tillväxtsatsningar och företag inom den sociala ekonomin genom att:

- Politiker och tjänstemän bör införa som villkor att alla myndigheter som ger stöd till tillväxtsatsningar ska analysera hur satsningarna kan gynna långtidsarbetslösa.
- Myndigheter, regioner och kommuner och andra ansvariga för olika kluster, branscher och andra tillväxtsatsningar bör kartlägga

---

¹⁶⁸ Samtal via telefon med Monica Brandelius, projektsamordnare KOMM-IN, oktober, 2011.

nuvarande och kommande arbetskrafts- och kompetensbehov i samband med dessa. Här kan arbetet med *Kompetensplattformarna* spela en samordnande roll.

- Lämpliga myndigheter som ESF-rådet, Tillväxtverket och Arbetsförmedlingen bör medverka till att kompetensutveckla de arbetsintegrerande sociala företagen, så att de kan utnyttja regionala tillväxtsatsningar.
- Myndigheter, regioner och kommuner bör utgå från sociala hänsyn i upphandlingar av leverantörer och underleverantörer i samband med större tillväxtsatsningar.
- Lämpliga myndigheter som Svenska ESF-rådet, Arbetsförmedlingen och Tillväxtverket bör medverka till att kompetensutveckla de arbetsintegrerande sociala företagen så att de kan utnyttja regionala tillväxtsatsningar.

Källor och referenser

Källa:

Mari Mild, Näringsdepartementet, E-post, 2012-02-01

Tore Andersson, ekonomichef, IOGT-NTO, telefonintervju, 2011-12-19

Monica Brandelius, projektsamordnare KOMM-IN, samtal via telefon, september, 2011

Birgitta Hällegård, Sveriges kommuner och landsting, samtal november 2011.

Tryckta källor:

Ahlgren, Kerstin, Bruun, Niklas, *Upphandling och arbete i Europa*, SIEPS 2010:3, (Stockholm 2010)

ALMI, *Årsredovisning 2010*, (Stockholm 2011)

ALMI, *Finansiering. Från idéer till framgångsrika företag*, (Stockholm 2011)

Angelin, Anna, *Den dubbla vanmaktens logik. En studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande bland unga vuxna*, avhandling, Lunds universitet, (Lund 2009)

Arbetsförmedlingen, *Arbetsmarknadsutsikterna våren 2011. Prognos för arbetsmarknaden 2011-2012*, URA 2011:5, (Stockholm 2012)

Arbetsförmedlingen, *Arbetsmarknadsutsikterna, hösten 2011. Prognos för arbetsmarknaden 2011-2013*, URA 2011:8, (Stockholm 2012)

Arbetsförmedlingen, *Var finns jobben? Bedömning för 2012 och en långsiktig utblick*, Ura 2012:1, (Stockholm 2012)

Arbetsförmedlingen, *Arbetsförmedlingens återslag. Uppdrag att upphandla tjänster för personer med nedsatt arbetsförmåga på grund av psykisk funktionsnedsättning*, 2012-02-12, dnr Af-2011/036396, (Stockholm 2012)

Arbetsförmedlingen, *Arbetsförmedlingens Återslag. Uppdrag att upphandla tjänster för personer med nedsatt arbetsförmåga på grund av psykisk funktionsnedsättning*, 2011-08-10, Af-2011/036396, (Stockholm 2011)

Arbetsförmedlingen, *Arbetsmarknadspolitiska program. Årsrapport 2010*, Ura 2011:7, (Stockholm 2011)

Arbetsförmedlingen, *Återslag. Slutrapport för uppdrag att upphandla tjänster för personer med nedsatt arbetsförmåga på grund av psykisk funktionsnedsättning. Återslag till Regeringen*,

Socialdepartementet, Arbetsmarknadsdepartementet, 2010-02-12, dnr Af-2009/000852, (Stockholm 2010)

Arbetsförmedlingen, *Generationsväxlingen och regionernas befolkning*, Ura 2010:1, (Stockholm 2010)

Arbetsmarknadsstyrelsen, *Personer med funktionshinder och nedsatt arbetsförmåga*, Ura 2006:3, (Stockholm 2006)

Arbetsmarknadsstyrelsen, *Definitioner inom AMVs statistik. Historik över ett urval av våra begrepp*, AMS Statistikenhet, Uin 2007:1, (Stockholm 2007)

Arbetsmarknadsstyrelsen, *Utvärdering av 1995 års nystartade företag – En jämförelse mellan företag som fick bidrag från Arbetsförmedlingen och övriga nystartade företag*, Ura 2001:2, (Stockholm 2001)

Arbetsmarknadsstyrelsen, *Hur går det för arbetslösa som får bidrag för start av näringsverksamhet?* Ura 2000:4, (Stockholm 2000)

Arvas, Fredrik, *Egenanställning – en väg till jobb för långtidsarbetslösa*, Tillväxtverket R: 121, Temagrupp Entreprenörskap och Företagande, (Stockholm 2012)

Blideman, Bo, Laurelii, Eva, *Att vara behövd. Stöd och skapande av sociala arbetskooperativ*, Kommentus, (Stockholm 1999)

Carlberg, Anders, *Ett bättre liv är möjligt. Om empowerment och social mobilisering*, NUTEK, (Stockholm 2006)

Coompanion, NUTEK, NTG Sociala företag, *Kreditbedömning av sociala företag*, (broschyr) nedladdningsbar via Tillväxtverket, Info 0017-2007, (Stockholm 2007)

Coompanion, *Handbok i Social Franchising*, Vägen ut! Kooperativen, NUTEK, Göteborg 2008)

Europeiska kommissionen, *Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet, Rådet, Ekonomiska och sociala kommittén samt Regionkommittén. Initiativ för socialt företagande. Skapa förutsättningar för att främja sociala företag inom ramen för social ekonomi och innovation*, SEK (2011), 1278 slutlig, (Bryssel 2011)

Europeiska kommissionen, *Grönbok om en modernisering av EU:s politik för upphandling med sikte på en effektivare europeisk upphandlingsmarknad*, 27-01-2011, KOM 2011: 15 slutlig, (Bryssel 2011)

Europeiska kommissionen, *Pressmeddelande: Mer ansvarstagande företag kan främja ökad tillväxt i Europa*, 25 oktober 2011.

Europeiska kommissionen, *Socialt ansvarsfull upphandling – offentlig upphandling*, utgiven av Europeiska kommissionens program för sys-selsättning och social solidaritet (2007-2013), Progress, med stöd av generaldirektoratet för sysselsättning, socialpolitik och lika möjlighe-ter, och generaldirektoratet för inre marknaden och tjänster (Bryssel 2010)

Europeiska kommissionen, *Förordning (EG) av den 6 augusti 2008 genom vilken vissa kategorier av stöd förklaras förenliga med den gemensamma marknaden enligt 87 och 88 i fördraget.*(Allmän grupp-undantagets förordning), 2008

Europeiska kommissionen, *Tolkningsmeddelande från kommissionen om gemenskapslagstiftning med tillämpning på offentlig upphandling och om möjligheterna att ta sociala hänsyn vid offentlig upphandling*, KOM (2001)566 slutlig, Bryssel 15.10 2001, (Bryssel 2001)

Europeiska Parlamentet, *Europaparlamentets resolution av den 19 februari 2009 om den sociala ekonomin*, (2008/2250, INI), 2009

Edling, Jan, *Agenda för Sverige*, Ekerlids förlag, (2010 Stockholm)

Finansdepartementet, *Kommittédirektiv, utvärdering av upphandlingsregelverket och övriga av upphandlingsstatistiken*, dir 2010:6, (Stockholm 2010)

Forum för småföretagarforskning, *Behov och betydelse av rådgivning till ny och unga företag*, FSF 2009:2, (Örebro 2009)

Fransson, Martin, Qvist, Johan, *Nystartskontoret som blev en tjänst*, Centrum för tjänsteforskning, Karlstads universitet, (Karlstad 2010) (Nedladdningsbar som publikation på Tillväxtverket, Info 0244, 2010.)

Företagarna, *Små företag och offentlig upphandling – en problematisk relation men med enorm potential*, (Stockholm 2008)

Företagarna, *Offentlig upphandling – något för små företag?* juli 2011, (Stockholm 2011)

Gawell, Malin, *Entreprenörskap och företagande i projekt finansierade av Europeiska socialfonden. Rapport från en kartläggning av projekt som beviljats medel 2008–2009*, Rapport 0089 Tillväxtverket, Temagrupp Entreprenörskap och Företagande, (Stockholm 2011)

Gawell, Malin, *Inte vilket entreprenörskap och företagande som helst. En fältstudie av 7 projekt med finansiering från den Europeiska socialfonden*, rapport 90, Tillväxtverket, Temagrupp Entreprenörskap och Företagande, (Stockholm 2011)

Gawell, M, Johannisson, B, Lundqvist, M, (red), *Samhällets entreprenörer*, KK-stiftelsen, (Stockholm 2009)

Gottsunda Factory, *Slutrapport*, (Uppsala 2010)

Gottsunda Factory, *Metodmanual. "Om konsten att arbeta tillsammans i ett partnerskap med fokus på individen"*, 2010-09-27, Uppsala

Hedin, Ulla-Carin, *Ledarskapsfrågan i arbetsintegrerande sociala företag*, Tillväxtverket, Temagrupp Entreprenörskap och Företagande, (kommande)

IFAU, *Kan privatisering av arbetslivsinriktad rehabilitering öka återgång i arbete?* Rapport 2012:3, (Uppsala 2012)

IFAU, *Fattig, sjuk och arbetslös – en beskrivning av personer i kläm mellan stat och kommun*, Rapport 2011:17, (Uppsala 2011)

IFAU, *Funktionshindrade personer med nedsatt arbetsförmåga – ett arbetsgivarperspektiv*, Rapport 2001:5, (Uppsala 2001)

IOGT-NTO, *Riktlinjer för IOGT-NTO:s sociala företag*, <http://www.iogt.se>

Jansson, Li, *Det livslånga utanförskapet. Långvarig arbetslöshet, funktionsnedsättningar och förtidspensioner bland unga*, Svenskt Näringsliv, maj, (Stockholm 2011)

Johansson, Christer, *Nödvändighetsentreprenören – den ofrivillige företagaren*, Tillväxtverket, Info 345, (Stockholm 2011)

Johansson, Christer, *Den ofrivillige företagaren: Starta eget bidragsföretagande och en förändrad livssituation*, avhandling, Linköpings universitet, (Linköping 2009)

Kempinsky, Peter, Burman, Markus, Almerud, Moa, Johansson, Christina, *Statlig finansierad företagsrådgivning. För fler och växande företag*, FBA, (Stockholm 2009)

Konkurrensverket, *Miljömässiga och sociala hänsyn i offentlig upphandling*, (Stockholm 2011)

Kontigo, *Långsiktighet och strategisk förankring*, rapport till Temagrupp Entreprenörskap och Företagande, 2011-11-08

Kontigo, *I nöd och lust. En rapport om betydelsen av långsiktighet, ömsesidighet och andra förutsättningar för de svenska kreditgarantiföreningarna 2006–2010*, (Stockholm 2011)

Kontigo, *En dubbel strategi riktad med satsning på individer och strukturer*, rapport till Temagrupp Entreprenörskap och Företagande, Tillväxtverket, (Stockholm 2011)

Kontigo, *Små företags behov av krediter och systemen för att tillgodose dem. Om kunskapsläget, främjandesystemet och Tillväxtverkets roll*, (Stockholm & Östersund 2011)

Kontigo, *Ökad jämställdhet och bättre tillgänglighet genom Socialfonden? En utvärdering av jämställdhets- och tillgänglighetsaspekter i genomförda Socialfondsprojekt*, Svenska ESF-rådet, version Ö.K, 2010-10-21, (Stockholm 2010)

Larsson, Ann-Christine, *Ohälsan tiger inte still. Av hinder för integration i arbetslivet*, Temagruppen integration i arbetslivet, TIA 2011:8, (Norrköping 2011)

Laurelii, Eva, med flera, *Rapport till Temagrupp Entreprenörskap och Företagande – utvecklingen av bärkraftiga arbetsintegrerande sociala företag*, Temagrupp Entreprenörskap och Företagande: sammanställning av erfarenheter från arbetsgruppen Sociala företag, (kommande)

Ledarskapskonsulterna, *Företagande som pedagogisk metod – fördjupad studie*, rapport till Temagrupp Entreprenörskap och Företagande, Tillväxtverket, (Stockholm 2011)

Lipsky, Michael, *Street-Level Bureaucracy, Dilemmas of the individual in public service*, Russel Sage, (New York 1980)

LO, *Utsatta från flera håll – situationen för funktionsnedsatta på arbetsmarknaden*, december 2010, (Stockholm 2010)

LO, *Alla behövs. Blott arbetsmarknadspolitik skapar inga nya jobb*, (Stockholm 2004)

Oxford Research, *Varför startas ESF-projekt för att arbeta med entreprenörskap och företagande?* rapport till Temagrupp Entreprenörskap och Företagande, Tillväxtverket, kommande

Oxford Research, *Att göra plats för långtidsarbetslösa hos företag – vilka är hindren och möjligheterna?* rapport till Temagrupp Entreprenörskap och Företagande, Tillväxtverket, kommande

Olofsson, Pär, *Stödstrukturer för små och medelstora företag, speciellt arbetsintegrerande sociala företag*, rapport till Temagrupp Entreprenörskap och Företagande, Tillväxtverket, kommande

Neumüller, Urban, Holmgren-Lange, Barbro, *Rapport från arbetsgruppen Hållbar affärsutveckling*, Tillväxtverket, Tema Entreprenörskap och Företagande: arbetsgruppen Hållbar affärsutveckling, (kommande)

Nilsson, Ingvar, Wadenskog, Anders, *Ur samhällets perspektiv, Sammanfattning av rapport om Socioekonomiska bokslut för Vägen ut! Kooperativen och Basta Arbetskooperativ*, NTG Socialt företagande, ESF, NUTEK, (Stockholm 2005)

NUTEK, *Offentlig upphandling – vad tycker företagen är krångligt?* (Stockholm 2008)

NUTEK, *Småföretag och offentlig upphandling – hinder och möjligheter för små företag att delta i offentliga upphandlingar*, R 2005:21, (Stockholm 2005)

NUTEK, *Programförslag för fler och växande sociala företag*, dnr 012-2007-4248, (Stockholm 2008)

NUTEK, *Värdering av kvalitet vid upphandlingar av vård och omsorg. En kartläggning av hur landsting och kommuner värderar kvalitet vid upphandlingar av vård- och omsorgstjänster*, NUTEK, SKL, ALMEGA, Regeringskansliet, R 2008:40, (Stockholm 2008)

NUTEK, *Processtödjande förstudie om integration och mångfald i regionala strukturfondsprojekt*, Rundqvist, Mikael, Andersson, Ragnar, Dnr 32-2008-4376, (Stockholm 2008)

NUTEK, *Kapitalförsörjning för sociala företag*, NTG Sociala företag Info 003-2007, (Stockholm 2007)

NUTEK, *Sociala företag i Sverige*, Info 057-2008, (Stockholm 2008)

NUTEK, *Det sociala företaget och samhället. Socioekonomiska bokslut för Vägen Ut! Kooperativen och Basta Arbetskooperativ*, R: 2006:26, (Stockholm 2006)

NUTEK, *Kapitalförsörjning för småföretag*, R 2006:05, (Stockholm 2006)

NUTEK, *Social redovisning och sociala bokslut – en kartläggning*, R: 2002:3, (Stockholm 2002)

NUTEK, *Arbetslivsinstitutet, Marginalisering eller integration. Invandrarers företagande i svensk retorik och praktik*, Infonr 032-2001, (Stockholm 2001)

Näringsdepartementet, *Översyn av statliga riskkapitalaktörer. Slutrapport*, Augusti 2011, McKinsey Company, (Stockholm 2011)

Otterborg, *Entreprenöriellt lärande: Gymnasieelevers skilda sätt att uppfatta entreprenöriellt lärande*, avhandling, Högskolan i Jönköping, (Jönköping 2011)

Persson, Jan, Graur, Ylva, Johansson, Emilia, Holmgren, Caroline, *Mångsidigt entreprenörskap i Syd-svenska Socialfondsprojekt. Slutrapport*, Oxford Research, Tillväxtverket, Temagrupp Entreprenörskap och Företagande, (Stockholm 2011)

Regeringen, *Handlingsplan för arbetsintegrerande sociala företag*, N2010/1894/ENT, (Stockholm 2010)

Regeringen, *En nationell strategi för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013*, Regeringsbeslut N2007/7152/RT, (Stockholm 2009)

Regeringen, *Social ekonomi – en tredje sektor för välfärd, demokrati och tillväxt?*, (Stockholm 1999)

Regeringen, med flera, *Överenskommelsen, en dialog mellan regeringen, idéburna organisationer inom det sociala området och Sveriges Kommuner och Landsting*, SKL, (Stockholm 2008)

Regeringskansliet, *En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016*, socialdepartementet, (Stockholm 2011)

Regionförbundet Södra Småland, *Framtidens kompetensbehov 2011. Vård och omsorg*, 2011

Rundqvist, Mikael, *Implementering av metoder från nyanlända-projekt av strategier, ägarskap, samverkan och lärande*, TIA 2011:9 (Norrköping 2011)

Rundqvist, Mikael, Andersson, Ragnar, *Processtödjande förstudie om integration och mångfald i regionala strukturfondsprojekt*, NUTEK Dnr 32-2008-4376, Remeso, Linköpings universitet, (Norrköping 2008)

Samhall, *Års- och hållbarhetsredovisning 2010*, (Stockholm 2011)

SCB, *Vad utmärker en framgångsrik entreprenör?* (Örebro 2008)

Schön, Lennart, *Technological Waves and Economic Growth – Sweden in an International Perspective 1850–2005*, Circle, Lund University, Paper no. 2009/06, (Lund 2009)

Schön, Lennart, *En modern svensk ekonomisk historia. Tillväxt och omvandling under två sekel*, SNS Förlag, (Stockholm 2007)

Schön, Lennart, ”Globaliseringen och den svenska ekonomins struktur”, ur *Globaliseringen och demokratin*, SOU 1999:56, (Stockholm 1999)

SOU, *Arbetslivsinriktad rehabilitering. Inspektionen för socialförsäkringen, Parlamentariska socialförsäkringsutredningen*, S 2010:04, Underlagsrapport, (Stockholm 2011)

SOU, *Förtidspensionering av unga. En fråga om utsortering efter utbildningsnivå och socioekonomisk bakgrund? Underlagsrapport till*

den parlamentariska socialförsäkringsutredningen, Parlamentariska socialförsäkringsutredningen S (2010:04), Stockholm 2011)

SOU, *På jakt efter den goda affären – analys och erfarenheter av den offentliga upphandlingen*, SOU 2011:73, Delbetänkande av Upphandlingsutredningen, 2010, (Stockholm 2011)

SOU *Från socialbidrag till arbete*, 2007:2, (Stockholm 2007)

SOU, *En socialförsäkring för alla. Handikappsförbundens förslag till en hållbar socialförsäkring*, Parlamentariska socialförsäkringsutredningen, S 2010:04, Underlagsrapport, (Stockholm 2011)

Statens folkhälsoinstitut, *Onödig ohälsa. Hälsoläget för personer med funktionsnedsättning*, R 2008:13, (Östersund 2008)

Svenska ESF-rådet, *Möjligheter för personer med funktionsnedsättning*, underrapport till FunkA-utredningen, 2011

Sveriges kommuner och landsting, *Kommunerna och arbetsmarknadspolitik. En redogörelse för aktuell lagstiftning och samverkansformer*, (Stockholm 2011)

Sveriges kommuner och landsting, *Här finns Sveriges viktigaste jobb. En rekryteringsprognos för välfärdssektorn*, (Stockholm 2011)

TCO, *Jakten på superarbetskraften III*, rapport 2009:8, (Stockholm 2009)

TCO, *Jakten på den perfekta arbetskraften*, (Stockholm 2000)

TCO, *Modern arbetslinje: Fler inne, färre ute*, (Stockholm 2011)

Temagrupp Entreprenörskap och Företagande, *Seminarium om behovet av effektstudier och kompletterande, kvalitativa, indikatorer vid utvärdering av Socialfonds- och andra utvecklingsprojekt*, rapport, Ledningskonsulterna, (Stockholm 2011)

Tema Unga i arbetslivet, *Det lönar sig! En analys av 28 arbetsmarknadsprojekts samhällsekonomiska lönsamhet*, Ungdomsstyrelsen, 2011:2, (Stockholm 2011)

Ternegren, Eva, *Samarbete mellan sociala företag och övrigt näringsliv – Hur och varför*, Tillväxtverket R: 0123:2012, Temagrupp Entreprenörskap och Företagande, (Stockholm 2012)

Thörnquist, Annette, *I utkanten av arbetsmarknaden – ESF-projekt i ett arbetsmarknads och arbetsmiljöperspektiv*, Temagruppen integration i arbetslivet, TIA 2011:3, (Norrköping 2011)

Tillväxtanalys, *Arbetsintegrerande sociala företag – användning och behov av statliga finansieringsstöd*, rapport 2011:12, (Stockholm 2011)

Tillväxtanalys, *Lika rätt och lika möjligheter till företagsstöd?* R 2010:2, (Stockholm 2010)

Tillväxtverket, *Samhälleliga mål med upphandling som medel*, rapport från Temagrupp Entreprenörskap och Företagande, Info 0292-2008 , (red), Blideman, Bo, (Stockholm 2011)

Tillväxtverket, *Genuint sårbara kommuner. Företagande, arbetsmarknaden och beroendet av enskilda större företag*, Tillväxtverket, Svenskt näringsliv, R 0112, (Stockholm 2011)

Tillväxtverket, *Offentlig upphandling. Hur kan företagens deltagande öka?* rapport 0115, (Stockholm 2011)

Tillväxtverket, *Rapport av uppdrag till Tillväxtverket med anledning av regeringens handlingsplan för arbetsintegrerande sociala företag.* N2010/4265/ENT, 2011-03-31

Tillväxtverket, *Nystart för myndigheter, kommuner och företagare,* Info 0240, (Stockholm 2010)

Tillväxtverket, *Tillväxtmöjligheter och tillväxthinder för svenska små och medelstora företag, Företagens villkor och verklighet 2011,* Info 359, (Stockholm 2012)

Tillväxtverket, *Regeringsuppdrag: Öka kunskapen om de sociala företagens potential när det gäller rehabilitering och sysselsättning,* S2008/10036/SF, (Stockholm 2008)

Tillväxtverket, *Program för kreditgarantiföreningar 2003-2010. Slutrapport,* maj 2011, Dnr 011-2010-5152, (Stockholm 2011)

Tillväxtverket, *Förutsättningar för hållbar tillväxt i gruv- och mineral-sektorn,* 004.2009, (Stockholm 2009)

Tillväxtverket

Swedish Agency for Economic and Regional Growth

Tel 08-681 91 00

www.tillvaxtverket.se

**Tillväxtverket underlättar
förnyelse i företag och regioner,
och gör det enklare för företag.**